35ste VERGADERING.

VERGADERING VAN MAANDAG 19 DECEMBER 1904.

(GEOPEND TE 1½ UUR.)

Ingekomen: 1°. berichten van leden; 2°. verzoekschriften; 3°. adhaesie-verklaring; 4°. missive. — Regeling van werkzaamheden. — Beraadslaging over de wetsontwerpen tot vaststelling der Staatsbegrooting voor 1905. Behandeling van hoofdstuk V; aanneming van de onderartt. 1—65. — Verslagen uitgebracht over wetsontwerpen. — Avondvergadering. — Behandeling van hoofdstuk IV; aanvang van de algemeene beraadslaging.

Voorzitter: de heer **Mackay**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 76 leden, te weten de heeren:

Röell, van Gijn, Zijlma, Brants, van de Velde, van Vliet, Pijnacker Hordijk, van Bylandt, Nolens, Aalberse, de Ram, van Idsinga, van Wijnbergen, de Stuers, van der Kun, de Klerk, Schaper, van Karnebeek, van den Berch van Heemstede, Talma, Krap, Goekoop, Pompe van Meerdervoort, Goeman Borgesius, van Alphen, Roessingh, Ferf, van Limburg Stirum, Duymaer van Twist, Melchers, Ketelaar, Travaglino, Drucker, van der Vlugt, Lieftinck, van Nispen tot Sevenaer, Sluis, de Ridder, de Waal Malefijt, de Savornin Lohman, Treub, Michiels van Verduynen, Fock, van Veen, Brummelkamp, Hugenholtz, Smidt, van Asch van Wijck, van Wassenaer van Catwijck, Kolkman, Marchant, Dolk, Bos, Passtoors, van Kol, van Raalte, Verhey, Raymakers, Schokking, den Tex, Hubrecht, Nolting, ter Laan, van Heemstra, van Sasse van Ysselt, Troelstra, Janssen, Bolsius, van Styrum, Rink, van Foreest, Tydeman, Smeenge, Fruytier en Lucasse,

en de heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Justitie en van Oorlog.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt mede, dat zijn ingekomen:

1°. berichten van leden, die verhinderd worden de vergadering bij te wonen: van den heer Merckelbach wegens ambtsbezigheden, ook morgen; van den heer Helsdingen wegens gemeenteraadszitting.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen;

2°. de volgende verzoekschriften:

een, van burgemeester en wethouders der gemeente Kampen, betreffende het uittrekken op hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1905 van een subsidie voor de gemeente Kampen ten behoeve van haar gymnasium;

een, betrekkelijk het wetsontwerp tot herziening van eenige artikelen der wet tot regeling van het lager onderwijs, enz. van D. Köhler, C. de Haan en J. van Woerkom, vormende het onderwijzend personeel aan de klassen voor achterlijke kinderen, verbonden aan een openbare lagere school te Rotterdam, en anderen, allen onderwijzers en onderwijzeressen te 's Gravenhage, Zeist en de Bilt;

een, van Raden Mas Adipati Broto di Ningrat, gepensionneerd regent van Madioen, te Djokjakarta, betrekkelijk de door den Minister van Koloniën aan de Kamer verstrekte inlichtingen omtrent adressants vorig request;

een, van H. Mustert, koffiehuishouder en restaurateur te Amsterdam, houdende verzoek om wijziging der Drankwet.

Deze verzoekschriften zullen worden gezonden aan de betrokken Commissies of aan de Commissie voor de Verzoekschriften;

3°. een verklaring van adhaesie aan een adres der „Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht", betreffende vrijstelling van weduwen en gescheiden vrouwen van het betalen van personeele belasting voor het houden van één dienstbode, van de presidente en de secretares van „de Vereeniging ter behartiging van de belangen der Vrouw", te Rotterdam;

4°. een missive van het hoofdbestuur der Vereeniging „Ons Belang", vereeniging van onderofficieren enz. der landmacht, ten geleide van een „Overzicht van de positie der onderofficieren bij de landmacht".

Deze stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik heb de eer voor te stellen na hoofdstuk V van de Staatsbegrooting in behandeling te nemen de wetsontwerpen:

wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1903 (**92**);

verhooging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1904 (**91**);

verhooging en wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1904 (**126**);

bekrachtiging van eene provinciale heffing in Overijssel (**103**);

bekrachtiging van provinciale belastingen over 1905 (**108**);

wijziging van de artikelen 8 en 51 der Woningwet (**68**);

begrooting der Algemeene Landsdrukkerij dienstjaar 1905 (**123**).

Daartoe wordt besloten.

Verder stel ik voor de interpellatie van den heer Troelstra over het optreden der Amsterdamsche recherche in zake de Russische afgevaardigden op het Internationaal Socialistisch Congres, te houden bij de behandeling van de VIde afdeeling van hoofdstuk IV der Staatsbegrooting.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van de WETSONTWERPEN TOT VASTSTELLING VAN DE STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1905. (**2**)

Behandeling VAN HOOFDSTUK V (DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN).

De heer **Talma**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, brengt het volgend verslag uit:

Mijnheer de Voorzitter! In handen der Commissie van Rapporteurs zijn gesteld de volgende adressen:

1°. een adres van de ambtenaren ter provinciale griffie van Groningen, die aan de Kamer mededeelen dat door de Staten dier provincie op de begrooting van kosten voor het provinciaal

bestuur van Groningen f 600 meer is geraamd op den post jaarwedden van de ambtenaren en bedienden;

dat deze verhooging door de Regeering niet is overgenomen;

dat het verlies der leges het noodig maakt bij eerste aanstelling van ambtenaren, de jaarwedde hooger te stellen dan waarmede zou kunnen worden volstaan, indien daaraan het genot der leges verbonden was;

dat dit wederom ten gevolge heeft dat bij het zich voordoen van vacatures de tot verhooging van de jaarwedden van het aanwezige personeel te bestemmen gelden, tot een minder hoog bedrag beschikbaar blijven;

dat hun positie in de laatste jaren wel in naam is verbeterd door het bij Koninklijk besluit van 14 Mei 1900 nader vaststellen der aan hun rangen verbonden maximum jaarwedde, doch dat die verbetering inderdaad niet van noemenswaardig belang is geweest, daar de noodige gelden tot het slechts eenigszins nabij komen aan die maxima niet ter beschikking worden gesteld door de Regeering;

dat zij in de eerste plaats vragen hetgeen hun toekomt hun niet te ontnemen, en in de tweede plaats dat op de Rijksbegrooting een zoodanig bedrag beschikbaar wordt dat hun bezoldigingen in overeenstemming kunnen worden gebracht met den door hen te verrichten arbeid en eenigszins nader kunnen komen bij de maxima genoemd bij het Koninklijk besluit van 14 Mei 1900 n°. 72;

2°. een adres van den voorzitter en den secretaris der Vereeniging tot bevordering van ambachtsonderwijs te Appingedam en omstreken, waarbij zij blijven aandringen, dat het Rijk subsidie zou geven voor eerste inrichting van een ambachtsschool te Appingedam en verder een jaarlijksche bijdrage ter bestrijding der jaarlijksche uitgaven;

3°. een adres van de afdeeling Amsterdam van de Vereeniging voor volksonderwijs, dat zij tot haar leedwezen bemerkt heeft, dat door den Minister van Binnenlandsche Zaken op de begrooting voor 1905 geen post is uitgetrokken voor de stichting van nieuwe ambachtsscholen.

Dit wordt nader gemotiveerd met het oog op den toestand van het onderwijs te Amsterdam.

In de Nota van Wijziging, gevoegd bij de Memorie van Antwoord, is in het onderwerp der beide laatste adressen voorziening getroffen.

Verder zijn ingekomen drie adressen uit de gemeente Kampen:

1°. van den raad der gemeente, waarbij wordt medegedeeld dat hij aan den Minister van Binnenlandsche Zaken verzocht heeft te bevorderen, dat ook aan deze gemeente wordt toegekend een subsidie in de kosten van haar gymnasium.

Daarop is gevolgd een schrijven van burgemeester en wethouders van de gemeente Kampen, dat zij den 11den October aan de Kamer hebben verzonden bovengemeld adres;

dat dit eigenlijk is geweest in strijd met de bedoeling van den raad en dat derhalve gemeld adres van den raad moet worden beschouwd als niet verzonden, maar dat het college van oordeel is, dat het nu op haren weg ligt zich zelfstandig tot de Kamer te wenden en op de gronden, in het adres gemeld, aan de Kamer verzoekt alsnog op de Staatsbegrooting voor 1905 ook voor Kampen een subsidie voor haar gymnasium uit te trekken.

De gronden in het eerste adres aangevoerd, waren de volgende:

dat aan 26 gemeenten, waaronder 9 die niet verplicht zijn een gymnasium te hebben, een subsidie uit 's Rijks kas wordt gegeven en ook in 1905 waarschijnlijk wel weer gegeven zal worden;

dat ook Kampen sedert het jaar 1847 heeft een gymnasium, in geen enkel opzicht in inrichting enz. onderdoende voor welk gymnasium ook en daarvoor tot heden nimmer subsidie genoten heeft;

dat de raad van oordeel is, dat het in hooge mate onbillijk is, dat, waar 9 gemeenten die een onverplicht gymnasium hebben en worden gesubsidieerd, deze gemeente daarvan verstoken is;

dat toch ook te Kampen belastingen worden geheven;

dat er alzoo geen enkele reden kan bestaan de gemeente Kampen anders te behandelen dan de andere gemeenten en dat daarom verleening van een subsidie gewenscht is.

Daarop is gevolgd een derde adres, thans weder van burgemeester en wethouders van de gemeente Kampen, waarin zij mededeelen dat zij gelezen hebben het antwoord der Regeering in de Memorie van Antwoord op dit hoofdstuk, waarbij deze verklaart, hangende het onderzoek van het weder ingediende wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der wet tot regeling van het hooger onderwijs, het niet raadzaam te achten de gemeente Kampen te subsidieeren ten behoeve van haar gymnasium.

Burgemeester en wethouders verklaren niet te begrijpen waarom die subsidieering moet wachten op de behandeling van genoemd wetsontwerp, daar dit niet inhoudt wijziging van art. 1, waarop de subsidieering van gemeentelijke gymnasia berust.

Uw Commissie heeft de eer de Kamer voor te stellen deze adressen neder te leggen ter griffie, ter inzage van de leden.

De Kamer vereenigt zich met de voorgestelde conclusie.

Over het wetsontwerp wordt geen algemeene beraadslaging gehouden.

ART. I komt in behandeling.

De onderartt. 1 tot en met 7 worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over de IIde afdeeling (Binnenlandsch bestuur).

De heer **Schaper**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een woord te spreken naar aanleiding van de wijze waarop door burgemeesters Zondagsrust en Zondagsheiliging worden bevorderd en de Zondagswet van 1815, dat pronkstuk uit het begin der vorige eeuw, wordt toegepast.

Nu is het niet gemakkelijk daarover een oordeel te vellen, omdat de toestand te dien aanzien vrij ingewikkeld is.

Wanneer bijv. wordt geweigerd een optocht met muziek, dan is het de quaestie: treedt hier de burgemeester op als uitvoerder der Zondagswet, als uitvoerder eener politie-verordening, of is het het werk geweest van burgemeester en wethouders?

Wanneer het is een zaak van burgemeester en wethouders, is er in den raad gelegenheid daarover te spreken. Dan kan men burgemeester en wethouders, hetzij bij de behandeling der begrooting, hetzij bij wijze van interpellatie, ter verantwoording roepen. Maar is het het werk van den burgemeester, dan kan de burgemeester met souvereine minachting zeggen: dat is een zaak die mij aangaat, en jullie hebt er niet mee te maken, ik ben jullie geen antwoord schuldig! Wij hebben het eigenaardig geval, dat de burgemeester en de politie door de gemeente betaald worden, maar dat de gemeenteraad ten slotte daarover toch niets te zeggen heeft, althans wanneer niet den burgemeester een zekere welwillendheid is aangeboren, waarbij hij dit, mijns inziens een fout in onze geheele wetgeving, goedmaakt door welwillend de gevraagde inlichtingen te geven.

Zoo bijv. in Leiden. De burgemeester van Leiden had 18 September van dit jaar aan het bestuur der afdeeling van den Roomsch-Katholieken Volksbond toegestaan om na afloop van een godsdienstoefening, althans op Zondag, een optocht met muziek te houden. Maar deze zelfde burgemeester past het gelijk recht voor allen op zóó eigenaardige wijze toe, dat, toen daarna gevraagd werd door het comité voor algemeen kiesrecht om op Zondag een meeting te houden en daarbij muziek te maken en in optocht naar het terrein te gaan, die burgemeester, een bekend anti-revolutionnair, Christelijk-historisch, dit niet toestond. Hij wordt daarover in den raad geïnterpelleerd, heeft de welwillendheid daarover even te laten spreken en geeft eenige schrale inlichtingen. Maar toen de interpellant wederom het woord vroeg, misschien om nadere inlichtingen te bekomen of bedenkingen te opperen, zeide de burgemeester met de noodige majesteit: daar heb jullie verder niets mee te maken, ik sluit het debat. De presidiale hamer viel en dat lid kon zich eenvoudig stilhouden.

Ik zie te vergeefs rond naar een collega in deze Kamer, die bij deze zaak zeer nauw betrokken is, van wien ik, toen hij nog als mijn buurman in den Groningschen gemeenteraad zat, wel dacht, dat hij als burgemeester hanig zou optreden, maar die het nu in Leiden, naar het mij voorkomt, wel wat heel bont maakt.

Wanneer een burgemeester zich op dit bekrompen standpunt plaatst en zegt: ik heb er niets mee te maken, geen woord er over, ik sluit het debat, dan blijft als eenige weg over zich te vervoegen bij zijn eenigen formeel wettigen chef, den Minister van Binnenlandsche Zaken. De zaak is dan ook in de afdeelingen besproken, de Minister heeft er in de Memorie van Antwoord op geantwoord, maar dit antwoord houdt niet anders in dan een mededeeling van de zaak. Maar ik zou gaarne van den Minister vernemen of die burgemeester hier z. i. inderdaad te recht alzoo heeft gehandeld. Hoe het zij, een woord van protest mag hier, dunkt mij, tegen deze autoritaire handelwijze wel worden gehoord.

In het algemeen schijnt de komende Zondagswet haar schaduw reeds vooruit te werpen. In ieder geval schijnen sommige, zelfs liberale burgemeesters reeds een weinig huiverig te worden om op waarlijk liberale wijze, met eerbiediging van het gevoelen der meerderheid van de ingezetenen, op te treden ten opzichte van de Zondagsrust. Zij schijnen reeds eenigszins pogingen te doen om de Zondagsheiliging ten believe van een aantal Calvinistische ingezetenen toe te passen. Dat bleek het best in Rotterdam, een liberale gemeente, indien ik mij niet vergis, waar de meerderheid der ingezetenen uit personen bestaat, die niet op Zondagsheiliging en Zondagsverveling zijn gesteld, die geen genot vinden in de kerk, die althans niet naar de kerk gaan. Wij hebben reeds gehoord — dit onderwerp is reeds besproken bij de eerste begrooting — dat dit Ministerie en de antirevolutionnairen geen Zondagsheiliging bedoelen in den zin van een Engelschen Zondag, maar het schijnt toch, dat in sommige gemeenten de drang om de Zondagsheiliging aldus op te vatten wordt uitgeoefend.

Ik kan zeer goed begrijpen, dat op Zondag op straat geen muziek kan worden gemaakt, die hinderlijk is voor den dienst in de kerk. Wanneer er dienst is in een kerk en er komt een optocht met muziek voorbij, dan moet dat hinderlijk zijn voor de menschen die in die kerk zijn. Het spreekt vanzelf dat de dienst van die menschen moet worden geëerbiedigd. Vandaar dan ook, dat verleden jaar te Rotterdam wel toestemming werd gegeven een optocht met muziek te houden, maar op voorwaarde, dat men bij het passeeren van een kerkgebouw geen muziek maakte. Dat was dus in orde.

Maar wat gebeurde nu in Rotterdam? Een der personen van nabij betrokken bij de zaak, meldt mij daaromtrent: „Te Rotterdam bestond tot nu toe de gewoonte dat burgermuziekcorpsen, als rechtspersoon erkend, na aanvrage en opgave van den te nemen weg, des Zondagsmorgens van zessen tot half negen met muziek mochten uitrukken. Ging 't bij zoo'n tocht ordelijk toe dan werd permissie nimmer geweigerd. Dit ging goed tot aan de eerste week van October in dit jaar toen de secretarissen van 't 8-tal aldaar bestaande burgercorpsen bij den hoofdcommissaris werden ontboden, waar men hun meedeelde dat dergelijke vergunningen op Zondagmorgen niet meer werden gegeven, alleen de militaire corpsen en die daarmee gelijk staan mochten op dien tijd gewoon langs de straat muziek blijven maken. 't Verbod werd uitgevaardigd wegens handhaving der Zondagswet van 1815. Namens 't 8-tal muziekvereenigingen ging ondergeteekende den burgemeester 's Jacobs er over spreken. Deze zei er niets aan te kunnen doen, hij was vertegenwoordiger der wet, moest die handhaven en mocht officieel niets weten van gegeven permissie op Zondag. Hij bestreed ook dat de hoofdcommissaris permissie gegeven had, alleen was er bij dat uitrukken geen proces-verbaal gemaakt. (Dat herinnert aan het gepasseerde met de bekende onderscheiding tusschen „beslissing" en „beschikking"!) Overigens ging 't den burgervader niet aan, de hoofdcommissaris was volkomen vrij oogluikend toe te laten wat hij wilde, verantwoording daarover was hij verschuldigd aan zijn anderen chef, den procureur-generaal bij 't hof, die ook directeur van politie is."

En verder meldt men, „dat gewoonte was bij 't uitrukken op Zondagmorgen niet te blazen in den omtrek eener kerk; de militaire muziekcorpsen, waarvan eenige bestaan uit burgers, die er zoogenaamd een muziekcorps van oud-strijders-vereenigingen hebben gevormd, blazen maar raak. Voor dergelijke corpsen geldt 't verbod niet, wijl de plaatselijke commandant er over te zeggen heeft; die muziek schijnt den kerkganger geen doorn in 't vleesch te zijn."

Dat verbod heeft veel ergernis in de gemeente Rotterdam gewekt, naar mij wordt medegedeeld. Misschien dat het bevestigd wordt door Rotterdamsche afgevaardigden hier in de Kamer, maar omdat ik in het algemeen over deze zaak sprak, heb ik gemeend ook de quaestie van Rotterdam hier te moeten bijbrengen. Het is wel eigenaardig, dat muziekkorpsen, die behooren bijv. bij oud-strijders-vereenigingen, wel op Zondag mogen blazen, maar burgerlijke korpsen niet. Ik betreur dergelijk optreden zeer en ik hoop dat de Minister iets kan doen om den burgemeesters duidelijk te maken, dat dit niet de wensch is van het Christelijk Ministerie, dat dit niet wil, dat aan dergelijke vroolijkheid, met eerbiediging van andermans gevoelens, een eind wordt gemaakt, en ik hoop ook, dat dit door de nieuwe Zondagswet niet zal geschieden.

En nu iets anders over handelingen van een burgemeester, niet in verband staande met de Zondagswet. Deze gaat zoover, dat hij reeds Zaterdagavond de ingezetenen zekere belemmeringen in den weg legt. Of dit overeenkomstig het anti-revolutionnaire systeem is weet ik niet, maar het betreft de liberale burgemeester van Achtkarspelen. Deze verbiedt ook om des Zateravonds te vergaderen, naar het mij voorkomt in strijd met de wet op vereeniging en vergadering. Er wordt gevraagd wie dat is. Het is de liberale heer Bekker. Maar nu is zelfs ook al een vergadering op Maandag den 28sten November door dezen burgemeester verboden, waar dominé Horrens de Haas zou spreken. Men had verzocht om het sluitingsuur te verleggen, maar ontving daarop ten antwoord, dat hij er niet aan dacht dit toe te staan, maar dat de vergadering om 10 uur *afgeloopen* moest zijn. Ook zeide die burgemeester, dat, als men weer wilde vergaderen, men dit op het gemeentehuis moet aanvragen „met het oog op de politie". In strijd dus met het artikel van de Grondwet, dat het recht geeft te vergaderen als men wil, zegt deze zoogenaamde liberale burgemeester: als gij vergaderen wilt, moet gij permissie daartoe vragen op het raadhuis! Het bestuur van de vereeniging, die de vergadering had belegd en de kasteleines hebben zich eenvoudig aan het dwaze verbod niet gestoord en de vergadering is doorgegaan. Maar op den dag der vergadering, des Maandags even na 12 uur, ontving de kastelein bericht, dat de zaal van af des middags 2 uur tot den anderen dag 6 uur gesloten moest zijn, en dat terwijl was aangeboden, geen sterken drank en bier te verkoopen, maar alleen niet-alcoholischen drank.

Dit is toch de dwaasheid en tirannie ten top gedreven en ik hoop dan ook, dat de Minister hierover iets zal zeggen en wel in niet-goedkeurenden zin. Voorloopig wil ik het hierbij laten.

De heer **ter Laan**: Mijnheer de Voorzitter! In den loop van dit jaar heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken een rondschrijven gezonden aan Gedeputeerde Staten van de provinciën, met verzoek, de gemeenteraden te hooren over de wenschelijkheid van het vermeerderen van het aantal stemdistricten in de verschillende gemeenten. Voor die wijze van optreden om een geregelde toepassing te verzekeren aan de Kieswet, komt aan den Minister een woord van lof toe. Het is gebleken, dat in verschillende deelen van ons land de stemdistricten veel te groot zijn en de menschen dus veel te ver van de stembus wonen.

Verschillende bezwaren worden tegen de vermeerdering van het aantal stemdistricten aangevoerd: hier vindt men geen personeel, geschikt om zitting te nemen in het bureau; daar weer kost de zaak te veel geld, naar het oordeel der gemeentebesturen. Toch bestaat er in het wezen van de zaak strijd met de Kieswet, wanneer in den tijd van twee uren een burger niet aan zijn recht en plicht kan voldoen, en dit komt op menige plaats nog voor.

Ik vertrouw dat de toestand beter zal worden door het onderzoek van den Minister en dat vóór de algemeene verkiezingen van 1905 de zaak in orde zal zijn. Maar het is weer gebleken

uit de raadsverslagen van verschillende gemeenten, dat de Minister niet *alleen* af kan gaan op het oordeel van de gemeenteraden. Ik zal niet meer dan één voorbeeld noemen en ook daarover niet in bijzonderheden treden, omdat ik persoonlijk deze zaak reeds met den Minister heb besproken.

Ik kom er hier slechts op terug, omdat het een algemeene zaak betreft. Ik bedoel de gemeente Slochteren, een gemeente met 12000 zielen en 2000 kiezers ongeveer, verdeeld over 8 dorpen, waar op dit oogenblik, ondanks krachtigen aandrang, niet meer zijn dan vier bussen. Het is een gemeente die zich uitstrekt over een lengte van een uur of vijf en eveneens over een aanmerkelijken afstand in de breedte. Daar is het aantal bussen beslist onvoldoende.

In antwoord op de vraag van den Minister geeft de raad dier gemeente echter weder te kennen, niet genegen te zijn voorstellen tot vermeerdering te doen. De regeling is nu zoodanig, dat bijv. het dorp Slochteren in tweeën gesplitst is; de eene helft der bewoners moet naar de stembus in Kolham; de andere helft naar Schildwolde. Over het algemeen moeten de menschen in de gemeente veel te ver loopen, om hun kiezersplicht te vervullen. Zij, die met deze zaken bekend zijn, weten dat het gevolg is, dat de kiezers hun plicht niet vervullen. Dit is dan ook reeds gebleken uit de slechte opkomst ten vorigen jare en nu weer in 1904.

Algemeen heeft het besluit van den gemeenteraad verbazing en teleurstelling gewekt.

Hier is geen sprake van onvoldoende bezetting van de stembureaux, en de zaak die het hier geldt, is zeer wel een hoogere uitgave waard. Zuinigheid moge te prijzen zijn, hier kan men aan de uitgave niet ontkomen. Er behooren hier in de gemeente 8, althans 7 stembussen te zijn.

Op een vergadering, in den loop van dit jaar gehouden te Kolham, waarop vertegenwoordigers van alle 8 dorpen aanwezig waren, is met algemeene stemmen een motie aangenomen, welke aan den Minister toegezonden is, waarin de vergadering haar teleurstelling er over uitspreekt, dat de gemeenteraad dit besluit heeft kunnen nemen.

Het geldt hier niet het belang van eenige partij, maar het belang van alle politieke partijen die bestaan.

Doch, zooals gezegd, ik zal niet in plaatselijke bijzonderheden treden. Hetzelfde verschijnsel doet zich in verschillende streken van ons land voor, bijv. in de gemeenten Losser, Franekeradeel, Leeuwarderadeel, waarover een van mijn vrienden nog wel een woord zal zeggen, terwijl verleden jaar de heer Passtoors op een dergelijken toestand gewezen heeft te Beverwijk.

Het is voldoende om aan te toonen, dat de uitspraken van gemeenteraden critisch beoordeeld dienen te worden.

Een ander geval, in verband met de uitvoering van de Kieswet, heeft zich ook in meer dan een gemeente voorgedaan. Wanneer men in het begin van het jaar formulieren vraagt aan den burgemeester voor het verkrijgen van loon- of huurkiezerschap, kan men in den regel niet klagen over de bereidwilligheid op het gemeentehuis.

In enkele gemeenten echter kan men de papieren niet krijgen of men moet in persoon komen. Zulk geval heeft zich bijv. in de gemeente Usquert voorgedaan. Ik noem die gemeente, omdat van het feit reeds aan den Minister kennis gegeven is. De burgemeester heeft de formulieren aan het bestuur van de werkliedenvereeniging aldaar, in den loop van dit jaar geweigerd. Hij eischte, dat degene die kiezer worden wilde, zich in persoon daarvoor kwam aanbieden. Dit is een zeer groot bezwaar en een handeling, die m. i. in besliste tegenspraak is met de bedoeling van de Kieswet, welke wil dat het den personen, die als kiezers in aanmerking kunnen komen, zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt worde.

Het spreekt vanzelf, dat velen, die loon- of huurkiezer zouden kunnen worden, op deze wijze blijven uitgesloten, wanneer zij daarvoor een uur heen en een uur weerom te loopen hebben. Anderen, die gaarne de moeite er voor over hebben, kunnen vanwege hun arbeid slechts op enkele uren van den dag en vinden dan wellicht de secretarie gesloten.

Nog weer anderen zijn van de geheele zaak niet op de hoogte, zien tegen al die moeite op en blijven stil thuis.

Het kiesbiljet wordt thuis gestuurd zonder meer aan hen die in de belasting zijn aangeslagen; het onderscheid is al groot genoeg; moet dat door een burgemeester nog grooter gemaakt worden?

Nu zijn er arbeiders- en kiesvereenigingen, waarvan het bestuur zich gaarne belast met de moeite om dergelijke personen op de kiezerslijst te plaatsen.

Ik zou derhalve gaarne van den Minister een verklaring ontvangen, dat in dergelijke gevallen aan besturen van kiesvereenigingen en in het algemeen aan personen, die zich met dit werk willen belasten, de noodige formulieren verstrekt zullen worden. Dit is vooral voor het komende jaar van zeer groot belang.

Ten slotte zou ik nog een zaak van anderen aard willen behandelen en wel het feit, dat de Minister op de salarissen der ambtenaren op het Groninger provinciehuis f 600 heeft geschrapt van de begrooting, zooals deze was ingediend door de Provinciale Staten. Maar ik zie, Mijnheer de Voorzitter, dat het uw bedoeling is, deze quaestie te bespreken bij het artikel en zal daarbij dus mijn bezwaren voordragen.

De heer **Melchers**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch naar aanleiding van de vraag naar vermeerdering van stembureau's omtrent twee kiesdistricten, Leeuwarden en Franeker, eenige opmerkingen te maken.

In de eerste plaats een woord over het kiesdistrict Leeuwarden.

In de vergadering van den raad van Leeuwarderadeel, welke gemeente tot dat kiesdistrict behoort, is die quaestie ter sprake gekomen en voornamelijk gesproken over de vraag of vermeerdering van het getal stembureau's in het noordelijk gedeelte der gemeente noodig was. Enkele raadsleden waren daar voor, maar de meerderheid was er tegen.

De bestaande toestand zal dus worden gehandhaafd. Dat komt hierop neer, dat de ingezetenen uit het noordelijkst gedeelte dier gemeente, uit Finkum, Hijum en dat gedeelte van Oude Leije dat tot de gemeente Leeuwarderadeel behoort zich naar het dorp Stiens moeten begeven om hun stem uit te brengen, wat voor velen dier talrijke kiezers meer dan een uur afstand beteekent. Die uit de dorpen Lekkum en Miedum en de omgeving daarvan moeten om te stemmen dwars door de gemeente Leeuwarden, om hun stembus te bereiken, die gelegen is aan den anderen kant van Leeuwarden, nl. in het zuidelijk gedeelte van Leeuwarderadeel. Het komt mij voor dat die regeling niet goed is.

Ik acht het noodzakelijk dat in het noordelijk gedeelte zoowel als in het zuidelijk gedeelte der noordelijke helft van Leeuwarderadeel een stembureau wordt gevestigd.

Thans een woord over het kiesdistrict Franeker, in het bijzonder over de stembusbehoefte in de gemeente Franekeradeel.

Het stembureau voor de geheele gemeente Franekeradeel is gevestigd te Franeker. De raad van die gemeente heeft dezen zomer afwijzend beschikt op een adres van de federatie der sociaal-democratische arbeiderspartij om meer stembureau's om dezelfde redenen als waarom dit indertijd aan ingezetenen van Tzum en Achlum is geweigerd. Bij die weigering golden als redenen dat voor die gemeente zes stembureau's noodig zouden zijn, waarvoor men de kosten te hoog achtte, en dat er niet genoeg personen gevonden zouden worden om in de stembureau's zitting te nemen. Men meende bovendien dat door het beschikbaar stellen van schoollokalen het onderwijs zou worden geschaad.

De gemeente Franekeradeel bevat o. a. de dorpen Tzum met 222 kiezers, Achlum met 146 kiezers, Midlum met 122 kiezers en Ried, Peins en Boer met 126 kiezers, te zamen 616 kiezers. Al die kiezers moeten naar Franeker.

Buitendien is de afstand naar Franeker, hoewel die stad vrijwel in het midden dier gemeente ligt, voor verschillende plaatsen nog al beduidend. Zoo ligt Achlum 8 kilometer, Tzum 5 kilometer, Midlum 6,3 kilometer, Ried 7 kilometer, Boer 5 kilometer en Peins 5 kilometer van Franeker verwijderd. De kiezers die van die verschillende plaatsen naar Franeker willen gaan om te stemmen hebben dus ten minste $3^1/_2$, 2, $2^1/_2$, 3, 2 en 2 uur noodig voor de heen- en terugreis, buiten den tijd dien ze noodig hebben om te stemmen en even rusten. Waar de Kieswet bepaalt dat een werkman 2 uur vrijaf moet gegeven worden om te gaan stemmen, zal dus, wanneer een werkgever zich aan de wet houdt, geen arbeider uit bovengenoemde plaatsen zijn kiezersplicht kunnen vervullen, zoodat een recht

bij de wet gewaarborgd, een gunstbewijs van den werkgever zal kunnen worden. Nu heeft men in den raad beweerd dat die bezwaren konden worden ondervangen doordat men met anderen meereed. In Achlum met 146 kiezers zijn er echter juist 5 rijtuigen, dat is dus verre van voldoende. Bovendien is niemand der rijtuighouders verplicht kiezers te vervoeren of mede te nemen.

Vele kiezers zullen dus genoodzaakt zijn die groote afstanden te voet af te leggen.

Als een bewijs van de belangstelling der kiezers kan opgemerkt worden, dat bij de laatste verkiezing 90 pct. opgekomen zijn.

Bij de verkiezingen in 1901 was de opeenhooping op enkele oogenblikken zoo groot, dat de uitgang versperd was en degenen die hun kiezersplicht hadden vervuld, door het opengeschoven raam moesten vertrekken, wat nog al moeilijkheden opleverde, daar het stemlokaal niet gelijkvloersch was.

Wat de argumenten aangaat in den raad van Franekeradeel gebezigd; het komt mij voor dat die weinig afdoende zijn. Omdat er zooveel stembureau's noodig zijn kan men toch moeilijk besluiten er geen een te maken. Bij wie zoo redeneert is de logica toch inderdaad zoek.

Tegen de kosten mag men niet opzien, als het er op aan komt in een niet noodlijdende gemeente de bevordering der kiezersplicht te bevorderen.

Ook kan ik niet inzien dat het moeilijk zou zijn genoeg geschikte menschen te vinden, bereid en bekwaam om in die stembureau's zitting te nemen.

Ik geloof dat die zaak niet zóó ingewikkeld is of ook eenvoudige menschen kunnen de kennis, die men noodig heeft om in een stembureau zitting te nemen, gemakkelijk verkrijgen, zooals overal elders blijkt. Zóó laag stel ik de geestelijke ontwikkeling van de bewoners dier gemeente niet. Dan wordt beweerd, dat het onderwijs zou lijden door de instelling van meer stembureau's, waarvoor zeer waarschijnlijk schoollokalen zullen gebruikt worden. Dat is intusschen in geen geval te vermijden, want de onderwijzers moeten, voor zoover zij kiezers zijn, vrij hebben, zoodat het onderwijs toch zoolang gestaakt moet worden.

Mij komen de aangevoerde bezwaren dus niet overwegend voor en ik meen dat er alleszins reden bestaat voor den Minister, de inderdaad billijke verzoeken van de kiezers te voldoen.

De heer **Pastoors**: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens te komen tot het onderwerp waarvoor ik het woord heb gevraagd, wensch ik een korte opmerking te maken naar aanleiding van het zooeven door den heer Schaper gesprokene over het niet toestaan van het houden van optochten met muziek te Rotterdam op Zondag. De geachte afgevaardigde heeft gemeend, als ik hem goed verstaan heb, dat dit eerst in de laatste twee jaren niet werd toegestaan op Zondag, maar ik meen dat dit al tien of twaalf jaar lang zoo is. Mocht de heer Schaper gelijk hebben, dan zou ik zeggen: de afdeeling Rotterdam van den Nederlandschen Roomsch-Katholieken Volksbond mag wel met vaandels een optocht houden op Zondag, maar mag dien niet doen vergezellen van muziek. Mocht de heer Schaper gelijk hebben, dan zou ik reden hebben mij te beklagen, want dan zou onzen bond aldaar wederrechtelijk een recht onthouden zijn.

Waar dit recht alzoo verboden schijnt aan een vereeniging, begrijp ik dat dit ook aan andere bonden niet wordt toegestaan, want alle vereenigingen zijn gelijk voor de wet. Of de optochten nu Zondags des middags of 's avonds worden gehouden komt er niet op aan. 's Middags, dit staat vast, worden ze zeker verboden en dus zal het 's avonds ook wel zijn.

Intusschen kan misschien een der afgevaardigden uit Rotterdam ons wellicht nader over deze zaak inlichten.

Ik had echter niet voor deze zaak het woord gevraagd, maar voor een geheel andere, n.l. over de positie der gemeente-ambtenaren.

Ten vorigen jare heb ik, bij de behandeling van dit hoofdstuk, een lans gebroken voor de zoo noodzakelijke positieverbetering der gemeente-ambtenaren, in het bijzonder voor die ambtenaren der gemeente, welke behulpzaam zijn bij de uitvoering van een gedeelte van de Staatstaak.

Reeds het antwoord dat ik toen van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken mocht ontvangen gaf mij geen hoogen dunk van den indruk dien mijn betoog op Zijn Excellentie had gemaakt en wekte allerminst illusies bij mij op omtrent de uitwerking die van mijn woorden was te verwachten.

Het verwondert mij dan ook geenszins, dat weder in het afgeloopen jaar door de Regeering niets in het belang van die ambtenaren is gedaan en evenmin het uitzicht is geopend dat binnen korten tijd de belangen van die ambtenaren in meer nauwlettende observatie zullen worden genomen.

Waar een onderwerp zoo geringe belangstelling bij de Regeering wekt, is men allicht aanvankelijk geneigd tot de veronderstelling, dat men zich in de waardebepaling daarvan heeft vergist en zou er voor mij reden zijn om niet weder op de zaak terug te komen, overtuigd als ik zou kunnen zijn dat mijn pogingen vruchteloos zullen blijven.

Aangezien echter deze zaak mijn aandacht had getrokken, spreekt het vanzelf, dat ik ook weder in het afgeloopen jaar, voor zoover ik in de gelegenheid was, heb onderzocht in hoeverre hetgeen ik ten vorigen jare in het midden bracht, overdreven of onjuist zou kunnen zijn en nu heeft zich het geval voorgedaan, dat mijn onderzoek mij niet alleen heeft gesterkt in mijn overtuiging dat aan de positie van de door mij besproken gemeenteambtenaren veel ontbreekt, maar zelfs dat mijn vroeger geopperde bezwaren slechts een flauwe voorstelling van de werkelijkheid geven.

Geen wonder dan ook dat ik, zoolang ik niet meer afdoend antwoord van den Minister mag ontvangen, op gevaar af van in herhaling te vervallen, deze aangelegenheid weer ter sprake moet brengen en weer moet trachten de Regeering aan te sporen om zonder verwijl een verbetering in den onhoudbaren toestand te beramen en tot stand te brengen.

Juist nu in het bijna afgeloopen jaar ingevolge de wet van 1 Februari 1904, de bezoldigingen van de ambtenaren van den burgerlijken stand moesten worden geregeld, een regeling in de wet op geheel gelijken voet geschied als die voor de burgemeesters, secretarissen en ontvangers, is het weer duidelijk aan het licht getreden, dat het bestaande stelsel, namelijk vaststelling der jaarwedden door Gedeputeerde Staten, den gemeenteraad gehoord, onder goedkeuring der Kroon, ten eenenmale onvoldoende is, niet alleen tot het verkrijgen van een zooveel mogelijk uniforme regeling, maar ook volmaakt ongeschikt om zekerheid te verkrijgen dat die ambtenaren worden gesteld in het genot van een voldoende belooning.

In de elf provinciën werden weder elf verschillende stelsels van loonsregeling toegepast, die slechts deze overeenkomst hebben, dat in alle gevallen met groote zorgvuldigheid wordt gewaakt tegen het toekennen van een belooning in evenredigheid tot de kennis voor het ambt gevorderd en de verantwoordelijkheid daardoor opgelegd.

Een overzicht uit die regeling gemaakt zou dan ook nog veel grooter verscheidenheid vertoonen dan de staalkaart der beloonigen van de burgemeesters, secretarissen en ontvangers, in het vorige jaar op mijn verzoek in de handelingen dezer vergadering (bladz. 812) opgenomen.

Ten vorigen jare heb ik in het licht gesteld waarom met een wijziging in de traktementsregeling der burgemeesters, secretarissen, ontvangers en ambtenaren ter secretarie, niet langer mag worden gewacht, zoowel in het belang der gemeente en dus van den Staat, van een goede uitvoering der sociale wetgeving, als van de ambtenaren zelf.

Een betere regeling schijnt niet dan eerst over vele jaren, (de Minister zegt zelfs in de Memorie van Antwoord bij eventueele herziening der Gemeentewet), te kunnen tot stand komen en het is niet verantwoord den tegenwoordigen toestand zoolang te bestendigen.

Het is daarom, dat ik er mij thans toe wensch te bepalen om tot den Minister de vraag te richten — te meer nu door Zijn Excellentie in de Memorie van Antwoord wordt te kennen gegeven dat de bestaande wettelijke bepalingen geen beletsel opleveren voor het toekennen van periodieke verhoogingen — of Zijn Excellentie bereid is bij de colleges van Gedeputeerde Staten der verschillende provinciën aan te dringen op een algemeene herziening der jaarwedden van de burgemeesters, secretarissen en ontvangers, ten einde te geraken tot een betere en uniforme regeling, hetgeen, zooals de Minister erkent, bij

de bestaande wettelijke bepalingen zeer wel mogelijk is, en die regeling niet te doen uitstellen door het blijven uitkijken naar de voorstellen van de gemeenteraden, die nimmer zullen inkomen, omdat van die colleges, zooals ik ten vorigen jare omstandig aantoonde, geen billijke appreciatie der diensten van die ambtenaren kan worden verwacht en de tegenwoordige onhoudbare toestand juist een gevolg is van de omstandigheid, dat men het initiatief voor een betere regeling, geheel ten onrechte, van de gemeenteraden heeft willen doen uitgaan. Om niet in herhaling te treden van wat ik het vorige jaar heb betoogd, heb ik mij ditmaal alleen tot deze vraag willen bepalen, waarvan ik tot mijn spijt waarschijnlijk het antwoord van den Minister niet zal kunnen afwachten, doordat ik zooeven, terwijl ik deze rede uitspreek, voor een spoedeischende zaak buiten deze vergadering wordt geroepen.

De heer **Hugenholtz**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch met een enkel woord een tweetal politiezaken ter sprake te brengen, die nog niet tot mijn kennis waren gekomen, toen dit hoofdstuk van de begrooting in de afdeelingen werd behandeld, maar waaromtrent ik toch den Minister schriftelijk mededeeling heb gedaan. Het eerste geval betreft het inwinnen van informatiën door de politie, ik wil nu in het midden laten of het gemeente- of Rijkspolitie is, ten dienste van de Hollandsche Spoorwegmaatschappij.

Het eerst werd mijn aandacht op deze zaak gevestigd door een ingezonden stuk in een der plaatselijke bladen van Haarlem, maar het kwam mij toch vrijwel ongelooflijk voor, dat die mededeeling juist zoude zijn. Daarin toch werd gezegd, dat de werklieden die solliciteerden naar een opengevallen plaats in de centrale werkplaats van de Hollandsche Spoorwegmaatschappij bezoek ontvingen van een rechercheur van politie, in politiek, die hen verschillende vragen deed. In de eerste plaats of zij vrij waren van sterken drank, of zij lid waren van een vakvereeniging en in de derde plaats of zij hadden deelgenomen aan de werkstaking in 1903. De zaak kwam mij zoo ongelooflijk voor, dat ik getracht heb deze quaestie langs verschillende wegen tot klaarheid te brengen. In de eerste plaats heb ik een brief gezonden aan den commissaris van politie te Haarlem, maar deze deelde mij mede, dat hij geen inlichtingen kon verstrekken, omdat het dienstaangelegenheden betrof. Toen heb ik verschillende personen er naar gevraagd, die uit eigen ervaring het feit bevestigden; eenigen maakten zelfs geen bezwaar dat desgewenscht hun namen werden genoemd. Zoo kon ik aan het feit niet langer twijfelen en ik trachtte in den Haarlemschen gemeenteraad van den voorzitter als hoofd van de politie, inlichtingen te verkrijgen omtrent de motieven die hem dreven tot het op die wijze verstrekken van hulp door de politie.

Maar de voorzitter van den Haarlemschen gemeenteraad verschool zich, als zoovele zijner collegas, achter zijn niet verantwoordelijkheid jegens den raad als hoofd der politie, zoodat ik ten aanzien van deze quaestie niet wijzer ben geworden. Men staat hier voor de vraag of men hier heeft te maken met een maatregel ter handhaving van de openbare orde, en indien niet, waarom men dan de politie gebruikt voor deze doeleinden. Dat de maatregel zou strekken ter handhaving van de openbare orde, lijkt mij haast onmogelijk toe. Ik weet wel, dat men het begrip van openbare orde ver uitstrekken kan, maar hier zou het toch al te ver zijn uitgestrekt en voorloopig kan ik niet anders zeggen dan dat de politie wordt gebruikt tot het verrichten van diensten voor een particulier: want al is de Hollandsche Spoorwegmaatschappij een zeer belangrijke factor in ons maatschappelijk verkeer, ten opzichte van de openbare machten blijft zij toch een particulier. Gaarne zou ik van den Minister vernemen of hij ook weet op welke gronden deze diensten worden verleend.

In de tweede plaats wil ik een woord zeggen over een zaak, die zuiver de gemeente Haarlem en haar burgemeester betreft. In Haarlem is een vergadering aangekondigd waar gesproken zou worden over „Minister Ellis en het marinepersoneel". Daarvoor waren aanplakbiljetten vervaardigd, waarop niet anders vermeld stond dan dit eenvoudige onderwerp. De burgemeester weigerde deze biljetten te laten bevestigen op de stadsaanplakborden.

Om te weten te komen op welken grond hij dit deed, heb ik de instructie voor den stadsaanplakker nagegaan, waarin wel vermeld wordt, dat deze niets bevestigen mag zonder dat de commissaris van politie de biljetten heeft geviseerd; maar op welken grond dergelijke biljetten kunnen worden geweigerd, staat daarin niet en evenmin in de politieverordening.

Ik heb toen in den raad getracht daarover eenig licht te verkrijgen. De burgemeester liet in het midden of hij gehandeld had als hoofd der politie, dan als hoofd der gemeente, en ik wist dus niet of men het geval moest beschouwen als politiezaak dan wel als zaak der gemeente. De raad deelde blijkbaar eerstgenoemde meening, want hij wilde mij geen verlof geven tot het vragen van inlichtingen aan den burgemeester. Moet ik dit verbod nu beschouwen als maatregel tot handhaving der openbare orde? Maar is op een van dergelijke vergaderingen, die in het geheele land zijn gehouden, de orde dan verstoord? Zoo ja, dan waren er voor den burgemeester termen geweest een dergelijke vergadering tegen te werken; maar deze vergaderingen liepen overal op de meest ordelijke wijze af. Men kan ook niet zeggen, dat de burgemeester hier had te waken voor den eerbied, dien men verschuldigd is aan een overheidspersoon, want op de biljetten stond geenerlei qualificatie van den Minister van Marine vermeld. Er stond slechts: „Minister Ellis en het marine-personeel", waarbij ik dan nog de vraag in het midden laat of het tot de competentie van de politie behoort om te waken voor het betoonen van eerbied tegenover overheidspersonen.

Daarom moet ik weer aan den Minister vragen: op welken grond heeft hier de burgemeester gehandeld? En had hij recht aldus te handelen? Wordt dit niet zijdelings een verkorting van het recht van vergadering? Wij gaan een drukken vergadertijd te gemoet. In den aanstaanden zomer zal natuurlijk overal op openbare vergaderingen het beleid der Regeering gecritiseerd worden. In dit geval gebeurde dit ook. Het geldt hier wel een enkel regeeringspersoon, een enkel lid van het Kabinet, maar ten slotte was het toch ook een deel van het geheele regeeringsbeleid, dat men wenschte te critiseeren. Mag dan een burgemeester zeggen: ik wensch niet mede te werken tot bevordering van een vergadering, die gericht is tegen Minister Ellis? Als nu in den aanstaanden zomer een vergadering wordt aangekondigd, bijv. over „Minister Kuyper en de arbeiders", zal dan die burgemeester niet op dezelfde gronden kunnen zeggen: ik wensch geen vergadering te bevorderen, die gericht is tegen den Minister Kuyper? Dat gaat toch te ver. Men heeft toch het recht het beleid der regeering te critiseeren en iets anders dan dit is niet gedaan. Ik verkeer dus in het duister en hoop zeer dat de Minister zoo welwillend zal zijn mij hieromtrent eenige inlichtingen te verstrekken.

De heer **de Klerk**: Mijnheer de Voorzitter! Het beroep van den heer Schaper op de Rotterdamsche afgevaardigden geeft mij aanleiding even het woord te vragen. Wat hij heeft gezegd van het verbod aan de burgerlijke muziekvereenigingen om op Zondag muziek te doen maken vóór 's avonds 8 uren is volkomen juist.

Na 8 uren 's avonds is het toegestaan en daar is ook gebruik van gemaakt. Wanneer de heer Schaper meent dat men daar voor bij den burgemeester moet zijn schijnt dit niet juist, daar de burgemeester van Rotterdam geen hulp-officier van justitie is zooals bij anderen het geval is. De burgemeester heeft verwezen naar den hoofdcommissaris van politie en deze heeft zich beroepen op de Zondagswet. Waar het aan ligt dat men zich nu beroept op de Zondagswet en nu hinderlijk noemt wat het vroeger niet bleek te zijn, weet ik niet. Misschien is de reden wel dat het vorig jaar in den Rotterdamschen gemeenteraad door het raadslid de Jong aanmerking gemaakt is op het feit dat men in de kerk de muziek kon hooren. Ik weet niet of dit zoo is, ik was niet in de kerk en ook niet bij het muziekkorps. Maar wat wel vreemd is, is dat men aan de burgerlijke muziekvereenigingen verbiedt om Zondag vóór 8 uren 's avonds muziek te maken, en het niet verbiedt aan militaire vereenigingen. Mij dunkt dat, wanneer het een hinderlijk is, het andere het ook moet zijn. Hierover is ook in mijn afdeeling gesproken en het zou mij aangenaam zijn indien de Minister hierop kon antwoorden.

2. Vaststelling der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1905. (Beraadslaging over de artikelen van hoofdstuk V.)

De heer **Treub**: Een enkele opmerking wilde ik maken over een zaak die vroeger jaren hier ook besproken is, nl. de pensionneering van gemeente-ambtenaren en hun weduwen en weezen. De Regeering heeft dit jaar twee dilatoire excepties aangevoerd, en wel dat deze zaak wachten moet 1°. op het rapport van de commissie tot regeling van de financieele verhouding tusschen Rijk en gemeente, en 2°. op de beslissing aangaande de wetsontwerpen betreffende de pensionneering van onderwijzers en hun weduwen en weezen.

Nu bestaat er bij de belanghebbenden eenige vrees. De eerste exceptie wordt begrijpelijkerwijze door de belanghebbenden betreurd en men vraagt zich af, waarom deze zaak op die regeling van de financieele verhouding moet wachten en andere, bijv. de Lager-onderwijswet, niet. Maar er is niets aan te doen als de Minister zich op dit standpunt blijft stellen.

In de tweede exceptie ziet men grooter gevaar. Men vreest dat zij, in den vorm een dilatoire, toch een peremptoire exceptie zal worden, nl. omdat door het ontwerp tot regeling van de pensionneering der onderwijzers zal worden beschikt over de uitkeering van 4 millioen, waarop het Rijk recht heeft, uit het Pensioenfonds.

Nu vreezen de belanghebbenden, een vrees, die — ik zeg niet gewettigd, maar — zeer verklaarbaar is, dat, wanneer eenmaal over die vier millioen zal zijn beschikt, later, wanneer de quaestie aan de orde zal komen van de pensionneering van die gemeente-ambtenaren en hun weduwen en weezen, hun aanspraak en de bevrediging daarvan zoo al niet zullen afstuiten, dan toch zeer zullen worden bemoeilijkt door het financieele bezwaar, dat, na de beschikking over de vier millioen, waarop het Rijk recht heeft, het noodzakelijk zal zijn, ten einde die gemeente-ambtenaren en hun weduwen en weezen ook pensioen te bezorgen, een dotatie van Rijkswege aan het pensioenfonds te doen.

Nu vreest men, dat men later zich zal beroepen op het financieele bezwaar, wat op dit oogenblik niet zou bestaan, indien het pensioen van die weduwen en weezen van de gemeenteambtenaren gelijkging met of voorafging aan de pensionneering van onderwijzers. En — op welk standpunt men zich nu ook stelt ten opzichte van de pensionneering van bijzondere onderwijzers en hun weduwen en weezen — mij komt het voor, dat de gemeente-ambtenaren gelijk hebben in hun stelling, dat hun aanspraken toch krachtiger zijn, omdat zij behooren tot de ambtenaren van den Staat, de Staat nu genomen in de ruimere beteekenis, waarin hij omvat zoowel het Rijk, als de provinciën en gemeenten.

Indien nu de gemeenten in staat waren om zelf hiervoor te zorgen, zou nog het standpunt der Regeering beter verklaarbaar zijn en ook beter zijn te rechtvaardigen, maar ik behoef hier niet te zeggen, dat slechts enkele groote gemeenten in staat zijn deze zaak voor haar personeel zelf te regelen; de overgroote meerderheid der gemeenten is dit niet, en waar nu de zaak zoo staat, dat een behoorlijke regeling òf niet zal komen, òf alleen door ingrijping van den Staat, is de vrees inderdaad begrijpelijk, dat wanneer de pensionneering van onderwijzers en hun weduwen en weezen voorafgaat, en daarmede beschikt zal zijn over de aanspraak, die het Rijk nog op het Pensioenfonds heeft, daardoor zullen worden achtergesteld de aanspraken van de gemeenteambtenaren die, ik zeg nog eens niet gelijk, maar krachtiger zijn.

Nu meen ik evenwel, dat het door den Minister gedaan beroep op de wetsontwerpen tot pensionneering van de onderwijzers en hun weduwen en weezen alleen dit kan beteekenen, dat juist het aannemen daarvan in geen enkel opzicht zal praejudicieeren. Ter geruststelling van belanghebbenden zou ik gaarne van den Minister vernemen, of ik daarin goed zie.

Ik begrijp, dat op dit oogenblik de Regeering, nu zij zich reeds tweemaal zoo beslist omtrent het nog niet gekomen zijn van het tijdstip waarop de regeling zal komen, heeft uitgelaten, daarin geen verandering zal brengen, maar het zal van belang zijn en ik geloof ook geheel liggen in den gedachtengang der Regeering, indien uitdrukkelijk wordt verklaard, dat, indien door het aannemen van de ontwerpen voor de pensionneering van onderwijzers en hun weduwen en weezen beschikt zal zijn over de vier millioen uit het Pensioenfonds waarop het Rijk recht heeft, in geen enkel opzicht zal zijn gepraejudicieerd ten aanzien van de regeling der pensionneering van gemeenteambtenaren en hun weduwen en weezen. Indien dit nu reeds niet vaststaat, opdat men later niet zou kunnen komen met het financieele bezwaar, dat over de vier millioen reeds is beschikt, dan worden bij de wijze van handelen, welke de Regeering thans wenscht, niet alleen in tijd maar ook in het wezen der zaak zelf de gemeente-ambtenaren achtergesteld bij particuliere personen, de bijzondere onderwijzers.

Nu vertrouw ik, dat dit de bedoeling der Regeering volstrekt niet is en dat integendeel het beroep, dat men moet afwachten de beslissing omtrent de pensionneering der onderwijzers, niet anders dan dit kan beteekenen, dat die beslissing, wat het wezen der quaestie aangaat, in geen enkel opzicht praejudicieerend werken zal, maar ik meen dat, waar nu zoo herhaaldelijk en met zooveel aandrang en ook met zooveel recht van de zijde der gemeente-ambtenaren is aangedrongen op de regeling van hun pensioen, het wel gewenscht ware indien een duidelijke verklaring van de Regeeringstafel werd vernomen.

Ik hoop dat de Minister zoo welwillend zal zijn dergelijke verklaring hieromtrent te geven.

De heer **Kuyper**, Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter! De heeren Melchers en ter Laan hebben ter sprake gebracht de vraag hoe men zou kunnen geraken tot zoodanige indeeling der stemdistricten, dat den kiezers, die in een min of meer verwijderd deel der gemeente wonen, behoorlijk gelegenheid zou gegeven worden om binnen niet al te geruimen tijd hun kiesrecht te kunnen uitoefenen.

Gelijk reeds opgemerkt is, heb ik mij niet stipt gehouden aan de bepaling van art. 128 der Kieswet, welke mij alleen verplicht Gedeputeerde Staten te hooren.

Waar bij mij de wensch voorzat om de indeeling der stemdistricten zooveel mogelijk bevorderlijk te maken aan ruime deelneming aan de verkiezingen, daar heb ik mij ook gewend tot de gemeenteraden, omdat daarin allicht verschillende elementen uit de gemeenten vertegenwoordigd zouden zijn en deswege een volledige advies zoude kunnen worden uitgebracht dan ik anders van Gedeputeerde Staten en burgemeester en wethouders zou verkrijgen.

Intusschen heb ik zeer goed ingezien, dat ook die gemeenteraden nog niet in elk opzicht mij zouden brengen waar ik wenschte te wezen, omdat bij de gemeenteraden het bezwaar bestaat, dat men daar zeer nauwkeurig toeziet op het geld en ook op de meerdere moeite welke het verdeelen der districten in meer stembureau's allicht voor de leden van den gemeenteraad zelf oplevert.

Ik wil dan ook hier mededeelen, dat ik bij dat zeer uitgebreide werk, hetwelk door het geheele land gaat, met vele gemeenteraden reeds in correspondentie ben, ten einde de bezwaren, welke zij tegen verdeeling in meer stemdistricten hebben, uit den weg te ruimen.

Hoewel er van allerlei kanten op is aangedrongen, het advies der gemeenteraden te volgen, meen ik toch, zonder mij hierover nader te kunnen uitlaten, dat, wanneer het tot nieuwe indeeling in deze komt, de overtuiging bij de heeren zal gevestigd worden dat ik wel zoo warm voor dat belang ben als zij zelf.

De heer Treub heeft ter sprake gebracht de vraag der pensionneering van de gemeenteambtenaren en hun weezen en weduwen.

Over die zaak kan ik mij hier niet breeder uitlaten. De Regeering heeft verklaard waarom zij op dit oogenblik dat onderwerp niet aan de orde kan stellen. Waar nu deze zaak nog geheel in het onzekere was, waar zelfs nog niet is uitgemaakt of het een Rijksregeling zal worden, of wel een gemeentelijke regeling, waar men op dit punt geen enkele vaste lijn heeft waarlangs men de discussie kan laten loopen, wat zal ik er dan verder over zeggen? Alleen wil ik, wat de pertinente vraag van den geachten afgevaardigde betreft, of, wanneer de 4 millioen die uit het Weduwenfonds genomen zullen worden en ter beschikking van het Rijk staan, opgebruikt zijn voor de invoering van de nieuwe, bij de Kamer aanhangige regeling voor de onderwijzersweduwen en weezen, dit op zich zelf in den weg zou staan aan de invoering van een regeling, gelijk hij die wenscht — daarop antwoorden, dat dit niet in de

bedoeling van de Regeering ligt. Ik laat mij in het minst niet er over uit, welke voorstellen de Regeering te dier zake aan de Kamer zal meenen te moeten doen, daar die nu niet aan de orde zijn. Ik wil wel zeggen, dat deze niet in den weg zouden kunnen staan aan een regeling gelijk door hem gewenscht wordt ten behoeve van de weduwen- en weezen van gemeente-ambtenaren.

De geachte afgevaardigde de heer Passtoors heeft een analoog onderwerp ter sprake gebracht, de salarieering van burgemeesters, secretarissen en ontvangers der verschillende gemeenten, en gevraagd of ik niet een circulaire zou kunnen doen uitgaan aan Gedeputeerde Staten, om aan te dringen, dat zij die zaak eenigszins meer ter harte nemen, opdat men, zooals ook in de Memorie van Antwoord is gezegd, tot een meer stelselmatige regeling kan komen. Ik kan dat doen, en wanneer het aan deze zaak bevorderlijk zou zijn, dat daar van mijn kant op werd gewezen, zou daartegen op zich zelf geen overwegend bezwaar bestaan. Maar ik moet daarbij dit zeggen, dat men Gedeputeerde Staten zeer miskent, wanneer men meent, dat van deze zaak door hen zoo weinig notitie wordt genomen, dat zij de regeling niet goed zouden doen zonder een afzonderlijke circulaire.

Behalve dit zijn er nog ter sprake gebracht eenige klachten over politiemaatregelen. Ik wil daar in het algemeen wel dit van zeggen, dat het burgemeestersambt een van die instellingen in onze Staatsinrichting is, die weinig kost, waarvoor geen diploma geëischt wordt en waardoor de gelegenheid open staat, dat niet alleen uit de kringen der intelligentie, maar ook uit die van de practische wijsheid mannen geroepen worden om den Staat te dienen. Het zijn bovendien mannen, die met een bijna discretionnaire macht bekleed zijn, waarmede dan ook correspondeert een groote verantwoordelijkheid. Toch is die instelling van het burgemeestersambt, niettegenstaande wij ruim 1100 gemeenten hebben, een van die instellingen die wellicht het meest er toe hebben bijgedragen om vrede en rust in den lande te bewaren, een instelling die niet dan in zeer zeldzame gevallen aanleiding tot klachten geeft. Waar nu de burgemeester een groote verantwoordelijkheid bezit, waarvan niet is af te scheiden een zekere discretionnaire macht, wensch ik van deze plaats uiterst spaarzaam te zijn om een woord te spreken waardoor ik het optreden van de burgemeesters in de gemeenten zou kunnen bemoeilijken.

Wat betreft het gesprokene door den heer Hugenholtz over Haarlem, zal ik niets zeggen over wat hij noemde een politieinformatie, omdat hier gehandeld is door de organen der Rijkspolitie, waarover ik niets te zeggen heb. En wat betreft de aanplakking op het gemeentelijk aanplakbord van de aankondiging van een meeting, die getiteld was „Minister Ellis en het marine-personeel", daar, dunkt mij, ligt de zaak zeer eenvoudig. Er is een instructie voor den gemeente-aanplakker, welke berust op een gemeente-verordening. Daarin staat, dat de stadsaanplakker zijn taak persoonlijk vervult en niemand in zijn plaats met het aanplakken kan belasten zonder toestemming van burgemeester en wethouders; en dat hij buiten de gewone aankondigingen, geen stukken mag aanplakken die niet voorzien zijn van het visum der politie. Men had dus voor het aanplakken van het besproken biljet de toestemming van de politie noodig en die toestemming is niet verleend.

Ja, zal men zeggen, er bestaat geen bepaling die zegt, in welke gevallen die toestemming moet worden gegeven. Dat is juist de discretionnaire macht, die aan den burgemeester is gegeven. De verordening veronderstelt, dat in enkele gevallen die toestemming wel, in andere niet zal worden verleend en de verantwoordelijkheid rust uitsluitend bij den burgemeester. En wanneer de burgemeester in dit geval nu van oordeel was, dat de aangekondigde meeting de strekking had om de socialistische woeling tegen de goede orde en de tucht op de vloot zooveel mogelijk te versterken, en de veiligheid van den Staat inderdaad bedreigde, dan zeg ik niet, dat ik in zijn plaats staande, hetzelfde zou hebben gedaan, maar dan moet ik hem vrijlaten in zijn oordeel, wat hij behoorde te doen en dan heb ik daarin niets af te keuren.

Door den heer Schaper is een geval te Achtkarspelen ter sprake gebracht. Ook in dit geval kan ik niet zien, dat verkeerd zou zijn gehandeld. Er is daar een aanvrage gedaan om een localiteit, waarin een tapperij wordt gehouden en waar een vergadering was belegd, later te mogen openhouden dan tien uur. Nu kent eenmaal de gemeenteverordering daar aan den burgemeester de bevoegdheid toe, iets dergelijks al of niet toe te staan. Dat moet hij weten en volgens de ambtelijke berichten heeft die burgemeester niet gezegd, dat die vergadering niet mocht gehouden worden, maar alleen bepaald, dat, wanneer die vergadering doorging, hij dan van twee uur 's middags tot den volgenden morgen zes uur het tappen in die gelegenheid zou verbieden. Daartoe gaf de gemeentelijke verordening hem ook weder de bevoegdheid en ik begrijp niet wat er tegen zou zijn, indien een burgemeester dan van zulk een bevoegdheid gebruik maakte.

De vergadering is doorgegaan en de burgemeester heeft haar geen stroospier in den weggelegd. Hij heeft alleen verboden, dat in die localiteit zou worden getapt. Ik heb dan ook het bericht ontvangen dat er niet getapt is en de burgemeester voegde daaraan toe, dat hij dat tappen verboden had, omdat in een naburige gemeente, waar ook een dergelijke vergadering was gehouden en waar bij die gelegenheid wel was getapt, de stemming tegen de heeren, die daar kwamen spreken, zoo was geweest, dat hij het beter vond de menschen nuchter te houden. De heeren die te Achtkarspelen kwamen optreden hadden dan ook aan den burgemeester verzocht voor de orde te willen zorgen en de beschermende hand voor hen te willen opheffen.

Wat het geval van Rotterdam aangaat, zou ik zeggen, dat, indien de burgemeester daar gehandeld heeft ter uitvoering van de Zondagswet, ik als Minister niet kan zeggen, dat de Zondagswet niet behoeft te worden gehandhaafd. Indien niet de burgemeester, maar de Rijkspolitie het gedaan heeft, heb ik er niets over te zeggen.

De heer Schaper heeft ook nog het gebeurde te Leiden besproken en heeft dat min of meer in verband gebracht met de beginselen van dit Ministerie en met de politieke gevoelens van den tegenwoordigen burgemeester. Dat laatste heeft mij leed gedaan. Ik geloof, dat, waar de geachte afgevaardigde zelf heeft aangegeven, hoe ook in andere plaatsen met burgemeesters, die de liberale beginselen waren toegedaan, nochtans in gelijken zin is gehandeld, men de politieke gevoelens van zulk een burgemeester buiten spel kan laten.

En dat zal dunkt mij, wat Leiden betreft te eer moeten geschieden, omdat de tegenwoordige burgemeester niet anders gedaan heeft dan de usance volgen, die ook door den vorigen liberalen burgemeester in practijk werd gebracht. Stelt men nu de vraag, of het dan misschien niet beter was geweest aan die eene vereeniging, aan wie het optrekken met muziek is toegestaan, dat ook te verbieden, dan geef ik toe, dat voor die vraag zekere grond bestaat. Maar ik wensch op dit verschil te wijzen, dat aan die vereeniging alleen vergunning is gegeven dat te doen tusschen $12^1/_2$ en $1^1/_2$ uur, een tijd die geheel viel buiten de gewone uren waarop openbare godsdienstoefeningen worden gehouden, terwijl het bij dien anderen optocht wel degelijk de bedoeling was om den geheelen dag wanneer men wilde muziek te zijner beschikking te hebben. De burgemeester heeft mij voorts bericht, dat die eene exceptie gemaakt is eigenlijk niet door hem, maar reeds door zijn voorganger, want dat die vereeniging 10 jaar geleden ook eens permissie heeft gekregen datzelfde te doen en dat hij dus èn wat den algemeenen regel èn wat de eene exceptie betreft zijn voorganger heeft gevolgd.

Ik heb nog de vraag overgeslagen, wat betreft de formulieren voor aangiften voor de kiezerslijsten, die door sommige burgemeesters niet met genoegzame mildheid worden verstrekt aan degenen die deze begeeren. Ik heb, waar ik ook maar even op het spoor kon komen, dat niet met groote liberaliteit formulieren verstrekt werden, nooit nagelaten er de secretarieën op te wijzen — dwingen kan ik in deze niet — dat m. i. de grootste mildheid op dit punt vereischte is van een goede opvatting van de wet.

Ten slotte is mij nog door den heer ter Laan een vraag gedaan omtrent de salarissen ter provinciale griffie te Groningen. Ik geloof, dat hieromtrent genoeg in de Memorie van Antwoord gezegd is; de zaak staat in verband met de leges en de wijze, waarop de verdeeling daarvan onder de ambtenaren afgeschaft is, n.l. aldus, dat uitsluitend aan hen die vroeger in het genot van leges waren, vergoeding voor het gemis daarvan werd gegeven. Het kan echter nooit de bedoeling zijn om bij intrekking

van legesgelden de traktementen van ambtenaren te verhoogen, die eerst na de afschaffing van de verdeeling der leges in dienst zijn getreden.

De heer **Hugenholtz**: Mijnheer de Voorzitter! Na de behandeling van dit hoofdstuk der begrooting van verleden jaar had de Minister van Binnenlandsche zaken iets goed te maken tegenover de burgemeesters in den lande en ik vermoed, dat hieraan te danken is wat de Minister gezegd heeft over de uitnemende taak die de burgemeesters in den lande vervullen en 's Ministers bescherming van hun discretionnaire macht. Wij hebben van achter de groene tafel wel andere noten hooren kraken en de heeren burgemeesters kunnen dus nu tevreden zijn. Maar ik ben niet tevreden en ik geloof, dat ik daarvoor wel eenige aanleiding heb. Wat de informaties bij de Hollandsche spoor betreft, nu ik van den Minister hoor, dat dit een quaestie is van Rijkspolitie, zal ik den Minister van Justitie hieromtrent inlichtingen vragen.

Maar de quaestie van het aanplakken van biljetten te Haarlem kan toch moeilijk gedekt worden door de discretionnaire macht van den burgemeester. De Minister zegt, dat die zaak geregeld is bij de instructie van den stadsaanplakker en het zijn dus burgemeester en wethouders die daarover te oordeelen hebben.

Maar als ik die instructie goed heb gelezen zit de zaak zóó, dat die man niets mag aanplakken tenzij het biljet eerst is geviseerd niet door burgemeester en wethouders, maar door den commissaris van politie. En nu is de commissaris van politie geen verantwoording schuldig aan burgemeester en wethouders, maar aan den burgemeester als hoofd der politie. Wij hebben dus hier te doen met een politiezaak, niet met een zaak van gemeentelijk beheer. Ware dit laatste het geval, dan zou men kunnen zeggen dat de raad van Haarlem is het aangewezen lichaam om in deze burgemeester en wethouders ter verantwoording te roepen, maar nu het hier is een quaestie van politie is het een zaak die den burgemeester alleen aangaat. En nu vraag ik: gaat het niet te ver dit te willen voorstellen als een maatregel van zorg voor de veiligheid van den Staat?

Als de veiligheid van den Staat in gevaar kan worden gebracht door een enkel aanplakbiljet, zou het met die veiligheid zeer slecht geschapen staan; bovendien was dan de Strafwet daar om in te grijpen; dan kwam men op geheel ander terrein. Ik heb althans nooit geweten, dat het de taak der gemeentelijke politie was om de veiligheid van den Staat te handhaven.

Tegen een uitdrukking van den Minister moet ik speciaal en met kracht opkomen en wel die waar hij sprak van een socialistische woeling tegen de marine. Dat zijn woorden die ik niet onbeantwoord wensch te laten. Het is mogelijk dat de Minister niet in het bijzonder kennis heeft genomen van wat in den laatsten tijd daar gebeurd is; hij ga dan naar zijn collega van Marine en vrage om inlichtingen. Er is hier geen sprake van socialistische woelingen tegen de marine, maar alleen van een poging om voor het minder personeel van de marine recht te verkrijgen tegenover onrecht door de marine-autoriteiten hen aangedaan. Nu is het zeer gemakkelijk dat te bestempelen met socialistische woelingen tegen de marine, op dezelfde wijze kan men onze geheele politiek bestempelen als socialistische woelingen tegen de coalitieorde, zoo zou men zich van zijn politieke tegenstanders wat al te gemakkelijk afmaken. Maar zoo staat de zaak niet.

Nu de Minister den burgemeester van Haarlem de hand boven het hoofd houdt, sanctionneert hij een eersten stap op een mijns inziens gevaarlijken weg. Indien de macht van den burgemeester zoo discretionnair is, wie waarborgt ons dan dat niet straks maatregelen zullen genomen worden tegen alle recht in?

Het komt hierop neer: dat inbreuk gemaakt wordt op bij de Grondwet gewaarborgde rechten. Dat dit is goedgekeurd — daarover meen ik met ernst mijn leedwezen te moeten uitspreken.

De heer **Schaper**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een paar woorden naar aanleiding van hetgeen de Minister in het midden gebracht heeft.

Ik ontken niet dat het antwoord van den Minister eenigszins in overeenstemming was met het onderwerp door mij aangeroerd.

Ik sprak van den burgemeester van *Leiden*; men kent het spreekwoord: zich met een Jantje van Leiden ergens afmaken; ik geloof dat de Minister ten opzichte van mijn rede dit op sommige punten toegepast heeft.

Ik zal de verschillende quaestiën even nagaan.

Over de quaestie te Rotterdam heeft ook de heer de Klerk zijn licht laten schijnen en tot mijn verbazing heeft de Minister zich daarbij aangesloten, met te zeggen dat hier de burgemeester niet aansprakelijk was; hij was geen hulp-officier van justitie.

Het kan zijn dat mij de noodige staatsrechtelijke kracht ontbreekt om dat te beoordeelen; maar ik dacht dat de burgemeester was het hoofd van de politie, en dat dit met het hulpofficierschap van justitie niets te maken had.

Het is m. i. de burgemeester, die te Rotterdam de Zondagswet en de politie-verordeningen heeft te handhaven.

Wel is de commissaris van politie er om practisch op te treden, maar de burgemeester is de verantwoordelijke persoon.

Het komt mij zonderling voor de verantwoordelijkheid op den commissaris van politie te schuiven.

Het antwoord betrekkelijk Achtkarspelen heeft mij het meest verbaasd.

Ik meen dat hier het ambtsbericht niet klopt met de werkelijkheid.

De Minister zegt: door den burgemeester is verboden te tappen op den bewusten Maandagmiddag van 's namiddags 2 tot 's anderen daags 6 uren.

Dit is niet juist. Volgens mijn gegevens had de burgemeester bevolen dat de zaal gesloten moest zijn van 2 uren tot den anderen dag 6 uren; dit is gansch wat anders.

De zaak wordt nog zonderlinger, omdat gevraagd was niet-alcoholhoudende dranken te mogen tappen.

Volgens den heer Minister was het tappen verboden om de nuchterheid te bevorderen.

Nu heb ik wel gehoord dat „kwast" en stroop-likeur iemand op het laatst misselijk maken, maar nooit dat het op de hersens zou werken en iemand dronken zou maken. De deskundigen, die bij de Drankwet hebben moeten oordeelen of geraadpleegd zijn, zullen dit toestemmen.

Dit bewijst dus dat er hier iets niet in den haak is.

Het spijt mij dat de Minister met geen woord dit bedrijf van den burgemeester afgekeurd heeft: want het is in strijd met de wet op het recht van vereeniging en vergadering.

Dat men eischt kennisgeving van het voornemen om te vergaderen aan de politie, zou nog iets zijn, maar het gaat niet aan te vorderen dat er permissie voor gevraagd moet worden.

Op Zaterdag en Maandag vergaderingen verbieden, dat kan, evenals op Zondag, niet worden verdedigd.

De instelling van burgemeesters moge nog zoo uitnemend zijn, er kunnen personen zijn die de instelling minder goed bekleeden.

Wat Leiden betreft, heeft de Minister het betreurd, dat ik de politieke gevoelens van den burgemeester heb genoemd. Ik moet den Minister toegeven, dat ik ook over liberale burgemeesters heb geklaagd. Ik heb met het noemen van de antirevolutionnaire of Christelijk-historische gevoelens van onzen collega, die ik tot mijn bevreemding thans niet hier zie, terwijl hij toch in het begin der vergadering tegenwoordig was, geen andere bedoeling gehad dan het constateeren van een feit.

De Minister heeft de handeling van den burgemeester te Leiden trachten goed te praten en alleen de opmerking gemaakt: het is intusschen de vraag of de optocht ook van den Roomsch-Katholieken Volksbond had moeten worden toegelaten; misschien had die ook moeten worden verboden. Dit geeft mij geen frisschen kijk op hetgeen de nieuwe Zondagswet ons brengen zal, als dit de gevoelens zijn van den Minister-President.

In ieder geval had de Minister beslist behooren af te keuren, dat hier geen gelijke rechten waren toegekend. Het gaat niet aan, dat binnen een paar maanden aan den R. K. Volksbond toegestaan wordt om een optocht met muziek te houden en aan een andere vereeniging niet.

Met het oog op den kerkdienst behoeft men een dergelijk verbod niet uit te vaardigen. Men kan eenvoudig zeggen, dat men in de nabijheid der kerkgebouwen geen muziek mag laten hooren, of men kan bepalen, dat men een weg moet volgen die niet langs de kerkgebouwen leidt.

Dat men het afkeurt om op Zondag muziek te maken, komt mij bedenkelijk voor. Er zijn verschillende gemeenten waar des Zondags muziek wordt gemaakt, bijv. in een wandelbosch of op een openbaar plein. Waar gaat men heen als men dergelijke muziekuitvoeringen gaat verbieden? Vrijheid, blijheid. Iedereen moet voor zich zelf weten of hij naar een muziekuitvoering wil gaan luisteren of niet; maar het gaat niet aan het eene gedeelte van de ingezetenen aan banden te leggen ten genoegen van het andere.

De heer **ter Laan**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met genoegen de verklaring van den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord in zake de verdeeling van de gemeenten in stemdistricten. Ik wacht nu met belangstelling de nadere regeling af. Ik neem eveneens acte van de verklaring van den Minister, dat de Kieswet steeds met groote vrijgevigheid moet worden uitgevoerd en de burgemeesters geen reden hebben, om de aangevraagde formulieren voor de loon-, huur- en andere kiezers te weigeren.

Ik moet hier echter een enkel woord aan toevoegen. De Minister zegt: het is volgens mijn overtuiging goed, dat de burgemeesters de formulieren gereedelijk afgeven, maar ik kan in dit geval niet dwingend optreden. Ik weet niet precies, hoe dit in elkander zit, maar als de Minister het zoo zegt, zal het wel zoo wezen. Maar dan zal het in elk geval goed zijn, om een rondschrijven te richten tot de heeren burgemeesters, waarin als het gevoelen van den Minister van Binnenlandsche Zaken wordt kenbaar gemaakt, dat de Kieswet eerst dan tot haar recht komt, als aan de besturen van kies- en vakvereenigingen en andere belangstellenden de formulieren worden verstrekt. Want dit gevoelen van den Minister was hier in de Kamer wel bekend. En daar buiten kon men er ook wel iets van weten. Immers de Minister is reeds in enkele gemeenten tusschenbeide gekomen. En toch! Niettegenstaande de Minister enkele telegrammen heeft gestuurd, schijnen sommige burgemeesters, zooals die van Usquert, in gebreke te zijn gebleven, op de hierboven aangegeven wijze de Kieswet uit te voeren.

De Minister heeft mij een volledig antwoord gegeven op een vraag, die ik maar ten halve deed, betreffende de regeling der salarissen der ambtenaren ter provinciale griffie van Groningen. Ik zal die zaak nu ook maar met een enkel woord afdoen. De Minister zag geen reden om het salaris te verhoogen, hij weigert beslist daarin te treden. Maar het is toch eigenlijk net anders om. De provincie Groningen heeft immers zelf f 600 meer uitgetrokken en die heeft de Minister geschrapt. En naar het mij voorkomt, is dit minder billijk. Doch ik kan, na het beslist weigerend antwoord van zooeven, niet hopen, nog iets te winnen. De Minister kent bovendien het adres van belanghebbenden. Ik moet nu tot mijn spijt volstaan met de verklaring, dat mij dit standpunt der Staten van Groningen veel beter voorkomt dan dat, waarop zich de Minister plaatst, te meer daar uit de cijfers blijkt, dat het maximum voor die ambtenaren nog lang niet is bereikt.

De heer **Kuyper**, Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Waar ik straks sprak over het gebeurde te Haarlem, heb ik mij geplaatst op het standpunt van den burgemeester dier gemeente en zelfs gezegd, dat ik, mij in zijn plaats stellende, wellicht ook zoo zou kunnen hebben gehandeld. Dat daarmede de rechten door de Grondwet aan de burgers toegekend, zouden zijn geschonden, is een redeneering waarvan ik zelfs den zin en de beteekenis niet versta.

Wanneer in een gemeente allerlei gelegenheden bestaan om aan de burgers van de plaats kennis te geven dat een vergadering zal gehouden worden — en te Haarlem is dat het geval, daar zijn er middelen te over, men kan zelfs aan het voornemen om een vergadering te houden publiciteit geven door *sandwichmen* rond te laten gaan —, dan begrijp ik niet, dat het grondwettig recht van vereeniging en vergadering zou zijn geschonden, omdat op een aanplakbord der gemeente de aankondiging niet werd toegelaten.

Het is, meen ik, niet te vorderen, dat de gemeente aan den aanplakker, dat is de man die den pot met stijfsel en den kwast hanteert, zal zeggen: gij plakt maar aan wat men u aanbiedt. Er moet een zekere schifting, een zekere triage worden toegelaten en die triage moet gesteld worden in handen van een verantwoordelijk persoon, en wanneer die persoon beslissen moet, dan spreekt het vanzelf, dat hij het eene stuk moet kunnen plaatsen en het andere weigeren.

Daaraan valt niets te veranderen.

Wanneer de geachte afgevaardigde meent, dat ik door mijn vroegere uitingen bij de burgemeesters in een slecht blaadje stond, maar door het nu gesprokene bij hen weer in een gunstiger daglicht zou komen te staan, dan verheug ik mij daarover en zal daarvan alleen dit zeggen, dat ik die vorige opvatting van de burgemeesters dan averechts verkeerd vond en dat de opvatting die zij dan nu van mijn optreden zullen krijgen, de juiste is.

De heer Schaper heeft in zake het gebeurde te Rotterdam mij niet verstaan. Ik heb gezegd, dat er twee mogelijkheden waren: òf de burgemeester heeft eenvoudig gehandeld ter uitvoering van de Zondagswet — en dan kan ik als Minister hem daarvan geen grief maken — òf hij heeft gehandeld, niet als burgemeester, maar als hulp-officier van justitie, zooals de heer de Klerk mededeelde, en dan gaat mij de zaak niet aan. Dat is, dunkt mij, logisch.

De geachte afgevaardigde is teruggekomen op de zaak van Achtkarspelen.

Wanneer de geachte afgevaardigde berichten heeft van een privaat persoon en ik heb als Minister ambtelijke berichten, dan moet ik mij aan deze laatste houden. Betwist nu de geachte afgevaardigde de juistheid van die ambtelijke berichten, dan zijn er andere middelen om daarvoor redres te zoeken, maar op het oogenblik moet ik de ambtelijke berichten voor juist houden en daarnaar spreken.

Volgens de berichten nu, die ik ontvangen heb, is er geen quaestie van dat de burgemeester zou gezegd hebben, dat men om te vergaderen zijn vergunning noodig had, en is er ook geen quaestie van dat hij de vergadering zou hebben willen beletten. Het eenige wat hij heeft bepaald is, dat de tapperij als zoodanig van zoo laat tot zoo laat moest gesloten worden, maar daarmede is niet gezegd, dat het lokaal, dat anders was het lokaal voor de tapperij, niet voor andere doeleinden zou mogen worden gebezigd. En wat nu betreft het tappen van alcoholhoudende of niet alcoholhoudende dranken, daarover kan ik geen wijsheid verkoopen, want het punt is niet in het Voorloopig Verslag behandeld.

Wat betreft het gebeurde te Leiden heeft de heer Schaper zelf gememoreerd, dat het beter ware geweest om ook aan den Roomsch-Katholieken Volksbond de gevraagde vergunning niet toe te staan.

Maar mijn hoofdbetoog is dit geweest. De heer Schaper is fel opgetreden, hij heeft gesproken over het Calvinisme, over het anti-revolutionnaire beginsel, en daarmede in verband gebracht de politieke overtuiging van den burgemeester van Leiden; het is mijn plicht hem hierin te wederstaan. Wat de zaak zelf betreft, of in Leiden op Zondag al dan niet een goedgekeurde optocht is gehouden, dat moet aan de regeling in elke gemeente worden overgelaten.

Ik zal, evenals ik den burgemeester reeds heb verdedigd, ook altijd hier verdedigen het recht van elke gemeentelijke regeling en altijd tegenstaan, dat men op het Rijksbestuur overbrengt wat goed is toevertrouwd aan de zorg van de plaatselijke besturen.

Wat de formulieren voor de aangifte voor de kiezerslijsten betreft, men kan niet dwingen tot mildheid in het verkrijgbaar stellen daarvan, al tracht ik deze in elk voorkomend geval te bevorderen.

De bezoldigingen van de ambtenaren der provinciale griffiën zullen afdoende geregeld kunnen worden, wanneer de provinciale wet wordt gewijzigd, door aanneming van het aanhangige wetsontwerp.

De beraadslaging wordt gesloten.

De onderartt. 8 tot en met 28 worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over onderart. 29, luidende:

„Jaarwedden van den Commissaris der Koningin, van de

leden van Gedeputeerde Staten, van den griffier en van de ambtenaren en bedienden bij de provinciale griffie, alsmede schrijfloonen, f 46 975."

De heer **de Waal Malefijt**: De heer Minister van Binnenlandsche Zaken heeft zooeven aan het slot van zijn repliek tegenover den heer ter Laan iets gezegd, waarmede ik mij volkomen kan vereenigen, nl. dat de wijze waarop op dit oogenblik de traktementen van de ambtenaren aan de provinciale griffiën worden vastgesteld, niet kan beschouwd worden als een gezonde regeling, in zooverre het behoort te zijn een zaak die door de provinciën zelf naar eigen inzicht wordt geregeld. Dit stem ik den Minister geheel toe, en ik stem hem ook toe, dat de zaak eerst behoorlijk haar beslag kan krijgen, een duurzame regeling eerst dan mogelijk zal zijn, wanneer het wordt een provinciale zaak. Maar op dit oogenblik zijn wij zoover nog niet, al willen wij hopen dat het spoedig zoover zal komen. Doch het komt mij toch voor dat men op dien nieuwen toestand niet behoeft te wachten om, waar op een zeker punt een groote onbillijkheid bestaat, daaraan te gemoet te komen.

Wat is nu hier de zaak? Twee jaren geleden is door de Provinciale Staten van Utrecht gevraagd om een verhooging van van f 3200 uit te trekken op de begrooting ten behoeve van de jaarwedden der provinciale ambtenaren. Daarop is toen door dezen Minister op de begrooting gebracht een som van f 2000. Het volgende jaar is door de Staten van Utrecht niet weer op de verhooging aangedrongen. Wanneer men dit eens heeft gedaan en ten antwoord heeft bekomen, dat er niets meer kan gegeven worden dan een zeker bedrag, dan gaat het moeilijk om reeds het volgende jaar er weder op terug te komen.

Toen verleden jaar van de zijde der Kamer wederom deze zaak ter sprake werd gebracht en gevraagd werd de f 1200, die ten vorigen jare van de door de Staten van Utrecht voorgedragen begrooting was afgevoerd, daar weder op te brengen, antwoordde de Minister, dat hij dit moeilijk doen kon omdat de Staten van Utrecht daarom niet hadden gevraagd. Doch nu die Staten er dit jaar wel om vragen, is het antwoord van dien aard, dat alle hoop op vervulling van den wensch der Utrechtsche Staten bijna schijnt afgesneden. En welke indruk dat Staatsstuk op de betrokken ambtenaren heeft gemaakt laat zich denken. Men zou bijna kunnen zeggen dat onder een deel der ambtenaren van de Utrechtsche griffie een paniek is ontstaan. Nu is een paniek in een leger voor een veldheer zeker een bedenkelijke zaak, maar een paniek onder ambtenaren is voor een college, dat met die ambtenaren moet werken, ook allesbehalve aangenaam en aan den goeden gang van het werk allerminst bevorderlijk. Daarbij wil ik nog eens een poging wagen om het hart van den Minister te vermurwen.

Ik weet dat Zijn Excellentie in dergelijke zaken gesteld is op logische bewijsvoering, en daarom zal ik trachten te bewijzen dat de argumenten die door den Minister ter verdediging zijner houding in deze zijn aangevoerd niet zeer steekhoudend zijn.

Het eerste argument is, dat de stand van de jaarwedden in de provincie Utrecht niet ongunstig afsteekt bij de jaarwedden van de ambtenaren op de andere provinciale griffiën, en daarbij wordt ons overgelegd een staat van jaarwedden in de verschillende provinciën, met opgave van het getal ambtenaren, die deze jaarwedden genieten.

Oppervlakkig bezien bevestigt deze staat de meening van den Minister, maar men heeft bij het samenstellen er van één zaak uit het oog verloren, die toch van zeer groot belang is, nl. het aantal dienstjaren. Had men dit niet gedaan, dan zou men zeker tot heel andere resultaten zijn gekomen. Er zijn op de provinciale griffie van Utrecht vele ambtenaren, die een groot aantal dienstjaren hebben, één van hen heeft dezer dagen zelfs zijn 50-jarig jubilé gevierd als griffie-ambtenaar. Natuurlijk treft men onder die oude ambtenaren personen aan met eenigszins hooge traktementen, maar daarmede is niet bewezen, dat de lagere ambtenaren het traktement genieten waarop zij rechtmatige aanspraak hebben.

Ik neem slechts één voorbeeld. Er zijn op die griffie drie adjunct-commiezen 1ste klasse, respectievelijk met een traktement van f 1300, f 975 en f 950. Al deze ambtenaren zijn steeds tot tevredenheid van hun superieuren werkzaam geweest. De minst bezoldigde heeft reeds 17 dienstjaren en mag zich verheugen in een jaarwedde van f 950, terwijl het maximum, aan dien rang verbonden, f 1800 bedraagt.

Het maximum aan den naast lageren rang, dien van adjunct-commies 2de-klasse, verbonden, is f 1400, een bedrag, dat door geen der adjunct-commiezen 1ste-klasse wordt genoten. Het maximum van den rang van 1ste-klerk is f 1000. Twee adjunct-commiezen 1ste-klasse genieten dus een jaarwedde nog beneden het maximum aan een 1ste-klerk toegekend.

Waar nu aan de griffie zulk een misstand bestaat, waar de Staten van Utrecht hebben verzocht door het uittrekken van een kleine som de mogelijkheid te openen dien misstand weg te nemen, is het toch, naar het mij voorkomt, niet onbescheiden er op aan te dringen dat de Minister aan dien wensch zal willen te gemoet komen. De fout in de redeneering, die wij in de Memorie van Antwoord aantreffen, schuilt m. i. enkel hierin, dat daarbij geen rekening is gehouden met het aantal dienstjaren.

De Minister wijst er op, dat wij niet mogen zeggen, dat ieder ambtenaar moet hebben het maximum van de jaarwedde van den vorigen rang, omdat wij dan tot onregelmatige toestanden komen, daar in de provincie Utrecht meer ambtenaren zijn van hoogen rang dan naar verhouding in andere provinciën. Ik stem dit toe, maar ik wijs er in de eerste plaats op, dat er verscheidene ambtenaren zijn met veel dienstjaren en dat het toch niet onbillijk is dat iemand, die tal van jaren aan de griffie tot tevredenheid zijner superieuren werkzaam is, en werkzaamheden verricht boven die welke gewoonlijk aan een ambtenaar van zijn rang worden opgedragen, wordt bedacht met een hoogeren titel, en in de tweede plaats, dat volgens art. 4 van de regeling van 1900, van iedere bevordering van een ambtenaar kennis moet worden gegeven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Dit geschiedde dan ook geregeld en wanneer de Minister er bezwaar tegen had dat er zooveel ambtenaren van hoogen rang kwamen, waarom heeft Zijn Excellentie dan aan Gedeputeerde Staten geen wenk gegeven om daarmede niet voort te gaan, omdat Zijn Excellentie zulks niet wenschelijk achtte?

Wij kunnen mijns inziens dit thans echter gerust buiten beschouwing laten. Ik ben overtuigd, dat, wanneer men het aantal dienstjaren tot maatstaf neemt en dan een vergelijking maakt met de jaarwedden in andere provinciën, reeds daaruit zal blijken dat Utrecht inderdaad misdeeld is. Ik geloof dat als Zijn Excellentie zich die moeite wil getroosten, hij tot de conclusie zal komen dat de provincie Utrecht recht heeft om beter bedacht te worden dan zij nu is.

Ik zal geen amendement voorstellen, dit zou indruischen tegen de goede gewoonte van de Kamer, maar ik hoop dat de Minister bij suppletoire begrooting een verhooging van den betrokken post zal voorstellen en zoodoende de wegneming van den bestaanden misstand zal mogelijk maken.

De heer **Goeman Borgesius**: Het was mijn voornemen over dezelfde zaak te spreken waarover de heer de Waal Malefijt eenige beschouwingen in het midden heeft gebracht. Ik meen dat hij zoo duidelijk heeft uiteengezet dat inderdaad de ambtenaren van de provinciale griffie in Utrecht wel degelijk in exceptioneel ongunstige positie verkeeren, dat ik nu kan volstaan met mij aan te sluiten bij den aandrang dien hij op den Minister heeft uitgeoefend, om zoo mogelijk bij suppletoire begrooting, de Staten van Utrecht in de gelegenheid te stellen, het salaris van verschillende ambtenaren der griffie naar billijkheid te verhoogen.

Ik wensch echter nog een enkel woord te zeggen over een ander punt, met de regeling der griffie-traktementen in verband staande. De Minister heeft gezegd: waar in 1900 in overleg met Gedeputeerde Staten een Koninklijk besluit is vastgesteld met aanwijzing der maxima in verschillende rangen, meen ik dat het niet op mijn weg ligt thans daarin weder verandering te brengen. Ik kan mij dit standpunt verklaren, maar waar ik zelf in de zaak betrokken ben geweest, wensch ik toch den Minister er op te wijzen, dat ik in die dagen wel niet met Gedeputeerde Staten, maar dan toch met alle Commissarissen van de Koningin over de zaak heb geconfereerd, en dat toen reeds meerderen van die commissarissen van meening waren dat

het wenschelijk was niet alleen maxima maar ook minima voor de verschillende rangen bij Koninklijk besluit vast te stellen. Ik voor mij meende echter, dat het vaststellen van minima niet beslist noodig was, omdat ik verwachtte dat indien slechts de maxima eerst goed waren geregeld, van zelfs wel zou worden gezorgd, dat ook de aanvangstraktementen niet te hoog zouden worden genomen. Waar nu echter de practijk heeft geleerd, dat mijn vertrouwen in dit opzicht te groot is geweest en niet alleen in de provincie Overijssel klerken tweede klasse jarenlang blijven staan op 400 gulden, en dat er adjunct-commiezen na jaren langen dienst nog niet eens het maximum salaris hebben van een klerk 1ste klasse, daar zie ik thans zelf in, dat de Minister van 1900 beter had gedaan ook maar terstond minima in het Koninklijk besluit op te nemen.

Daarom zou ik den Minister willen vragen, of hij niet alsnog een wijziging van bedoeld Koninklijk besluit in overweging zou willen nemen.

De heer **Drucker**: Mijnheer de Voorzitter! Ook ik heb met groot leedwezen uit de stukken gezien, dat de Minister nog niet heeft kunnen besluiten, gevolg te geven aan den, ook naar mijn inzien, volmaakt gerechtvaardigden wensch van de Staten der provincie Utrecht. Dat die wensch volkomen gerechtvaardigd is, hebben de beide sprekers die mij vooraf gingen, zóó overtuigend en volledig aangetoond, dat ik meen te kunnen volstaan met naar hun betoog te verwijzen en dat mijnerzijds ten sterkste te steunen. Dat ik dit woord van ondersteuning, ook na die beide redevoeringen, toch niet achterwege heb gelaten, is een gevolg hiervan, dat in deze, ook naar mijn oordeel, inderdaad bestaat een grievende misstand en dat wellicht, wanneer van verschillende kanten in deze Kamer op wegneming daarvan wordt aangedrongen, de Minister bereid zal worden gevonden, deze zaak alsnog in gunstige overweging te nemen.

De heer **Röell**: Mijnheer de Voorzitter! Het is met een gevoel van verruiming, dat ik het woord neem in deze voor een aantal ambtenaren ter provinciale griffie van Utrecht zoo gewichtige zaak, nu de geachte afgevaardigden uit Breukelen, Zutphen en Groningen mij reeds zijn voorafgegaan en op zoo heldere en duidelijke wijze hebben aangetoond dat hier inderdaad bestaat „periculum in mora".

De geachte afgevaardigde uit Breukelen, van zoo nabij met de omstandigheden bekend, heeft reeds mededeelingen gedaan, waarop ik niet nader zal terugkomen, doch waaraan ik mij refereer. Alleen wijs ik er op — en ik mag ook wel eenigszins van ondervinding spreken, daar ik voor ruim 36 jaren aan die provinciale griffie verbonden werd, waaraan ik 4 aangename levensjaren heb doorgebracht —, dat de omstandigheid dat de gemeente Utrecht de vierde van het Rijk is, en in die provincie zooveel waterschappen en veenderijen bestaan, ten gevolge heeft, dat naar evenredigheid, de ambtenaren daar zeker niet minder werkzaamheden hebben te verrichten dan elders.

Leeringen wekken maar voorbeelden trekken, zegt het spreekwoord.

Nu wensch ik eenige cijfers te noemen om aan te toonen hoe, indien zij niet zoo ernstig ware, de regeling van de tegenwoordige traktementen zich inderdaad eenigermate leent tot spotternij.

De twee laagste bezoldigingen van de hoofdcommiezen is f 2100 en f 2050; terwijl het traktement van een commies, volgens het Koninklijk besluit van 1875 (*Staatsblad* n°. 27), reeds f 2200 bedraagt.

Nog erger is het met de commiezen, welke een traktement hebben van f 1700 tot f 1200. Geen hunner heeft dus zelfs nog de wedde bij Koninklijk besluit van 1867 (*Staatsblad* n°. 97) bepaald, namelijk f 2000. Maar in het bijzonder vestig ik er de aandacht der Vergadering op, dat het Koninklijk besluit van 1852 (*Staatsblad* n°. 126) — waarop drie nadere Koninklijke besluiten van 1867, 1875 en 1900 zijn gevolgd — het minimum voor den commiesrang reeds voor Utrecht bepaalde op f 1200, op welk minimum dus nog één commies staat.

Die commies van het jaar 1904 heeft dus nu het *minimum* traktement, dat reeds in 1852 aan dien rang werd verbonden. Voor Zuidholland en Noordholland was dat minimum toen zelfs f 1500.

Voor een adjunct-commies 1ste klasse vindt men het maximum f 975 en het minimum f 900, terwijl het Koninklijk besluit van 1867 reeds f 1500 voor dien rang bepaalde. De minimumlijder van f 900 heeft dus het twijfelachtige voorrecht het minimum te hebben dat reeds het Koninklijk besluit van 1852 aan zijn rang verbond, namelijk f 900, terwijl toen het maximum reeds f 1200 was.

Voor den adjunct-commies 2de klasse is het maximum traktement f 850 en het minimum f 775, terwijl het Koninklijk besluit van 1867 daarvoor reeds f 1000 bepaalde en volgens het Koninklijk besluit van 1852 daarvoor f 600—f 900 was bepaald. Geen van deze ambtenaren heeft dan nog het maximum van 1852 bereikt.

Voor de eerste-klerken is het maximum f 600 en het minimum f 400, terwijl het Koninklijk besluit van 1867 daarvoor reeds f 700 bepaalde. Te hunnen opzichte is dus te Utrecht thans nog steeds het Koninklijk besluit van 1852 gevolgd, dat ook f 600—f 400 bepaalde.

Wanneer men nu gelieft te overwegen, dat in die ruim 50 jaren sinds het Koninklijk besluit van 1852, de levensstandaard te Utrecht zeker met 50 pct. is gestegen; dat het Koninklijk besluit van 1852 — ik laat nu dat van 1854 (*Staatsblad* n°. 104), als niet ter zake dienende ter zijde — is vervangen door dat van 1867, dit weder door dat van 1875 en dit laatste ten slotte door dat van 1900, — altijd omdat de traktementsregelingen te laag bleken — dan behoeft het wel geen betoog dat niet langer een toestand te handhaven is, waarbij — ik spreek niet eens van het Koninklijk besluit van 1900, want geen enkel dier ambtenaren heeft het daarin aangewezen traktement — een aantal ambtenaren niet eens genieten wat hun reeds in 1867 was toegedacht, en meerderen kunnen zelf nog maar het minimum genieten dat vóór 52 jaren was bepaald voor de rangen welke ze thans bekleeden. Ik vertrouw, Mijnheer de Voorzitter, dat het billijkheidsgevoel van den Minister er Zijn Excellentie wel toe zal bewegen gevolg te geven aan den wensch van het geachte lid van Gedeputeerde Staten van Utrecht, den heer de Waal Malefijt, door andere geachte medeleden ondersteund, om spoedig verandering te brengen in een toestand, die inderdaad niet in overeenstemming is met recht en billijkheid.

De heer **Kuyper**, Minister van Binnenlandsche Zaken: Den geachten spreker hoorende, zou men bijna den indruk krijgen alsof op de 10 overige griffies in ons land zoo geen weelde, dan toch op het stuk der salarissen overvloed heerschte; dat daar alles rustig kon worden aangezien en dat er nu ongelukkigerwijze één provincie Utrecht was, waar de nood op zijn hoogst gestegen is,

Den geachten spreker hoorende, zou men niet anders dan den indruk kunnen krijgen, dat dit jaar iets gedaan is, waardoor men de menschen in Utrecht ongelukkig heeft gemaakt en dat diezelfde ellende het vorig jaar niet heeft bestaan.

De heeren zullen mij toestemmen, dat in het vorig jaar de toestand precies dezelfde was. Maar toen was er geen sprake van een algemeenen storm, niets is er van vernomen.

Ik zou verder willen gaan.

Wanneer de toestand is zooals de heeren geschilderd hebben, dan vraag ik: was, toen mijn geachte ambtsvoorgangers over deze zaak te bedisselen hadden, de toestand niet alreeds zoo, dat toen al ruime voorziening noodig was?

Nu komt de heer Goeman Borgesius, die indertijd zelf aan de regeling heeft medegewerkt, verklaren: ik ben zelf misschien schuldig aan het feit dat het niet zoo geloopen is als het moest.

Ik ben dan ook niets onthutst door den aanval van heden. Integendeel, wanneer het inderdaad zoo verregaand treurig en droef is als de heeren zeggen, dan vraag ik, waarom, toen vóór 2 jaren de f 2000 voor de minimumlijders er bijgekomen zijn, niet in den toestand voorzien is. En wanneer men te Utrecht die f 2000, dat toch een tamelijk accres was, daarvoor niet gebruikt heeft, dan ligt daaraan de schuld.

Dit neemt niet weg dat ik één ding thans aan de heeren moet verzoeken, namelijk zich, waar de zaak zoo staat, eenigszins in mijn positie te verplaatsen.

Bij de Kamer is aanhangig een wetsontwerp om deze zaak voor goed bij de Provinciale Staten te brengen, een wetsontwerp, dat ik hoop dat binnen enkele maanden het *Staatsblad* zal bereiken. De Memorie van Antwoord zullen de heeren in het recès ontvangen, zoodat het wetsontwerp spoedig kan worden afgedaan. Ik verzoek de heeren zich eens in mijn plaats te stellen en dit te bedenken, en dan nog bovendien, dat, waar die nood en ellende te Utrecht zóó lang hebben voortgeduurd, ik er althans voor gezorgd heb, dat die menschen nog f 2000 meer kregen.

De heeren zullen toch zoo goed moeten wezen van te begrijpen, dat ik, staande voor het vooruitzicht, dat binnen enkele maanden die zaak geheel van mij afgaat en bij de Provinciale Staten van Utrecht komt, geen sterken aandrang heb gevoeld om ditmaal in te grijpen.

Nu komt de geachte afgevaardigde uit Zutphen nog wel mij vragen of dat Koninklijk besluit in afwachting daarvan niet gewijzigd zou kunnen worden. Ja, als dat wetsontwerp verworpen wordt, zou dat kunnen, maar dan zal men niet kunnen volstaan met een minimum te nemen, om een grensbepaling te maken, maar ook moeten bepalen hoeveel er op elke griffie voor elken rang mag worden uitgetrokken.

Vraagt men nu, al meen ik metterdaad, dat men mij onbillijk bejegent, of, wanneer de zaak niet in orde kan komen, ik haar nader zou willen overwegen en, als ik bij nader onderzoek op een verkeerdheid mocht stuiten, daarin zou willen voorzien, dan antwoord ik: van ganscher harte, daar is geen enkele bedenking tegen. Maar men moet het hier niet komen voorstellen alsof ik, ik weet niet wat voor onrecht zou begaan hebben in een toestand, die vóór mij aldus geworden is.

De heer **de Waal Malefijt**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank den Minister voor zijn toezegging, dat hij deze zaak nader in overweging zal nemen. Ik vertrouw, dat hij de traktementsregeling dan ook eens zal bezien uit het oogpunt van waaruit ik ze ter sprake heb gebracht, namelijk het aantal dienstjaren. Maar tevens wensch ik nog eens met nadruk te doen uitkomen dat ik Zijn Excellentie allerminst een verwijt heb willen maken. Integendeel, ik ben begonnen met te memoreeren, dat twee jaar geleden deze ambtenaren juist op voordracht van dezen Minister f 2000 meer hebben gekregen. Een verwijt van mindere belangstelling in het lot der provinciale griffie-ambtenaren kan dezen Minister zeker allerminst treffen.

De beraadslaging wordt gesloten en onderart. 29 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De onderartt. 30 tot en met 55 worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over *C* (Volksgezondheid en volkshuisvesting).

De heer **van Kol**: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van dit onderdeel *c*, Volksgezondheid, enkele opmerkingen.

Wij verkeeren in een periode van toenemende Staatsbemoeiing met de volksgezondheid, wier omvang zich dus steeds meer zal uitbreiden. Een groot deel van den invloed die in dit opzicht ten goede kan worden uitgeoefend, zal afhankelijk zijn van den Centralen Gezondheidsraad. Nu hebben wij kort geleden het jaarverslag van het Staatstoezicht op de volksgezondheid ontvangen, waaruit bleek dat men twee jaar heeft noodig gehad om de resultaten van het geneeskundig Staatstoezicht gedurende het halve jaar 1902 uitgeoefend, bekend te maken. Van diligentie getuigt dit niet.

Wat nu de samenstelling van dien gezondheidsraad betreft, zoo heb ik in *De Kroniek* van 10 December jl. eenige opmerkingen gelezen, waarvan men de juistheid moeilijk kan ontkennen.

Zeer zeker, wij kunnen van hieruit niet voldoende oordeelen over de bekwaamheid der personen die door de Regeering in dien Centralen Raad zijn opgenomen, maar er zijn toch enkele verschijnselen, waaruit men zou moeten gissen, dat men niet op den goeden weg is en dat er in ons land tal van personen zijn, bij wier benoeming tot lid van dien Raad de kans grooter was dan thans, om daarin personen te krijgen die de bekwaamheid en de geschiktheid bezitten, welke dat lidmaatschap eischt.

Waaruit bestaat die Raad? Een voorzitter, een secretaris, vier hoofd-inspecteurs en als zevende lid het zoogenaamde technische lid. De voorzitter, die behoorde te zijn een hygiënist van naam, ervaring en practijk, is een eervol ontslagen generaal-majoor van den grooten staf. Het technische lid, dat behoorde te zijn een man, doorkneed in de technische hygiëne, is een voormalig Rijksingenieur bij de spoorwegen. Dat die man zelf gevoelt nog niet voldoende wetenschap voor die taak te bezitten, blijkt hieruit, dat hij te Utrecht de elementaire colleges over hygiëne nog altijd volgt. Een man dus, die nog colleges op hygiënisch gebied volgt, moet adviezen geven op het gebied van de technische hygiëne.

Een der hoofdinspecteurs heeft een studie der veeartsenijkunde gemaakt; de drie anderen zijn geneeskundige inspecteurs geweest en hebben dus als zoodanig eenige ervaring opgedaan.

De secretaris was vroeger bacterioloog bij den gemeentelijken dienst te Amsterdam.

Uit deze feiten volgt, dat de vrees niet ijdel is, dat deze heeren absoluut niet de waarborgen geven, dat alle leden van den Centralen Gezondheidsraad de noodige geschiktheid bezitten voor de hun opgedragen taak.

De verdeeling van het werk is m. i. ook vrij onpractisch. Men heeft een medische, een pharmaceutische en een woninginspecteur en voortdurend is er botsing. Een vaste regel wordt blijkbaar niet gevolgd. Nu eens worden een inspecteur der pharmaceutische aangelegenheden zaken opgedragen, welke in een andere afdeeling aan den woninginspecteur worden overgelaten enz.

Een voorbeeld slechts uit meerdere. Bij drinkwater, een zaak die in ons land ook wel krachtig mag worden aangepakt en volgens een vast stelsel, centraliseerend over het geheele land moet worden geregeld, zijn al de drie medische inspecteurs in functie te stellen. Als drinkwater valt het onder den medischen inspecteur; daar het een levensmiddel geldt moet ook de pharmaceutische inspecteur optreden en volgens art. 3 van de Woningwet valt het ook onder de bevoegdheid van den woninginspecteur.

In het Noorden moeten de medicus en de woninginspecteur advies geven omtrent een inrichting tot het pasteuriseeren van melk, terwijl in het Zuiden de pharmaceut aanwijzingen geeft voor verbeteringen aan een zuivelfabriek te Hilvarenbeek, enz.

Ik meen dus dat een meer doelmatige verdeeling van het werk onder de inspecteurs en in den vervolge een strengere keuze onder mannen van meer ervaring op hygiënisch gebied beslist noodzakelijk zijn.

Wij hebben in de Memorie van Antwoord enkele inlichtingen gekregen over een paar ziekten die reeds meermalen zijn aangeroerd en waarbij ik moet erkennen — al is het langzaam, schoorvoetend gegaan, — dat wij eenigszins zijn gevorderd. Wij zullen een en ander echter veel krachtiger moeten aanpakken.

De *lupus*. Op bladz. 10 van de Memorie van Antwoord lezen wij, dat het plan bestaat tot oprichting van Finsen-installatiën, maar dat de Minister nog niet genegen is aan de eenige inrichting, die wij hier te lande op dit gebied hebben en die reeds zulke schitterende resultaten heeft opgeleverd, namelijk die van dr. C. W. Bollaan te Rotterdam, subsidie te verleenen.

In Denemarken gaat het geheel anders. Daar worden met krachtige hand gesteund allen die werken op het voetspoor van Finsen, den uitvinder van een geneeswijze voor lupus. Dat land steekt dan ook gunstig af bij Nederland: in 1897 gaf de Deensche Staat een renteloos voorschot van f 144 000 aan Finsen voor zijn instituut en sedert 1901 een jaarlijksch subsidie van f 15 000. Hier weigert men Rotterdam een subsidie van f 2500. En toch in het *Algemeen Handelsblad* van 25 Augustus kan men lezen hoe die kwaal hier te lande nog al verspreid is, hoe zij elk levensgenot en elke levensvreugde verwoest; dat de lijders aan die afschuwelijke ziekte zich niet in het openbaar durven vertoonen, en, ofschoon zij geen lichamelijke pijn hebben en de ziekte niet doodelijk is, wordt er toch het geluk van heel wat menschenlevens door vernield.

Volgens een ruwe berekening van dr. Bollaan zijn in ons land meer dan 1800 lupuslijders. In Rotterdam hebben zich reeds 370 patiënten aangemeld om met het Finsen-apparaat behandeld

te worden; niet eens 100 konden geholpen worden. In zijn bekende brochure: „De strijd tegen den lupus", waarop ik de aandacht van den Minister wil vestigen, zegt dr. Bollaan, dat om allen te behandelen minstens f 12 000 noodig is, terwijl met moeite particuliere contributies tot een bedrag van f 1400 zijn bijeengebracht. Als dus het Rijk, de provincie en de gemeente geen subsidie geven, kunnen geen onvermogende patiënten gratis of tegen een laag tarief geholpen worden. Ik vind het jammer, dat, nu blijkt, dat de nuttige inrichting van dr. Bollaan niet voldoende door particulieren wordt gesteund, de Regeering toch geen subsidie wil verstrekken.

Wat de *lepra* betreft, gaan wij iets vooruit, maar bitter weinig. Uit de Memorie van Antwoord blijkt, dat een voorstel van den Gezondheidsraad is ontvangen, wat de Minister „in nauwgezette overweging zal nemen", en ik moet dus het resultaat daarvan wel afwachten.

Ten slotte de *adenoïde-vegetaties*. In een deel van het land zijn nu daaromtrent onderzoekingen geschied, en daarbij is reeds gebleken, dat 6,91 pct. van de onderzochte jongens en 5 pct. van de onderzochte meisjes, gemiddeld 5,98 pct. van de onderzochte schoolkinderen aan adenoïde-vegetaties lijdende waren. De gevolgen hiervan zijn noodlottig, wat achterlijkheid bij het onderwijs, doofheid en hardhoorigheid betreft. Uit het voorloopig onderzoek blijkt, dat in die gedeelten van ons land een 48 000 kinderen aan adenoïde-vegetaties moeten lijden.

Ook zou ik wenschen, dat de aandacht van den Gezondheidsraad werd gevestigd op den nadeeligen invloed, die adenoïde-vegetaties kunnen hebben door spraakstoringen, dus stotteren en moeilijkheden van de ademhaling. Het is te vreezen, dat kinderen, die aan die klierziekte lijden, en meestal met open mond slapen, daardoor vatbaarder zijn voor tuberculose, omdat de bacillen dan gemakkelijker in de longen kunnen dringen.

Ik concludeer echter door te erkennen dat tegenwoordig, al is het schoorvoetend, een stap gedaan wordt in de goede richting, doch hoop, dat deze zaken, de volksgezondheid betreffende, krachtiger zullen worden aangevat, en daarmede meer spoed zal worden betracht dan tot heden het geval was.

De heer **de Klerk**: Mijnheer de Voorzitter! Ook ik ben teleurgesteld, dat de Minister voor de nuttige instelling te Rotterdam voor bestrijding van den lupus geen subsidie op de begrooting heeft gebracht, dit zal ook wel het geval zijn met die leden welke van meening waren dat de Regeering er zich wel buiten kon houden.

Immers die andere leden, volgens het Voorloopig Verslag, gingen van de meening uit, dat men ten deze gerust mag rekenen op den steun van gemeenten enz. Die andere leden wil ik wijzen op de beraadslagingen over deze zaak in den Rotterdamschen gemeenteraad. Door burgemeester en wethouders was een voorstel ingediend om die inrichting te steunen, maar de meerderheid van den raad meende dat het niet op den weg lag van de gemeente om daarop in te gaan. Des te grooter is nu de teleurstelling, nu de Minister in zijn Memorie van Antwoord te kennen geeft te willen afwachten wat de geneeskundige faculteit zal aangeven.

Nu ben ik daar een weinig bevreesd voor, want het grootste gedeelte van het voorstel van burgemeester en wethouders van Rotterdam heeft schipbreuk geleden omdat de geneeskundigen te Rotterdam daarop inderdaad een nadeeligen invloed hebben uitgeoefend. Ik zal nu niet treden in die discussiën door den Rotterdamschen raad gevoerd, ik wil ook hier niet spreken over wat de bedoeling van die heeren geweest is. Maar het staat vast dat ten gevolge van minder aangename adressen van die geneeskundigen en van hun woordvoerder dr. van Staveren het voorstel van burgemeester en wethouders niet is aangenomen.

Waar nu de Minister zich zou gaan beroepen op dergelijke autoriteiten, zou ik inderdaad vreezen — al zijn het dan ook andere heeren —, dat wij nog lang zullen moeten wachten eer subsidie zal gegeven worden. Dat het een nuttige inrichting is, erkent de Minister zelf; hij komt royaal voor den dag met te verklaren dat die inrichting te Rotterdam zeer gunstig werkt; terwijl wij van den heer van Kol nog zooeven hebben gehoord hoe ontzettend die ziekte is, dring ik bij den Minister aan om alsnog een post op de begrooting te brengen. Voor zoover ik kan nagaan waren alle leden in mijn afdeeeling er voor. Des te meer is er reden voor, waar wij van dr. Bollaan weten dat de patiënten niet alleen uit Rotterdam, maar uit het geheele land komen, om zich te laten behandelen. Waar de poging om steun te verkrijgen van de gemeente Rotterdam is mislukt, zou het wel eens kunnen gebeuren dat deze nuttige inrichting niet kon blijven bestaan, en daar dit te betreuren zou zijn, hoop ik dat de Minister alsnog daarvoor een post op de begrooting zal willen brengen.

De heer **Goeman Borgesius**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het woord gevraagd naar aanleiding van een opmerking van den geachten afgevaardigde uit Enschedé, den heer van Kol.

Deze heeft gezegd dat uit de mededeeling van de Regeering op bladz. 10 der Memorie van Beantwoording zou blijken dat bijna 6 pct. van alle schoolgaande kinderen lijden aan adenoïde-vegetatie.

Ik heb de resultaten van dat onderzoek onder de oogen gehad, en met den heer van Kol ben ik overtuigd dat bedoelde ziekte in ons land een grooten omvang heeft, maar er is geen quaestie van dat nu reeds zou zijn gebleken, dat 6 pct. der schoolkinderen aan die ziekte zouden lijden.

Er staat trouwens ook niet in de Memorie van Beantwoording dat die schoolkinderen lijden aan die ziekte, maar wel dat zij *vermoed worden* aan die ziekte te lijden. Maar zelfs de uitdrukking: *vermoed worden* — de Minister zal dit niet tegenspreken — is nog minder juist.

Wat is het geval? Men heeft aan de hoofden van scholen gevraagd *niet* welke kinderen worden door u vermoed te lijden aan adenoïde-vegetatie, maar alleen: welke kinderen zijn in een of ander vak achterlijk? Welke kinderen zijn hardhoorend enz.? En nu spreekt het toch vanzelf, dat er ook wel kinderen in een of meer vakken achterlijk of zelfs hardhoorend zijn, zonder dat zij aan genoemde ziekte lijden. Eerst bij een nader deskundig onderzoek zal kunnen blijken hoevelen van die kinderen, bij wie zich dergelijke ongunstige verschijnselen vertoonden, ook werkelijk lijden aan adenoïde-vegetatie. Men weet nu alleen nog maar, dat zich bij duizenden kinderen in meerdere of mindere mate verschijnselen voordoen, die, waar althans die verschijnselen zich *gecombineerd* voordoen, aan de adenoïde-vegetatie doen denken. Nog eens, ik wil hiermede volstrekt niet zeggen dat de ziekte niet reeds een grooten omvang heeft, maar het zou een verkeerden indruk maken als wij het deden voorkomen, alsof uit die opgave in de Memorie van Beantwoording reeds zou gebleken zijn dat 6 pct. der kinderen aan die ziekte lijden.

Nu ik toch aan het woord ben, ook nog een enkel woord over den „lupus". Ook ik meen, dat wij hier te doen hebben met een ziekte, die bijzondere Regeeringzorg wettigt. Ik kan er echter den Minister geen grief van maken, dat hij thans op deze begrooting nog niet speciaal voor de installatie te Rotterdam geld heeft uitgetrokken. Het vorige jaar was de inrichting te Rotterdam nog een unicum. Thans is ook reeds in den Haag een installatie in denzelfden geest tot stand gekomen en wel in het gemeenteziekenhuis. In andere gemeenten zal ongetwijfeld dat goede voorbeeld worden gevolgd. En nu ligt het m. i. wel op den weg der Regeering na te gaan in hoeverre en op welke wijze dergelijke installaties van Staatswege gesteund behooren te worden en hoe het best het inrichten op nog meerdere plaatsen bevorderd kan worden.

Maar daarvoor is natuurlijk onderzoek noodig; ik voor mij zal dan ook tevreden zijn als de Minister dergelijk onderzoek wil toezeggen en zich in beginsel wil verklaren vóór het geven van geldelijke bijdragen tot bevordering van deze zoo nuttige maar kostbare inrichtingen.

Waar ik dit vraag, kan de Minister mij moeilijk verwijten, dat ik, toen ik zelf Minister was, er niets aan gedaan heb, want toen was wel de lupus, maar de nieuwe geneesmethode van den lupus nog niet bekend. Ik maak die opmerking naar aanleiding van een verwijt, dat Zijn Excellentie straks tot mij heeft gericht en ik zou den Minister wel beleefdelijk willen verzoeken zich daarvan in het vervolg te onthouden. Ik zelf kan niet op elk gegeven oogenblik precies zeggen wat ik als Minister met betrekking tot de verschillende aangelegenheden

van het Departement in de verschillende jaren gedaan of niet gedaan heb, maar deze Minister heeft natuurlijk heelemaal geen tijd om in bijzonderheden na te gaan wat zijn voorganger al of niet heeft gedaan. Maar dan deed hij ook beter er niet telkens over te spreken, want anders loopt hij gevaar zich telkens te vergissen. Zoo heeft de Minister zich ook straks vergist toen hij zeide, dat ik als Minister niets gedaan had voor lotsverbetering van de griffie-ambtenaren. Als Minister heb ik daarvoor, voor traktementsverhoogingen, wel degelijk een groote som uitgetrokken. Hoeveel kan ik op dit oogenblik niet precies zeggen, maar ik meen wel f 20 000. 's Ministers verwijt was dus ongegrond, maar ook te vreemder, omdat ik den Minister volstrekt niet had aangevallen, maar alleen had aangetoond, dat de gelden voor Utrecht, al zijn ze hooger dan in vroegere jaren, nog niet hoog genoeg zijn om daaruit aan de ambtenaren der griffie een eenigszins behoorlijk salaris te betalen. Ik heb op één en ander in deze discussie nog even willen wijzen, in de hoop, dat de Minister de tactiek om, zoodra ik mij een bescheiden opmerking veroorloof of op verbetering aandring, telkens te vragen: wat heeft mijn voorganger zelf in dezen gedaan? — voor het vervolg te laten varen.

De heer **van Idsinga**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch met een enkel woord de aandacht van den Minister te vestigen op een zaak die mijns inziens van het hoogste belang is. In de afdeelingen is van verschillende zijden gevraagd of reeds uitvoering is gegeven aan de ten vorigen jare gedane toezegging om een onderzoek in te stellen naar de werking van het voor de zuivering van fabrieks- en menagewater aangeprezen systeem-Vial.

In de Memorie van Antwoord wordt hieromtrent het volgende medegedeeld:

„Niet alleen het systeem-Vial, maar ook de verschillende methoden van waterzuivering door ozonisatie werden ingevolge opdracht van den ondergeteekende, door den Centralen Gezondheidsraad onderzocht. In Tilburg is thans van Rijkswege een proefinrichting in werking waar een ieder zich op de hoogte kan stellen van de biologische zuivering van afvalwater."

En nu mis ik onder die hier genoemde methoden die door den Centralen Gezondheidsraad onderzocht worden, juist de, mijns inziens, eenvoudigste en goedkoopste. Daarop wensch ik de aandacht van den Minister te vestigen. Ik bedoel de methode van waterzuivering, die tegenwoordig in Amerika in het groot wordt toegepast en de uitnemendste resultaten schijnt opgeleverd te hebben. Die methode bestaat in de aanwending van koperzouten. Uit 's Ministers interruptie blijkt mij, dat de Minister volkomen op de hoogte van de zaak is, en ik zal er dus van afzien haar verder uiteen te zetten en omtrent haar resultaten mededeelingen te doen. Ik heb den Minister nu alleen te verzoeken om den Gezondheidsraad met deze methode bekend te maken en hem te verzoeken naar de deugdelijkheid daarvan een onderzoek in te stellen, want dit zou niet alleen in het belang zijn van de zaak waar wij thans het oog op hebben, maar het zou ook, naar het mij toeschijnt, voor het Departement van Oorlog van groot gewicht zijn.

De heer **Kuyper**, Minister van Binnenlandsche Zaken: Ik dank den geachten afgevaardigde uit Bodegraven zeer dat hij de aandacht van de Kamer gevestigd heeft op de nieuwe methode die men in Amerika aanwendt. Wanneer de resultaten zouden zijn als men ons mededeelt, dan zou blijken, dat men in staat is 75 000 000 L. water voor 13^{5} dollar volkomen te zuiveren.

Wanneer zich die mededeeling volkomen bevestigt, dan heeft het stelsel-Vial en dat van septic-tanks afgedaan en komt men tot een toestand, waarin de aanneming van het wetsontwerp betrekkelijk de zuivering van afvalwater geen het minste bezwaar meer heeft. Dat van het nieuwe stelsel niet gesproken is in de Memorie van Antwoord, is omdat men mij er niet naar gevraagd heeft.

De geachte afgevaardigde uit Zutphen heeft er op gewezen dat hij in zijn tijd veel meer nog heeft gedaan voor de provinciale griffiën, want dat hij daarvoor wel f 20 000 beschikbaar had gesteld; maar, Mijnheer de Voorzitter, als ik die f 20 000 door elf deel, dan krijg ik nog minder dan de f 2000, die ik voor één provincie heb aangevraagd.

De heer van Kol heeft geklaagd over de samenstelling en de werkzaamheid van den Centralen Gezondheidsraad. Wat deze benoemingen betreft, heb ik nu niet het verwijt gehoord, dat ik enkel geestverwanten zou hebben voorgedragen, wat de gewone klacht tegen mij is. Voor zoover ik weet, zijn er daar ook in dat college meer geestverwanten van andere richtingen dan van de mijne, maar nu komt men hier klagen, dat de benoemden onbekwaam zijn, en die klacht mag ik niet anders dan voorbarig noemen.

Men heeft bij dergelijke benoemingen altijd een groote moeilijkheid. Men weet wel wie men het liefst zou hebben en polst die dan ook, omdat men gevoelt, dat, werden die personen benoemd, dit algemeene goedkeuring in het land zou vinden en de zaak het best zou marcheeren, maar het blijkt dan dat die personen niet genoegzame toewijding, neiging, gezindheid hebben om in dergelijke betrekkingen te gaan.

Ook wendt men zich dan tot personen, die door hun positie en kunde in aanmerking komen, maar dan bevindt men dat die mannen in andere betrekkingen zijn, die beter worden gesalarieerd of een aangenamer werkkring opleveren, en daardoor wordt men genoodzaakt om dan te komen tot candidaten, waarvan men zeer goed gevoelt, dat zij zich nog eerst in de zaak moeten inwerken om met genoegzame kennis te kunnen optreden. Ik moet evenwel zeggen, dat wat ik tot dusver van de werkzaamheden van den Centralen Gezondheidsraad heb gezien, mij niet den indruk heeft gegeven, dien de heer van Kol schijnt te hebben ontvangen, dat hier verkeerde benoemingen zouden zijn gedaan, en ik geloof dat mag gelden, wat ik in de Memorie van Antwoord gezegd heb, dat wij hier te doen hebben met zóó recent optreden van dit college, dat men eerst zal moeten afwachten hoe de zaken verder zullen loopen, eer men daarover een rechtvaardig oordeel zal kunnen vellen.

Over verschillende ziekteverschijnselen en hun bestrijding heeft de heer van Kol zich uitgesproken in den zin, dat de Regeering wel wat doet, maar dat het uiterst langzaam gaat, en niet zoo snel als hij wel zou willen.

Ik geloof, Mijnheer de Voorzitter, dat wanneer men op de banken der Volksvertegenwoordiging zit, men altoos sneller in zijn gedachten reizen kan dan wanneer men achter de Ministerstafel staat.

Maar, zegt de geachte afgevaardigde, er is nu toch met de bestrijding der adenoïde vegetatiën een begin gemaakt. De opmerking door den geachten afgevaardigde uit Zutphen te dezen aanzien gemaakt is volkomen juist. Men heeft niet aan de onderwijzers gezegd, dat zij het geheele organisme van de kinderen van binnen moesten gaan bekijken, maar men heett gezegd, wat de uitwendig waarneembare symptomen waren, die zich bij dergelijke gezwellen voordoen en heeft hun gevraagd opgaven te verzamelen van de kinderen, die daaraan lijden. Daaruit volgt nu niet, dat er geen lijders aan die vegetaties zijn, die deze symptomen niet hebben, en die ook niet in het minst achterlijk zijn. Het kan zijn, dat heele knappe menschen aan dergelijke vegetaties lijden. Het gold hier dan ook niet een medische opneming tot in bijzonderheden toe — de onderwijzers zijn geen medici — maar om eerst eens te constateeren wie nu werkelijk lijders waren. Het was maar een eerste poging om geheel uit waarneembare symptomen te constateeren, hoeveel ongeveer het getal der lijders was; ik geloof dus dat er een goedkoope enquête is gehouden, die voorloopig althans eenig resultaten heeft opgeleverd.

Wat de lupus betreft, wil ik dit zeggen, dat toen de dokter die zich in Rotterdam aan het hoofd van de beweging heeft gesteld, bij mij is geweest, de allereerste woorden die hij tot mij sprak deze waren: Excellentie! ik kom niet om subsidie vragen. Dat was een uitzondering, dat vond ik nu eens een man! Dat is een woord dat u eert, was dan ook mijn antwoord. Hij meende dat men eerst de zaak moest manifesteeren in het land, eerst meer de algemeene opinie vormen.

Wat is nu de zaak? Wanneer er in een bepaalde plaats een inrichting voor lijders aan die ziekte is gemaakt, dan is dit heel goed voor de bewoners van die plaatsen en voor enkele meer gegoeden van elders. Maar deze 1800 lijders aan lupus, die er volgens een gissing van den heer van Kol zijn, volgens een opgaaf hem door een dokter gedaan, die zijn verspreid

over het geheele land, die schuilen onder allerlei standen, daarmede heeft de klassenstrijd niets te maken, men vindt ze onder de gegoeden, rijken en onder de armen. Maar daar het getal van hen die niets kunnen betalen wel de meerderheid zal blijven vormen, spreekt het vanzelf dat een inrichting in Rotterdam niet voldoende zal zijn. Daarom heb ik mij de vraag gesteld, of niet de ziekenhuizen der grootere plaatsen de aangewezen gelegenheden zouden bieden voor dergelijke inrichtingen. Zulke gemeentelijke ziekenhuizen zijn verspreid over het geheele land; daar kan men een behoorlijke Finsensche inrichting vestigen.

Het komt er nu op aan, eerst de behandeling met de geneeswijze van Finsen in het medische leven in te voeren, en daarom heb ik mij gewend tot curatoren met de vraag, om op die geneeswijze de aandacht te vestigen voor de academische klinieken. Door een particulier is een bedrag van f 4000 aangeboden voor het oprichten van een dergelijke installatie, mits die in Utrecht zou worden gevestigd. Ik wil er echter bij voegen, dat, wanneer men aan een inrichting voor het behandelen van lupus-lijders den eisch gaat stellen, dat daarvoor een apart gebouw moet komen, dat f 26 000 zal kosten, en met twee verdiepingen f 42 000, waarbij dan nog komt de geheele inrichting, de aanstelling van personeel, van een concierge enz., dan gevoelen de heeren wel, dat, wanneer men zóó begint, het werkelijk voor een Minister onmogelijk is om daaraan dadelijk maar gevolg te geven. Het kwaad van den lupus is een kwaad waarop eerst sedert kort de aandacht is gevestigd, en men is zoo gelukkig geweest een middel daartegen te vinden. Laat men nu eerst den gewonen regel volgen, dat de zaak, als hebbende betrekking op de gezondheid, is iets van gemeentelijke zorg; dan ligt het in de eerste plaats op den weg der gemeenten die een ziekenhuis hebben, om daarbij zulk een inrichting te maken, en als dan aan de Regeering de vraag werd gesteld, of zij niet geneigd zou zijn een dergelijke inrichting te steunen, dan zeg ik niet dat ik neen! zou antwoorden; maar men moet niet vergeten dat, wanneer het Rijk, de provincie, of in het algemeen de overheid onderstand gaat geven, de particulieren de hand op hun zak gaan houden. Dat heeft men bij de ambachtsscholen gezien; daar heeft men ook gezien, dat zoodra vanwege het Rijk, de provincie en de gemeente ondersteuning werd gegeven, de jaarlijksche bijdragen vanwege de particulieren met duizenden achteruitgingen.

Daarom moet men niet te spoedig geld uit 's Rijks kas geven. Om die reden wensch ik een eenigszins afwachtende houding aan te nemen.

De geachte afgevaardigde de heer van Kol heeft in zake de lepra gezegd, dat er nu wel een voorstel was, maar dat men nog niet veel verder was. Wij hebben nu een uitgewerkt ontwerp van wet om de geheele zaak der lepra te regelen, maar daar komen natuurlijk nog veel andere zaken, als een afzonderlijke inrichting enz., bij. Bovendien blijkt, dat het aantal lepra-lijders in ons land zoo uiterst gering is, dat men hier in geen geval te doen heeft met een zaak van groote urgentie.

De heer **de Klerk**: Mijnheer de Voorzitter! Het antwoord van den heer Minister is niet verblijdend voor de instelling van dr. Bollaan; het is even teleurstellend als het bescheid in de Memorie van Antwoord.

Tegenover den heer Borgesius wil ik er op wijzen, dat ik hier niet spreek ter verdediging van de belangen van Rotterdam. Die patiënten leveren niet zulk een aangenaam gezicht op, dat een gemeente er naar behoeft te verlangen ze in haar midden op te nemen.

Ik sprak dan ook alleen in het belang van de bestrijding dier ziekte.

En is het nu niet eigenaardig, dat de Minister, die steeds het particulier initiatief wilde steunen, ten opzichte van deze inrichting een andere houding aanneemt? De Minister zegt, dat de groote ziekenhuizen wel zullen worden ingericht om dergelijke patiënten te helpen; ik vertrouw dat ook, maar moet men daarom nu deze inrichting aan het lot overlaten? De Minister schijnt bevreesd wanneer de Staat gaat helpen, dat dan de particuliere bijdragen minder zullen gaan worden. Om daaraan te gemoet te komen zou men de voorwaarde kunnen stellen, dat een zeker getal patiënten kosteloos moet behandeld worden en dat particulieren een vastgesteld bedrag moeten bijdragen, vóór dat het Rijk steunt.

Inderdaad, die zaak is niet zoo moeilijk op te lossen en ik geef daarom in overweging alsnog een post op de begrooting te brengen; dan zal het particulier initiatief niet gedood, maar aangewakkerd worden.

En nu moge dr. Bollaan het vorig jaar aan den Minister geen subsidie hebben gevraagd, ik kan den Minister de verzekering geven, dat dr. Bollaan, zoo hij weer kwam, wel steun zou vragen, omdat zijn inrichting anders niet aan de verwachting zal kunnen beantwoorden. Ik hoop, dat de Minister op zijn meening moge terugkomen.

De heer **van Kol**: Mijnheer de Voorzitter! Wat ik gezegd heb over de samenstelling der Gezondheidsraden was zoo zachtaardig van karakter, miste zoo elke scherpheid, dat ik niet begrijp, waarom de Minister er vuur en vlam op gevat heeft. Zoo heb ik met geen enkel woord over partijdige benoemingen gesproken en zal dit ook niet gauw doen, omdat ik, rekening houdende met het menschelijk karakter, begrijp, dat men zoowel van liberale als van clericale zijde, zijn geestverwanten, soms onbewust, helpt en steunt.

Dat de leden van den Gezondheidsraad onbekwaam zouden zijn, heb ik geenszins betoogd.

Ik heb alleen willen aantoonen, dat men weinig waarborgen heeft dat men aldus de meest geschikte personen krijgt en ik wees op het feit, dat de voorzitter een oud generaal-majoor van den grooten staf is en het technisch lid nog college loopt aan de Universiteit te Utrecht. Het is zaak dat men steeds voor zulke belangrijke betrekkingen de meest mogelijke waarborgen tracht te vinden, dat men bekwame en geschikte mannen krijgt en die vooral groote toewijding moeten betoonen.

Wat de lepra betreft, verzekerde de Minister dat het aantal lepra-lijders verminderd is, wat mij innig verheugde. Naar aanleiding daarvan wensch ik nu alleen nog op te merken, dat het voorgekomen is dat een lepra-lijder uit Suriname tot de gegoede klasse behoorende, nergens in ons land opneming kon vinden in een of andere ziekeninrichting. Ik erken, dat er bezwaren aan zijn verbonden, maar ik hoop dat er geschikte plaatsen voor melaatschen, die genezing of verpleging trachten te vinden, beschikbaar zullen worden gesteld.

Wat de adenoïde-vegetatiën betreft, ontkende de heer Goeman Borgesius dat het getal van 6 pct. van de schoolkinderen juist zou zijn. Hij achtte dit te hoog; ik heb ook niet gezegd dat van alle schoolkinderen 6 pct. daaraan zouden lijden, maar 6 pct. van de onderzochte kinderen, gelijk ook in de Memorie van Antwoord staat. De heer Goeman Borgesius zegt dat slechts het vermoeden bestaat dat de kinderen door deze kwaal zijn aangetast, doch ik meen dat dit vermoeden wel degelijk op goede gronden berust. Prof. Guye o. a. heeft in een onderwijzersvergadering te Amsterdam door een voordracht met lichtbeelden, waarvan een afdruk naast mij ligt. zeer duidelijk aangetoond op welke verschijnselen daarbij moeten gelet worden.

Wij lezen in de Memorie van Antwoord, dat „de ambtenaren van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid en, door tusschenkomst van de Commissarissen der Koningin, de deskundige leden van de Gezondheidscommissiën werden uitgenoodigd, het onderwijzend personeel bij de voorbereiding van dat onderzoek, dat op alle lagere scholen in het najaar van 1903 heeft plaats gehad, van voorlichting te dienen."

Is dit geschied, dan kan men dat onderzoek niet zoo klakkeloos negeeren; en ik geloof dat men naar aanleiding hiervan gerust kan aannemen dat het vermoeden dat het aantal zieke kinderen groot is, op goede gronden berust. Verder is de Minister van oordeel dat een medisch onderzoek noodig is, doch waarom dan dat jarenlange uitstel?

Reeds zes jaren lang is deze zaak door mij ter sprake gebracht en nog is men niet verder dan te verklaren dat een medisch onderzoek noodig is, dat nog steeds achterwege blijft. Ik geloof dus dat er voor mij alle reden was om op krachtiger doortasten aan te dringen.

Ten aanzien van de lupus waren de Minister en de oud-Minister, de heer Goeman Borgesius, het volkomen eens. De Minister

wilde wachten tot de algemeene opinie meer vertrouwen in de gezegende kracht der Finsenstralen zal bezitten.

Ik geloof dat na de flinke propaganda in de pers gemaakt voor de genezing van lupus door dr. Bollaan geen reden meer bestaat om te wachten; de publieke opinie is reeds gunstig gestemd. Wil de Minister de ziekenhuizen gebruiken, dan vrees ik dat men allicht zal komen tot allerlei veel te kostbare inrichtingen, waardoor alles weer op de lange baan zal worden geschoven.

Mij dunkt, dat vooral hier — voor een Minister, die zich steeds voorstander heeft getoond van het particulier initiatief — aanleiding zou zijn de bestaande particuliere inrichtingen met subsidie te steunen. Deze behoeft niet hoog te zijn; maar men zou langs dien weg op goedkoopere en doeltreffender wijze het groot getal lijders aan deze ziekte kunnen helpen, dan thans, nu men het wil regelen volgens de methode, die de Minister in zijn Memorie van Antwoord verdedigd heeft.

Dat het subsidie noodig is, blijkt ook uit het feit, wat de Minister tegensprak, dat de meeste lijders aan die ziekte gevonden worden onder de armen.

Ik lees op bladz. 6 der brochure van dr. Bollaan: „Jaren en jaren blijven de lupuslijders zoo maar rondloopen om een betrekking; voor het slechtste werk, tegen het kleinste loon bieden zij hun diensten aan, maar telkens en telkens worden zij afgewezen. En daarbij komt, dat haast al deze patienten behooren tot de armen en onvermogenden."

Ik geloof dus, dat dit alleszins voldoende is, om, waar in Denemarken de som, welke ik zooeven genoemd heb, van Regeeringswege wordt gegeven, dit luttel bedrag van f 2500 subsidie, waar het een uitgave betreft van bij de f 12 000, zoo spoedig mogelijk toe te staan.

De heer **Fock**: Mijnheer de Voorzitter! Ik sta in nauwe betrekking tot de vereeniging van dr. Bollaan voor de lupusbestrijding en heb daarom het belang dier vereeniging hier niet willen bepleiten. Ik breng gaarne mijn dank aan mijn medeleden, die belangstelling voor de vereeniging hebben getoond.

De Minister zal mij echter wel willen vergunnen dat ik hetgeen hij heeft gezegd, in één opzicht rectificeer.

De Minister heeft verklaard, dr. Bollaan hem had medegedeeld, geen subsidie te verlangen.

Toen dr. Bollaan ruim een jaar geleden zijn inrichting opzette heeft hij zijn opwachting gemaakt bij den Minister en gezegd, dat hij aanvankelijk geen subsidie verlangde, omdat hij beginnen wilde zooveel mogelijk met particuliere bijdragen zijn doel te bereiken.

Ofschoon nu het particulier initiatief zeer veel gedaan heeft en de bijdragen rijkelijk hebben gevloeid, is dat alles met het oog op de groote bedragen die noodig zijn, nog niet voldoende. En eenige maanden geleden is dus aan den Minister van Binnenlandsche Zaken een adres ingediend namens de vereeniging, hetwelk ook door dr. Bollaan als secretaris is geteekend, om een subsidie van Rijkswege te verzoeken.

Ik begrijp, dat de Minister dit adres op zijn bureau nog niet heeft gezien, maar wanneer hij het laat nagaan, zal hem daaruit blijken, dat dr. Bollaan op dit oogenblik wel degelijk subsidie verlangt en noodig heeft.

De Minister heeft er op gewezen, dat het niet alleen Rotterdammers zijn, die aan lupus lijden. Dit is volkomen juist. De vereeniging heeft daarom dan ook gezorgd, dat er gelegenheid is voor logies ten behoeve van lijders die van elders komen.

De reden, dat de gemeente Rotterdam geen subsidie gegeven heeft, is voor een deel hierin gelegen, dat niet uitsluitend Rotterdammers aan de inrichting verpleegd worden en er derhalve eerst een subsidie door het Rijk en de provincie moet gegeven worden, vóórdat er van subsidie van de gemeente kan sprake zijn.

De heer **Kuyper**, Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer van Kol is, wat de benoemingen bij den Centralen Gezondheidsraad betreft, wel degelijk op de personen ingegaan. Hij heeft bijv. straks gezegd, dat tot secretaris was benoemd een doctor in de Staatswetenschap.

Wat was het geval? Bij dien raad zou ook komen een chemisch en bacteriologisch laboratorium en daarom was het van het grootste belang, dat een der leden zich daaraan meer opzettelijk kon wijden. Tevens zou de raad vanzelf in aanraking komen met allerlei juridische vragen. Nu waren er 7 leden te plaatsen. Vier plaatsen waren bezet door de hoofdinspecteurs en er schoten dus drie plaatsen over. Er moest een technisch man in zijn en waar nu gezocht werd naar een bacterioloog en een doctor in de Staatswetenschappen, trof men toevallig één man, die, wat bijna nooit voorkomt, deze beide takken der wetenschap in zich vereenigde.

Was het van den Minister nu zoo verkeerd gezien, dan juist te denken: dat is een man om aan de Koningin voor te dragen?

De overige sprekers zijn teruggekomen op de zaak van de lupus.

Dat dr. Bollaan thans niet meer handhaaft zijn fier standpunt van vroeger, wil ik aannemen. Wanneer men thans in Rotterdam dacht eenige hulp noodig te hebben en wanneer een akkoord is te vinden dat zooveel percent van de zijde van particulieren komt, zooveel percent van de provincie en zooveel van de gemeente, dan wordt het langzamerhand een niet zoo onaannemelijk denkbeeld.

Wanneer het dan ook in dergelijken vorm aan mijn Departement mocht voorkomen, dan wil ik vooruit verklaren dat ik het zal overwegen met die sympathie, welke ik voor alle pogingen heb om ellende en kwaad in onze maatschappij te stuiten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De onderartt. 56 tot en met 65 worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over onderart. 66, luidende:

„Subsidiën tot bestrijding van de tuberculose, f 10 000."

De heer **van Kol**: Mijnheer de Voorzitter! Vorig jaar heb ik uitvoerig gesproken over de zoogenaamde armeluiziekte, de *tuberculose*, en toen is voldoende gebleken, dat in ons land op dit gebied nog ontzaglijk veel te doen is en slechts bitter weinig is gedaan.

Toen ik op bladz. 13 der Memorie van Antwoord las dat van den Minister „geen voorstellen te verwachten zijn tot oprichting van Rijkssanatoria" voor tuberculoselijders, daar „ze slechts weinig bate opleveren voor de volksgezondheid in verhouding tot de groote uitgaven", gevoelde ik aanvankelijk eenige teleurstelling, maar langzamerhand ben ik tot andere gedachten gekomen.

Gedurende de vacantie heb ik een bezoek gebracht aan het sanatorium te Bergoumont in België, waar ik langdurige besprekingen had met de medische autoriteiten. Daardoor en door de lezing van deskundige adviezen gevoel ik maar al te zeer, dat werkelijk niet veel zal te doen zijn, dat het althans onze krachten zal te boven gaan, om door sanatoria op afdoende wijze die volkskwaal te willen bestrijden.

Voor Duitschland en Frankrijk — en in Nederland zal dit wel niet veel verschillen — komt men tot een uitgaaf in één van f 2000 à f 3000, dus gemiddeld f 2500 per bed, terwijl de verpleegkosten per dag op f 2 kunnen worden geschat. Wilde men alle teringlijders behandelen die daarvoor in de termen zouden vallen, dan zou men ruw geschat aldus voor Nederland komen op f 100 à f 120 millioen voor gebouwen en inrichting, en op een jaarlijksche uitgaaf van wellicht f 20 millioen. Wel is dit bedrag voor herziening vatbaar, wanneer men niet, zooals nu, de sanatoria nagenoeg uitsluitend liet dienen voor gegoede patiënten, doch alleen voor min- of onvermogende lijders. De eersten toch kunnen deze behandeling zeer goed missen: het geheele geheim van een sanatorium immers is toch krachtige voeding, kalme arbeid, veel rust, en vrije, gezonde lucht.

De rijke kan zich dat, benevens het medisch toezicht, in eigen omgeving verschaffen, maar de arme mist dat alles.

Nu neemt men meestal aan dat de lijders slechts 3 maanden in een sanatorium behoeven te verblijven, maar in België is mij medegedeeld dat dit in den regel onvoldoende is. Voor afdoende en volledige genezing, zelfs voor een lijder die nog in het

eerste stadium verkeert, wordt een verblijf van één, ja misschien wel van 2 à 3 jaren noodig geacht.

Na een verblijf van 3 maanden is meestal aanzienlijke verbetering in den toestand merkbaar, maar een feit is het dat de mingegoede personen of de arbeiders, die teruggaan naar hun ongezonde omgeving, naar hun stoffige fabriek, hun vuile woningen of krotten, waarin zij moeten leven van een onvoldoend loon, terwijl zij gedwongen worden tot een afbeulenden arbeid en onvoldoende zijn gevoed, in korten tijd terugvallen in dezelfde kwaal.

Het aantal teringlijders is groot, de duur der ziekte lang en er komt bij, wanneer men mingegoeden heeft, de dringende noodzakelijkheid, zelfs van geneeskundig standpunt, dat zij niet gekweld worden door de zorgen voor hun gezin. Natuurlijk kan men in die sanatoria niemand houden tegen zijn wil; en nu werd in België geklaagd, dat personen, die men nog gaarne enkele weken wilde verplegen, den drang gevoelen te vertrekken en soms de vlucht nemen, omdat ze hun vrouw en kinderen in kommervolle omstandigheden hebben achtergelaten. Men zal dus ook de gezinnen moeten steunen.

Langs den weg van sanatoria-verpleging zal men dus niet datgene kunnen bereiken wat men zou wenschen, in elk geval zou men meer nut kunnen doen met even groote uitgaven. Die sanatoria zijn met een dwaze weelde ingericht. Dat te Borgoument, door de provincie Luik in het leven geroepen, heeft meer dan 2 millioen francs gekost, ook in ons land waren zij duur. Indien men nam eenvoudige landelijke inrichtingen, voor kinderen aan zee, voor meer volwassenen in heidestreken, dan zou men heel wat meer kunnen doen, volgens het voorbeeld, reeds door Denemarken gegeven.

Op het congres voor openbare gezondheidsregeling in Juli van dit jaar te Nijmegen gehouden, werd door dr. Bruinsma er op gewezen, dat men zelfs afstand moest doen van den deftigen naam „sanatorium", waarbij men aan een paleis, aan iets groots denkt, maar moest spreken van „herstellingsoord" of „gezondheidstuin", zooals er in de omstreken van Berlijn verschillende op goedkoope wijze zijn tot stand gekomen.

Wat echter van meer belang is, blijkens de ervaring van de laatste jaren, dan de oprichting van sanatoria, is het stichten van zoogenaamde „dispensaires" of *consulatie-bureau's*.

Op het oogenblik ontdekken de arbeiders eerst als het te laat is, dat zij lijdende zijn aan tuberculose. Zij werken zoo lang mogelijk door, hoesten veel, en laten zich in den regel eerst onderzoeken, wanneer het stadium der ziekte zóó ver is gevorderd, dat genezing uiterst moeilijk is. In Parijs heeft men zulk een consulatie-bureau enkele jaren aan het werk gezien met goede resultaten. Op het oogenblik kunnen de meeste geneesheeren niet eens altijd de kwaal voldoende onderzoeken, omdat het bacteriologisch onderzoek door de instrumenten en de vele kosten die er aan zijn verbonden, uiterst moeilijk is te verrichten. In Parijs worden de lijders gratis en nauwkeurig onderzocht in daarvoor ingerichte bureau's en dan verdeeld in drie categorieën: 1°. in degenen die nog geneeslijk zijn en zoo mogelijk op kosten der gemeente naar sanatoria worden gezonden; 2°. die nog kunnen werken en dus naar huis worden gezonden met raad en steun; 3°. de ongeneeselijken, die in de hospitalen worden opgenomen.

Het groote nut van die consultatie-bureau's is niet alleen dat ze dadelijk de ziekte in haar aanvangsstadium constateeren, maar ook, dat een volledig toezicht op de patiënten wordt uitgeoefend en hun geleerd hygiënisch te leven en alle voorzorgen te nemen. Ik zou den Minister daarom wel in overweging willen geven om, wanneer, wat niet kan uitblijven, meer geld uit de schatkist ter bestrijding van deze volksziekte wordt beschikbaar gesteld, meer zijn aandacht te vestigen op het oprichten van zulke consultatiebureau's dan op het bouwen van sanatoria.

Overigens is de bestrijding der tuberculose meer een quaestie van sociale hervorming dan van medische behandeling. Wanneer een patiënt bij een dokter komt, wordt hem aangeraden, gezond te leven, kalm te arbeiden, voldoende rust te nemen, zich krachtig te voeden en frissche lucht in te ademen. Is dit geen bespotting, wanneer men vooraf weet dat die man, teruggekeerd in zijn werkkring, er toch geen gevolg aan kan geven?

Er zullen dus in het algemeen voor de bestrijding en liefst voorkoming der tuberculose maatregelen van meer socialen aard noodig zijn en dan zal men ook het bemoedigend verschijnsel kunnen constateeren, dat het aantal der personen, die aangetast worden door den tuberkelbacil en door de ziekte heen groeien ten gevolge van meer weerstandsvermogen, aanzienlijk toeneemt. In enkele landen heeft men kunnen nagaan, dat bijna elk inwoner — in Zwitserland bleek 92 pct. der inwoners aangetast — althans niet geheel vrij was van tuberkelbacilen, terwijl de ervaring leerde, dat in de laatste jaren het aantal der personen, die door verhoogd weerstandsvermogen immuum zijn geworden, zeer is gestegen. Versterking van constitutie en derhalve vermeerdering van weerstandsvermogen zijn dus de beste preventieve maatregelen.

Dat de tering grootendeels een armelui's ziekte is, wordt door tal van feiten bewezen en is onlangs te Parijs nog eens duidelijk in het licht gesteld. In de Champs Elyseés, een der meest aristocratische buurten, bedraagt het aantal door tuberculose aangetaste bewoners slechts 8 van elke 10 000 inwoners, terwijl in het zooveel armere kwartier Plaisance 88 — dus 11 maal zooveel — teringlijders gevonden werden.

Wil men nuttig werkzaam zijn, dan zal men de kinderen in vacantiekolonies naar de oevers der zee moeten zenden; om vooral gedurende de jeugd de tuberculose te voorkomen.

Indien men verder den arbeidsduur, vooral voor de vrouwen, kon beperken; indien men de mannen in een meer hygiënische omgeving in de fabrieken kon laten werken, zou men, zooals dr. Ruysch het uitdrukte op het Nijmeegsch congres, door „het hanteeren der sociale hygiëne" krachtiger preventief kunnen optreden dan op dit oogenblik repressief mogelijk is.

Ook zou men de aangifte van elken lijder, zoodra de tuberculose was geconstateerd, verplichtend kunnen stellen bij de wet.

Een huis waarin een teringlijder was gestorven, zou, evenals zijn lijfgoed, enz. geheel moeten worden ontsmet.

Wanneer een tuberculose-lijder die gevaar kan opleveren een huis verlaat, waarin een ander komt te wonen, die nu vaak niet eenmaal weet dat hij in een geïnfecteerd huis trekt, zou men het behangsel moeten veranderen en verdere voorzorgen tegen besmetting moeten nemen.

De verplichte aangifte in zulke gevallen bestaat reeds in Noorwegen, in Victoria en Nieuw-Zeeland. In het laatstgenoemde land is de sterfte aan tuberculose in enkele jaren met niet minder dan 40 pct. gedaald, wel een bewijs dat de tering preventief is te bestrijden.

Er is dus nog zeer veel te doen op dat gebied en de Minister zal niet tegenspreken, dat met de f 10 000, die nu is uitgetrokken, nog niet eens de eerste stap is gedaan om deze volksziekte bij uitnemendheid op afdoende wijze te bestrijden.

De verdere beraadslaging wordt verdaagd tot Dinsdag 20 December des voormiddags te tien uren.

De **Voorzitter** deelt mede, dat de Commissiën van Rapporteurs gereed zijn met haar verslagen over de wetsontwerpen:

vaststelling van het XIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1905 (2);

aanvulling en verhooging van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1905 (113).

Deze verslagen zullen worden gedrukt en rondgedeeld.

De **Voorzitter**: Ik heb de eer aan de Kamer voor te stellen na afloop van de behandeling van hoofdstuk V en de daarna aan de orde gestelde wetsontwerpen, voort te gaan met de behandeling van hoofdstuk IX en daarna hoofdstuk VIII aan de orde te stellen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt geschorst.

AVONDVERGADERING.

(GEOPEND TE 8 UREN.)

De **Voorzitter**: Ik heb de eer aan de vergadering voor te stellen na de behandeling van hoofdstuk IV aan de orde te stellen de wetsontwerpen:

wijziging en aanvulling van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1903 (**99**);

verhooging van het IVde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor 1904 (**122**);

naturalisatie van W. Laimböck en acht anderen (**104**);

naturalisatie van J. A. L. Brood en zeven anderen (**111**);

naturalisatie van J. H. de Bruyn en vier anderen (**138**)

aanvulling en verhooging van het IVde hoofdstuk der Staatsgrooting voor het dienstjaar 1905 (**113**).

Daartoe wordt besloten.

Behandeling van HOOFDSTUK IV DER STAATSBEGROOTING VOOR 1905 (DEPARTEMENT VAN JUSTITIE).

De algemeene beraadslaging wordt geopend.

De heer **van Wijnbergen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch mij geheel aan te sluiten bij de betuiging van hulde, die in het Voorloopig Verslag gebracht wordt aan dezen Minister, een hulde van dien aard en reeds zoo dikwijls van verschillende zijden gebracht, dat de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in haar nummer van 11. Dinsdag te recht mocht zeggen, dat deze Minister aan de verschillende huldebetuigingen van verschillende zijden gebracht, reeds gewoon was geraakt. Waar dat zoo is, begrijp ik zeer goed, dat het niet aangaat van zulk een bewindsman nog iets meer te vragen op wetgevend terrein, tenzij men daarvoor weet aan te geven de meest goede en de meest degelijke gronden. Het is dan ook op dien grond dat ik meen hier ter sprake te moeten brengen een zaak, die ik in het Voorloopig Verslag uitvoerig behandeld heb gevonden, en in de Memorie van Antwoord even uitvoerig beantwoord gevonden heb, de zaak namelijk der Noordbrabantsche Bank.

In het Voorloopig Verslag is gevraagd, of de Minister van oordeel was, nu door het gerechtshof te 's Hertogenbosch een afwijzende beschikking was gegeven op het verzoek door den heer Raupp om een strafvervolging te gelasten, door hem een vervolging zou behooren te worden gelast. In de Memorie van Antwoord heeft de Minister daarop geantwoord en aanstonds wil ik zeggen dat dat antwoord zoover het 't algemeene betreft, mij nagenoeg geheel en al bevredigd heeft. Zeer zeker ben ik het er geheel en al mede eens, dat het hoofd van het openbaar ministerie slechts een spaarzaam gebruik moet maken van zijn bevoegdheid om een vervolging te gelasten, en eveneens ben ik met den Minister vast overtuigd, dat de ambtenaren van het openbaar ministerie hier te lande niet dan na rijp overleg hun beslissing nemen over het al dan niet instellen eener strafvervolging. Waar dit echter in het algemeen waar is, daar geldt hier de vraag, welk is het oordeel van den Minister in dit concreet geval? En het antwoord daarop is, althans indien ik het antwoord juist gelezen heb, niet geheel en al afdoende daarin te vinden. Het is af te leiden uit deze woorden: „Tenzij aanleiding tot ingrijpen zich nog achteraf mocht voordoen, kan als nagenoeg vaststaand worden aangenomen, dat de ondergeteekende zich van ingrijpen wenscht te onthouden, indien hij belanghebbenden overeenkomstig de wettelijke bepalingen naar rechtbank of hof of naar beide heeft verwezen."

Indien nu de bedoeling van deze woorden deze is, dat, naar het oordeel van den Minister, na de beslissing door het hof gegeven nieuwe feiten, nieuwe omstandigheden moeten aan het licht zijn gekomen om een strafvervolging te kunnen gelasten, dan zou ik toch met alle bescheidenheid te dezen opzichte eenigszins met den Minister willen verschillen. Neen, ik geloof niet dat hier dezelfde voorwaarden kunnen worden gesteld als noodig zijn om een verzoek om revisie te kunnen inwilligen. Ik vermeen in het algemeen, dat, niettegenstaande een hof geen termen heeft gevonden om een strafvervolging te bevelen, toch het hoofd van het openbaar ministerie op grond van dezelfde feiten, die ook aan het hof bekend waren, een vervolging bevelen kan.

Aan de waardigheid van het desbetreffend college wordt daardoor niets te kort gedaan.

Zeker, wanneer het dikwijls mocht gebeuren, dikwijls op die wijze ingegrepen werd, zou aan de waardigheid van een college te kort gedaan kunnen worden; even zoo goed als zulks zoude geschieden kunnen, wanneer herhaaldelijk beslissingen van een college werden gecasseerd door den Hoogen Raad. Maar ook dan nog, zou het verwijt niet behooren te treffen hem, die ingreep, doch het college, welks beslissingen zoodanig waren, dat herhaaldelijk ingrijpen noodig werd. Nochtans, hiervoor bestaat bij ons geen gevaar, waar onze rechterlijke beslissingen met de meeste zorg, met de meeste nauwgezetheid worden gegeven.

Ook om een en andere reden nog geloof ik niet dat te kort gedaan wordt aan de waardigheid van het college.

Ik geloof dat de Minister in dit opzicht een ander standpunt heeft dan het hof.

Ingevolge art. 73 van de wet op de rechterlijke organisatie kan het hof bevelen dat alsnog een strafvervolging ingesteld worde in geval dat *verzuim* heeft plaats gehad in het vervolgen van strafbare feiten. *Verzuim* moet dus hebben plaats gehad alleen dan kan het hof vervolging bevelen.

Het geval kan zich nu voordoen dat er een of ander feit gepleegd, terwijl men in twijfel verkeert of de dader strafbaar is of niet.

De omstandigheden waaronder het gepleegd is kunnen zoo zijn, dat de een meent dat tot vervolging voldoende termen zijn, de ander niet.

Het openbaar ministerie heeft geen vrijheid gevonden tot vervolging er van over te gaan, en het geeft ook de gronden aan, waarop het van een vervolging meent te moeten afzien.

Indien nu in dit geval de zaak op grond van art. 73 der wet op rechterlijke organisatie voor het hof wordt gebracht, kan het hof van oordeel wezen, dat er wel termen zijn voor vervolging, maar toch, zich verplaatsend in den gedachtengang van het openbaar ministerie, de gronden van het openbaar ministerie van dien aard vinden, dat het meent niet te mogen beslissen, dat door het openbaar ministerie *verzuim* is gepleegd in het vervolgen van strafbare feiten.

In dat geval zal het hof dus geen vervolging mogen bevelen. Geheel anders staat het met den Minister. Deze zal een vervolging kunnen gelasten, ook als is geen *verzuim* gepleegd, wanneer naar zijn oordeel niet een strafbaar feit is gepleegd, en grond bestaat voor vervolging. En hij zal — eenmaal bij hem de overtuiging vaststaande dat een bewijsbaar strafbaar feit is gepleegd — eerder vervolging kunnen bevelen wegens bijzondere omstandigheden, bijv. wanneer door een zoodanige vervolging een gansche streek tot rust gebracht, het rechtsgevoel eener bevolking bevredigd worden kan.

En nu wensch ik, voordat ik verder ga, eenigszins nader in te gaan op de beslissing van het hof, ten einde dan te komen tot het verzoek, dat ik naar aanleiding daarvan aan den Minister hoop te doen.

Eerst echter een woord vooraf.

De zaak van de Noordbrabantsche bank, welke mijns inziens zeer zeker hier ter sprake mag komen, wijl een bespreking te dezer plaatse is in het algemeen belang, heeft heel wat opschudding teweeggebracht. Gelijk echter, helaas, meer gebeurt, is ook deze zaak door sommigen aangepakt om de menigte op te hitsen, om er een soort van propagandamiddel, een agitatiemiddel van te maken, hetgeen zeer te betreuren is, en waartegen ernstig dient te worden geprotesteerd.

En zoo moet ik ook ten scherpste afkeuren — al doe ik het ongaarne, waar ik meen, dat gehandeld is te goeder trouw — dat de heer Aug. Raupp, te Eindhoven, nadat de beschikking door het hof gegeven was, in de *Meierijsche Courant* van 15 October ll. goed vond te schrijven: „ik wil toch openlijk verklaren, dat

sedert de behandeling van deze zaak het woord klasse-justitie voor mij geen doode letter is". Ik voeg er echter ter verontschuldiging van dien schrijver aanstonds gaarne bij, dat het woord „klasse-justitie" een van die woorden is, die nu en dan in een speech of in een artikel worden uitgesproken of neergeschreven om die speech of dat artikel voor het groote publiek wat meer pakkend te maken, zonder dat men voldoende zich rekenschap geeft van het afschuwelijke dat met dat woord wordt aangeduid.

Overigens echter kan ik niet genoeg opkomen tegen dergelijke verdachtmaking, waarvoor geen enkele grond bestaat, en waarvoor dan ook geen enkel bewijs wordt aangevoerd. Ook betreur ik een dergelijke behandeling van de zaak hierom, wijl eenmaal de zaak in die richting gestuurd, men het voor velen onmogelijk maakt haar objectief te beoordeelen. Bovendien, wat heeft men er aan telkens daarmede te komen aandragen in zake als deze zonder eenigen grond Men kan met de opvatting van het hof en van het openbaar ministerie verschillen, maar niemand heeft hier het recht van klasse-justitie te spreken zonder voor die afschuwelijke zaak eenig bewijs aan te voeren.

Dit vooropstellende, wensch ik de beschikking van het hof een oogenblik na te gaan. Het is daarom zoo gemakkelijk in deze zaak van de Noordbrabantsche Bank op dit oogenblik, omdat wij niet meer te doen hebben met allerlei courantenartikelen, met allerlei geruchten en wat al meer, maar dat wij nu een goed gemotiveerde beschikking van het hof te 's Hertogenbosch hebben, waarin de voornaamste feiten zijn nedergeschreven, na gehouden onderzoek van alles wat van belang kon worden gehouden.

Wanneer wij nu weten, dat volgens de statuten der Noordbrabantsche Bank de *commissarissen* verplicht waren toezicht te houden op de werkzaamheden der vennootschap, wanneer wij weten dat zij verplicht waren de jaarlijksche balans te onderzoeken, vóór dat die in de algemeene vergadering werd medegedeeld; wanneer wij ook weten dat directeuren geen krediet mochten geven zonder toestemming van alle commissarissen, en wij vragen: hoe zijn de zaken nu behandeld, dan vinden wij dit neergeschreven in deze passage van de beschikking van het hof:

„dat de jaarlijksche balansen welker onwaarheid later gebleken is, uitsluitend werden ontworpen door den thans overleden directeur, alsdan door hem werden gezonden naar den drukker, gedrukt in de vergadering van commissarissen verschenen en aldaar door hem werden toegelicht; dat, volgens artt. 15 en 18 der geldende statuten der Bank, van 21 October 1893 n°. 19 en 27 Augustus 1898 n°. 59, de directeuren voor credietverstrekkingen slechts hebben een adviseerende stem en dat, desniettegenstaande, vele kredieten zijn verleend en uitgebreid uitsluitend door den overleden directeur, die, ten eigen behoeve, bij de alleen door hem gecontroleerde agenten aanzienlijke geldelijke bedragen op rekening nam;

„overwegende wijders ten aanzien der commissarissen, dat uit de voorloopige informatiën is voortgevloeid, dat van inachtneming van art. 11 der statuten dat alle commissarissen toezicht houden op de werkzaamheden der vennootschap, niet is gebleken, waartoe zeer zeker bijdroeg dat zij elders woonden en daarom de zaak overlieten aan den te 's Hertogenbosch wonenden president-commissaris, die, om de hieronder medegedeelde redenen, geen afdoend toezicht heeft gehouden; dat, krachtens art. 11 van de statuten, de commissarissen de bevoegdheid hebben te allen tijde inzage te nemen van de boeken en de bescheiden, doch dat niet blijkt, dat dit ooit geschied is, behalve bij het onderzoek der jaarlijksche balansen, als wanneer zij de boeken oppervlakkig inzagen, doch voorgelicht werden door den thans overleden directeur; dat hier tegenover staat, dat, ofschoon het kantoorpersoneel van de gebrekkige boekhouding bewust was, het nimmer, behalve bij de hier boven vermelde gelegenheid, de commissarissen gewaarschuwd heeft; dat voornoemd art. 11 der statuten aan de commissarissen het onderzoek der jaarlijksche balans opdraagt, voordat die aan de algemeene vergadering van aandeelhouders wordt overgelegd, mitsgaders om door hun onderteekening van hun goedkeuring te doen blijken, doch dat dit onderzoek steeds, op de hierboven vermelde wijze, in goed vertrouwen op den thans overleden directeur geschiedde, de commissarissen slechts oppervlakkig de saldobiljetten met de boeken vergeleken en zonder voldoenden grond teekenden de op de balansen gestelde formule: „de verschillende bescheiden werden met de boeken vergeleken en akkoord bevonden";

„dat ingevolge voormelde artt. 15 en 18 der statuten, de beslissingen over het verleenen van kredieten berusten bij de commissarissen, doch dat, omstreeks 1889 de president-commissaris jhr. J. M. W. E. de la Court, bij besluit van de elders wonende commissarissen werd gemachtigd alleen over het verleenen van kredieten te beschikken, en dat hij erkent van die bevoegdheid te hebben gebruik gemaakt, behoudens, dat hij later bemerkt heeft, dat de thans overleden directeur en de agenten kredieten verstrekten of vergrootten, zonder hem te kennen."

Ziedaar dus, Mijnheer de Voorzitter, het resultaat van het gehouden onderzoek. Aan het toezicht, waartoe commissarissen verplicht waren, is door hen in het geheel niet de hand gehouden; in het minst is niet gebleken dat eenige plicht door de statuten op hun schouders gelegd, door hen is nagekomen, ja nog meer blijkt, namelijk dat zij willens en wetens, in strijd met de hun door de statuten opgelegde verplichting, dat het verleenen van kredieten alleen door de gezamenlijke commissarissen mocht geschieden, daarvan afgeweken zijn en een *besluit* hebben genomen reeds in 1889, waarbij door de gezamenlijke commissarissen aan *één* hunner werd opgedragen te beslissen over het verleenen van aangevraagde kredieten. Niet dus uit sleur is het zachtkens aan daartoe gekomen, maar men heeft zulks beslist gewild, men heeft een daartoe strekkend *besluit* genomen. Na dergelijk anti-statutair besluit te hebben genomen, zou men verwacht hebben, dat men bij het jaarlijks nazien van de balans althans bijzondere zorg aan den dag zou leggen om na te zien of alles goed was behandeld, maar neen, niettegenstaande commissarissen het hoofdwerk der vennootschap, het verleenen van kredieten, aan één hunner hebben overgelaten, keuren zij elk jaar de balans goed na een onderzoek, zooals ons dat door het hof is medegedeeld, en zetten daarop de onware verklaring, dat zij haar met de boeken hebben vergeleken en akkoord bevonden. Toch wordt niet door het hof aangenomen, dat hier overtreden is art. 342, 1°., van het Wetboek van Strafrecht, waarin staat, dat strafbaar is de bestuurder of commissaris eener naamlooze vennootschap, welke in staat van faillissement verkeert, indien hij heeft medegewerkt of zijn toestemming gegeven heeft tot handelingen met de statuten in strijd, waaraan de door de vennootschap geleden verliezen geheel of grootendeels zijn te wijten.

Ik laat die beslissing voor hetgeen zij is; in een beoordeeling er van treed ik niet en zal ik hier ook niet treden. Nu komt de vraag, of men dan wellicht niet een vervolging had kunnen instellen op grond van art. 342, 3°., Wetboek van Strafrecht, dat strafbaar stelt de bestuurder of commissaris eener naamlooze vennootschap, aan wien het te wijten is dat niet geregeld is boekgehouden enz.

Waar commissarissen toch verplicht waren toezicht te houden op de handelingen der vennootschap, hebben zij geen oog geslagen in de boeken, tenzij oppervlakkig bij het nazien der balansen hebben zij alles overgelaten aan den president-commissaris, die geen afdoend toezicht gehouden heeft, en dus nagelaten wat zij verplicht waren te doen. Toch wordt ook dit artikel door het hof niet van toepassing geacht, en in de beschikking wordt zulks gemotiveerd als volgt:

„Overwegende, dat voor dit misdrijf de informatiën niet de noodige gegevens hebben opgeleverd; dat toch de directeur van Alphen, krachtens de verdeeling van werkzaamheden, met de boekhouding niets te maken had en de commissarissen niet, op grond der statuten verplicht waren te waken, dat er geregeld werd boekgehouden; dat alleen bij het onderzoek der jaarlijksche balansen de commissarissen de boeken plegen na te zien, maar dat het niet verboden is, om daarbij af te gaan op iemand, dien men vertrouwt, een accountant, een kantoorbediende, of in dit geval den thans overleden directeur; dat zeer zeker op dit punt de commissarissen meer wakker hadden kunnen zijn, dan zij geweest zijn, doch dat niet mag worden vergeten, dat het hof verkeert in *foro poenali*, en dat, blijkens de geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht, schuld slechts aanneembaar is als grove tekortkomingen gepleegd zijn en daarvan het bewijs ten deze wordt gemist."

De commissarissen, dit staat dus vast, hebben nagelaten wat zij moesten doen, hebben nooit iets gedaan wat door de statuten hun was opgelegd, willens en wetens hebben zij gezondigd tegen de statuten, door de voornaamste bezigheid, waartoe zij verplicht waren, op te dragen aan een hunner en dat jarenlang volgehouden: nooit hebben zij de boeken maar eenigszins voldoende nagekeken, en waar nu blijkt dat niet geregeld is boekgehouden, vindt het hof toch dat hier niet zijn grove tekortkomingen, dat hier niet is *culpa lata*.

Dat is de beslissing, die wij voor ons hebben, en, ik herhaal, in een beoordeeling dier beslissing treed ik niet.

Nu kan, dunkt mij, de Minister op de gronden in den aanvang van mijn rede door mij ontwikkeld, dus redeneeren:

Indien het hof in casu een vervolging had willen bevelen, dan zou het niet slechts van oordeel moeten zijn, dat een of meer bewijsbare strafbare feiten waren gepleegd, maar bovendien, dat werkelijk *verzuim* had plaats gehad in het vervolgen van strafbare feiten; voor mij, als Minister, geldt dit laatste niet.

Indien derhalve de Minister niet zou durven beslissen dat het openbaar ministerie in deze in verzuim is geweest, dan nog zou de Minister toch kunnen zeggen: Waar in de beschikking, die aan den klager is medegedeeld, die dus iedereen kan lezen, al dergelijke feiten staan vermeld, die toch inderdaad niet gering zijn, daar zal ik — nu ik na lezing dier beschikking tot de overtuiging ben gekomen, dat een of meer strafbare feiten zijn gepleegd, en dat voldoende grond bestaat om aan te nemen, dat het bewijs zal te leveren zijn — als hoofd van het openbaar ministerie, ten einde het rechtgevoel niet van den een of ander, niet van het een of ander troepje schreeuwers, die de zaak aanpakken om leven te maken en te agiteeren — maar om het rechtsgevoel van de gansche bevolking in die streek te bevredigen, alsnog een vervolging gelasten. En wanneer de Minister soms van plan is dat te doen, dan hoop ik dat hij dit zal willen mededeelen. De verantwoordelijkheid voor die beslissing echter berust bij den Minister en bij hem alleen, en het gaat daarom niet aan dat ten aanzien van deze zaak eenige pressie op hem wordt uitgeoefend. In een belangrijke zaak als deze mag niet de minste invloed worden uitgeoefend op hem, die, met uitsluiting van ieder ander, voor de te nemen beslissing draagt alleen de verantwoordelijkheid. Ik doe dus allerminst een verzoek; ik spreek geen wensch uit. Ik zou echter op prijs stellen, als de Minister ons wilde mededeelen, of hij van plan is een vervolging te gelasten. En ik zou dit gaarne vernemen hierom, wijl, wanneer de Minister daartoe niet meent te mogen over te gaan, ik hem dan wèl iets zou willen vragen.

Wij hebben ontvangen, een ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van het Strafwetboek. Nu zou men mogen verwachten, dat in die Novelle zou zijn gezegd, dat waar een dergelijke beslissing voor ons ligt, waarin dergelijke feiten worden vermeld, en waarin toch ten slotte wordt gezegd, dat van een doeltreffende strafvervolging te dier zake onder de bestaande wet geen sprake kan zijn, dat daar zou gezorgd worden dat wat tot dusverre straffeloos in ons land kon geschieden, in de toekomst althans strafbaar zou worden gesteld.

Wellicht was de Minister bij de indiening van de Novelle niet op de hoogte van de thans voor ons liggende beschikking, maar wanneer de Minister niet overgaat tot het gelasten van een strafvervolging, dan zou ik toch met alle bescheidenheid alsnog bij hem willen aandringen om vóór dat die Novelle in de afdeelingen wordt onderzocht, daarin een wijziging te brengen, waardoor wat dan tot nog toe hier straffeloos kon geschieden, strafbaar wordt gesteld. Zoo zal niet slechts het opzettelijk vervalschen van balansen strafbaar behooren te zijn, maar ook straf bedreigd moeten worden tegen hem, aan wiens schuld het is te wijten, dat onware balansen worden openbaar gemaakt.

Waar wij dergelijke, ik zou bijna durven zeggen, schandelijke handelingen voor ons hebben, zonder dat men tot een strafvervolging komen kan, is het daar niet tijd dat eindelijk art. 342 van ons Strafwetboek dus worde gewijzigd, dat men er in de practijk ook iets aan heeft?

In de Strafwetnovelle wordt ook weer gesproken van opzet. Ik zou den Minister wel in overweging willen geven om in meer gevallen dan nu is voorgesteld, ook hem strafbaar te stellen, aan wiens schuld iets te wijten is.

Mij dunkt dat dit mag worden gevraagd in het belang van het algemeen, dat nu zoo vreemd staat te kijken tegenover dergelijke feiten, dat die zoo maar straffeloos kunnen geschieden. Op die wijze zal dan ook het rechtsgevoel van het volk worden bevredigd, dat dan zal zeggen: zie ons rechtsgevoel was niet verkeerd, maar de wet deugde niet; de wet was niet in overeenstemming met het recht.

Ik zou het ook willen vragen in het belang van de rechterlijke macht, die tot nog toe bij ons volkomen te recht verre staat boven alle verdenking en die ook boven alle verdenking moet blijven, maar die in verdenking zou kunnen komen door de wet niet toe te passen, omdat het volk dat de wet niet kent, zal zeggen: zoo iets moet noodwendig volgens de wet strafbaar wezen: er blijft voor ons dus slechts over aan te nemen, dat de wet ten deze buiten toepassing gelaten wordt.

Laat ons eindelijk er toch voor zorgen, dat niet in een stuk als dit, als het ware een vrijbrief blijft bestaan, waarin men zal kunnen lezen hoever men in Nederland kan gaan met dergelijke handelingen, zonder te komen in handen van den strafrechter.

Wanneer derhalve de Minister van oordeel is, dat geen vervolging behoort te worden bevolen, dan moge ik den Minister met alle bescheidenheid in overweging geven juist naar aanleiding van deze beschikking van het hof de ingediende Strafrechtsnovelle alsnog te wijzigen en aan te vullen.

De heer **de Ridder**: Mijnheer de Voorzitter! De woorden van den vorigen geachten spreker geven mij aanleiding eerst even stil te staan bij hetgeen hij heeft gezegd. Ik wil niet treden in de merites van de beschikking van het hof van 's Hertogenbosch, maar wel wil ik een woord zeggen over wat de geachte afgevaardigde omtrent die beschikking heeft in het midden gebracht.

Ik geef hem toe, dat geen nieuwe feiten behoeven te blijken om den Minister aanleiding te geven krachtens 5 van de wet op de rechterlijke organisatie een bevel te geven aan het openbaar ministerie om, niettegenstaande wat heeft plaats gehad, ongeacht wat de raadkamer steeds besliste, alsnog een vervolging in te stellen. De Minister zou het *kunnen* doen, maar is het in de gegeven omstandigheden geraden en gewenscht?

De geachte spreker zegt, dat de beschikking van het hof van 's Hertogenbosch het rechtsgevoel van een gansche streek heeft geschokt, omdat de aan de beklaagden ten laste gelegde feiten zijn gewogen, te licht bevonden, maar toch niet voor vervolging vatbaar. Maar stel nu, dat de Minister een vervolging gelastte, is er nu dan niet een hooge graad van waarschijnlijkheid, dat op een zoodanig gelaste strafvervolging vrijspraak zou volgen. En zou, waar de beschikking van het hof, oordeelende na kennisneming van alle details dat er geen termen waren tot vervolging, stof heeft opgejaagd, dit stof in vergelijking komen met de stofwolken, die opvliegen zouden door een vrijspraak van beklaagden, die terecht werden gesteld, een vrijspraak, die — ik herhaal dit — grootelijks waarschijnlijk is? Waar men te doen heeft met een kamer van hetzelfde college, dat de feiten heeft onderzocht, kan ik begrijpen, dat de Minister terugdeinst voor dien uitersten maatregel tegen het openbaar ministerie. Ik zeg niet dat dit de reden *is*, waarom de Minister niet handelt, maar ik zou het mij best kunnen begrijpen, indien dit de reden is. Naar aanleiding van de laatste woorden van den geachten afgevaardigde moest mij dit van het hart.

Nu overgaande tot de punten, die ik zoo vrij zal zijn ter sprake te brengen, verklaar ik een van hen te zijn, die in de afdeelingen dank aan den Minister hebben gebracht in het bijzonder voor de indiening van de ontwerpen betreffende regeling van de rechtspositie van het natuurlijke kind en van de strafwetnovelle.

In het laatste ontwerp met name komt zooveel voor, wat reeds zoo vaak van deze zijde der Kamer gevraagd is, punten die beginselen raken, dat er reden is zich te verblijden over de indiening van de strafwetnovelle en te wenschen speciaal dat deze tot stand komt. Ik wensch er op te wijzen dat deze novelle

bevat zoodanige uitbreiding van het begrip strafbare koppelarij, dat bordeelen onmogelijk worden. Voorts worden strafbaar gesteld aanprijzing van neo-Malthusiaansche middelen en afdrijving der vrucht, en bevat het wetsontwerp bepalingen tot breideling der speelzucht en strafbepalingen tegen oneerlijke mededinging, omtrent vervalsching van voedingsmiddelen en omtrent schandaalcolportage.

Ik wil een enkel woord wijden aan het strafbaar stellen van het afdrijven der vrucht. Ik zeg dit, omdat er juist in den laatsten tijd een stem gehoord wordt, die er op aandringt dat op dit punt het ontwerp alsnog zou gewijzigd worden. De strafbaarstelling der abortus provocatus was een doode letter, die niet te handhaven was, omdat vrij algemeen geëischt werd door de rechtspraak het bewijs te leveren dat de vrucht, in dergelijke gevallen meest van 2 of 3 maanden, geleefd had. Het bewijs hiervan was nooit te leveren. Nu worden de bepalingen aanmerkelijk aangevuld Voortaan zal het — volgens het ontwerp — onverschillig zijn of de vrucht geleefd heeft, en wanneer de abortus plaats heeft, wordt de vrouw die deze verricht of de medicus die als medeplichtige optreedt strafbaar gesteld, als het feit *wederrechtelijk* geschiedt. Op deze wijze kan het voorstel doel treffen. Nu zijn er reeds stemmen opgegaan om op dit punt wijziging in het ontwerp te brengen.

De **Voorzitter**: Mag ik den geachten spreker opmerken, dat hij dit punt beter bij het aanhangige wetsontwerp tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht kan behandelen?

De heer **de Ridder**: Ik wil mij onderwerpen aan uw wenk, maar aangezien een adres thans over het ontwerp is ingekomen, is dit onderwerp mijns inziens nu actueel

De **Voorzitter**: Over dit ontwerp moet de schriftelijke gedachtenwisseling nog plaats hebben, zoodat het punt ook daarbij kan worden behandeld.

De heer **de Ridder**: Ik wil dan alleen den wensch uitdrukken, dat het dezen Minister gegeven moge zijn dit wetsontwerp den weg tot het *Staatsblad* te banen.

Naar aanleiding van het adres van *Pro Juventute* te Rotterdam, zou ik den Minister toch nog wel in overweging willen geven dit wetsontwerp aan te vullen. De strafbare opkooperij (heling) heeft zulken omvang aangenomen, dat ook zij die niet tot diefstal geneigd zijn daartoe eerder zullen vervallen: vooral jeugdige personen komen hierdoor tot misdrijf. De afdeeling van *Pro Juventute* zou gaarne eenige wetswijziging in dit verband zien om de strafbare opkooperij zoo mogelijk den kop in te drukken. De voorgestelde aanvulling van het artikel beveel ik den Minister ten zeerste aan.

Het tweede punt dat ik ter sprake breng is dat de Minister een administratieven maatregel heeft genomen naar aanleiding van de invoering der Drankwet. Ik wees er vroeger reeds op, dat eenige bepalingen van de oude Drankwet, waarbij aan onherroepelijke veroordeeling wegens sommige overtredingen weigering of intrekking van vergunning was verbonden niet tot haar recht kwamen door gebrek aan samenwerking tusschen administratieve en justitieele autoriteiten.

Welnu, de Minister is aan mijn wensch te gemoet gekomen en heeft een circulaire uitgevaardigd, waarbij aan het openbaar ministerie is opgedragen aan het betrokken gemeentebestuur hiervan kennis te geven, en ook de Minister van Binnenlandsche Zaken heeft zich bijverd een daarmede verband houdende circulaire aan de gemeentebesturen te richten.

Ik spreek den wensch uit, dat deze tweeledige maatregel tot het gewenschte doel zal leiden en ik hoop, dat op stipte naleving zal worden toegezien.

Thans wensch ik nog een woord te zeggen over de Staatscommissie betreffende de behandeling van veroordeelde krankzinnigen.

Het is mij uit den aard der zaak eenigszins moeilijk over deze zaak te spreken, omdat het rapport van zoo vele zijden zeer gunstig is beoordeeld; maar ik kan zeggen, dat ik mij van dien lof slechts een klein gedeelte toeëigen en het grootste gedeelte toekomt aan mijn talentvolle deskundige leden dier commissie.

In het Voorloopig Verslag is gevraagd of de Minister reeds naar aanleiding van het rapport maatregelen heeft overwogen.

De Minister antwoordt daarop ontkennend. Een aanleiding tot verwijt ligt hierin allerminst, te minder omdat de Minister er bij voegt, dat hij daartoe „spoedig" hoopt over te gaan. Dit stelt mij gerust. De Minister wenscht nog deskundigen buiten de commissie om te hooren. Hoe meer licht des te beter. Maar ik wensch op een maatregel van gewicht de aandacht te vestigen, in de hoop, dat de Minister niet zal terugschrikken voor de groote kosten, welke de andere voorgestelde maatregelen zullen medebrengen, hoe gewenscht ook deze mogen zijn, en alzoo van de geheele zaak niets komt. Ik bedoel de annexen bij sommige groote gevangenissen, annexen ter observatie in 't algemeen, ter behandeling der acute gevallen van psychose bij de gevangenen.

Dit hangt samen met het voorstel tot verbetering van het psychiatrisch toezicht in de gevangenissen. Voor de patiënten zal de behandeling in de annexen zeer heilzaam zijn, want de acute gevallen zullen spoediger herstellen, en bovendien worden dan de Rijksgestichten daardoor ontlast. Deze maatregel is ook niet kostbaar. In het rapport zijn reeds 4 gevangenissen er voor aangewezen, alwaar gratis terrein beschikbaar is. Ik hoop, dat deze maatregel, die in het buitenland reeds gunstig werkt, bij den Minister een gunstig onthaal zal vinden.

In de laatste plaats een woord over de materie van schadeloosstelling aan ontslagen preventief gedetineerden.

In het Voorloopig Verslag is gevraagd of de Minister niet bereid zou zijn een wetsontwerp aanhangig te maken, waarbij dit onderwerp geregeld werd. Men wees op de Duitsche wet van Juli 1904.

De Minister antwoordt, daartoe niet genegen te zijn, omdat dit niet zou passen in ons systeem van strafwetgeving en dit moet wachten op de komende herziening van het Wetboek van Strafvordering, maar dat Zijn Excellentie inmiddels bereid was in gevallen, waarin „geheel ten onrechte" preventieve gevangenisstraf was toegepast, schadeloosstelling te bevorderen.

Het is waar, dat die beweging naar wettelijke regeling in omvang is toegenomen. Rechtsbeginsel echter kan hier geen grondslag zijn; het is alleen de billijkheid, welke aanleiding kan zijn hiertoe over te gaan, omdat de rechterlijke autoriteiten zich hebben vergist en ter goeder trouw meenden, dat het wettig bewijs aanwezig was of althans kon verkregen worden, wat later niet alzoo bleek.

Daarom komen die gevallen, waarin aanleiding zou kunnen zijn om schadeloosstelling te geven hoogst zelden voor.

De Minister zegt dan ook: alleen „geheel ten onrechte" toegepaste preventieve hechtenis kan termen doen rijzen voor schadeloosstelling. Daarmede bedoelt hij vermoedelijk bij later gebleken onschuld.

Of *wettelijke* regeling hier noodig is, blijft — zeide ik reeds — nog een vraag. Het komt mij voor dat misschien uit een begrootingspost te putten zou zijn een bedrag om in de zeer enkele gevallen, welke zich voordoen, een toelage te verstrekken aan onschuldig preventief gedetineerden. Maar ik wil aannemen dat, met het oog op de hoogst ernstige gevolgen, namelijk de vrijheidsberooving, welke altijd toch maar het gevolg is geweest van een dwaling des rechters of van het openbaar ministerie, er aanleiding bestaat tot tusschenkomst van den wetgever.

Er is echter een schaduwzijde, namelijk dat het openbaar ministerie dan in sommige gevallen te angstvallig zou kunnen zijn in het optreden en dat is bedenkelijk voor de handhaving der rechtsorde. Ook kweekt wettelijke regeling aanspraken die anders niet zouden zijn opgekomen.

Ik zou dan ook in overweging geven hierbij vooral nadruk te leggen, dat men de regeling beperkt make en alleen toepast bij gebleken onschuld, en niet zoover te gaan als de Duitsche wet van 1904, die ook bij ernstig rechtsvermoeden reeds aanspraak op schadeloosstelling geeft. Dan zou elke buiten-vervolgingstelling aanleiding kunnen geven tot toepassing van dien maatregel. Dit is veel te subjectief.

Zij worde echter nimmer uitgestrekt tot de gevallen waarin het openbaar ministerie binnen den termijn van 6 dagen eigener beweging er toe overgaat den verdachte vrij te laten.

De Duitsche Regeering heeft, toen men dit in den Rijksdag in het ontwerp wilde brengen, gedreigd met intrekking van het

wetsontwerp, o. a. omdat als het openbaar ministerie er op wil terugkomen, en de vervolging weer opvatten, hiervoor een beletsel zou zijn als de schadeloosstelling was toegekend.

Ik resumeer dus, dat het wenschelijk is om, wanneer de Minister overgaat tot indiening van een wetsontwerp, op schadeloosstelling alleen recht te geven wegens bij rechterlijk dictum later geconstateerde onschuld, ter zake van materieele schade.

Maar dat is toekomstmuziek. De Minister kan zich in den naasten tijd met zoodanig wetsontwerp niet bezighouden, maar ik vlei mij met de hoop afgaande op den passus in de Memorie van Antwoord, welken ik zooeven aanhaalde, dat de norm door mij aangegeven als grondslag van zoodanig wetsontwerp, door den Minister zal aangenomen worden.

De heer **Hugenholtz**: Het is vanavond de vierde maal dat ik met den Minister den strijd tegen het celstelsel aanbind en dat hij een debat met mij daarover afwijst.

Ik kan het den Minister niet ten kwade duiden dat hij in vorige jaren het debat over deze zaak wenschte te verschuiven tot een nadere gelegenheid.

Bij den omvangrijken arbeid, dien hij zich als werkprogram had voorgesteld, had hij geen gelegenheid gehad meer opzettelijk kennis te nemen van ons gevangeniswezen, maar hij beloofde, zoodra de tijd daartoe zou gekomen zijn, daarop gereedelijk te zullen ingaan.

Nu moet ik wel uit de toelichting op de Strafwetnovelle opmaken, dat de Minister niet langer in het stadium van bestudeeren, maar dat hij zich omtrent ons gevangeniswezen een bepaalde meening heeft gevormd.

Immers ik lees op bladz. 7 dier toelichting: „Zal echter het celstelsel, het eenige dat voor ons land mogelijk is, aan zijn doel beantwoorden, dan zal" enz.

Hij acht dus het celstelsel het eenig mogelijke voor ons land.

Nu meende ik te mogen verwachten, dat de Minister een debat over deze zaak, door mij nu reeds eenige jaren voorbereid, niet zou hebben afgewezen. De Minister verschuift dat nu weer naar de behandeling van die Strafwetnovelle, maar ik ben bevreesd, dat dat zal zijn een verschuiving *ad Calendas Graecas*. Immers, men weet niet wat het lot van zoo'n Strafwetnovelle kan zijn; een andere Strafwetnovelle ligt nog altijd in de archieven van het Departement van Justitie, het zou dus wel kunnen zijn, dat een zelfde lot ook deze Strafwetnovelle beschoren was. Dan zou ik geen gelegenheid hebben deze zaak, die mijns inziens toch van groot belang is, verder te brengen.

Ik zal natuurlijk op de bijzonderheden van het gevangeniswezen niet ingaan, en verschillende wenschen, die mij daarbij voor den geest staan, niet opnoemen. Maar over het hoofdbeginsel zelf wensch ik toch een woord te spreken. Want waar gaat het hier eigenlijk over? Over de vraag, of ons gevangenisstelsel alleen zal zijn negatief, dat wil zeggen een tijdelijke vrijheidsberooving plus het een of ander middel om den gevangene gedurende dien tijd bezig te houden, dan wel of het moet hebben een positief doel en dus een middel moet zijn om den gevangene gedurende den tijd van zijn vrijheidsberooving op te voeden, maatschappelijk en intellectueel, opdat hij, eenmaal ontslagen, weerstand zal kunnen bieden aan de maatschappelijke en andere invloeden, die hem in de gevangenis hebben gebracht.

Wat is nu tegen mijn critiek op het celstelsel ingebracht? Eerlijk gezegd, niet heel veel. Ik kan niet ontkennen, dat het mij aangenaam aangedaan heeft, dat de geestelijke vader van de celstraf, prof. Domela Nieuwenhuis, mij de eer heeft gegeven met mij in het strijdperk te treden in het *Tijdschrift voor Strafrecht*, maar heel veel zakelijks heeft hij niet aangevoerd. Hij heeft de quaestie verkeerd gesteld, zooals mij in de Kamer ook wel eens gebeurd is. Hij heeft daar de tegenstelling gemaakt tusschen cellulaire gevangenisstraf en opsluiting in gemeenschap. Wanneer men nu het doel van de gevangenisstraf alleen negatief acht, zoodat ze alleen moet zijn vrijheidsberooving plus afzondering, om den gevangene zoo min mogelijk in de besmetting van mede-gevangenen te brengen, dan inderdaad is het pleit voor de celstraf gewonnen. Meent men daarentegen, dat de gevangenisstraf een positief doel moet hebben, namelijk het voorkomen van de herhaling der misdaad, dan is de celstraf ten eenenmale te veroordeelen. Want dan kan ik wijzen op de cijfers der recidive, ontleend aan onze statistieken, en door mij hier eenige jaren achter elkaar opgesomd.

De Minister heeft mij, ik meen twee jaar geleden, eens gezegd, toen ik over die recidive sprak, dat die veel meer was toe te schrijven aan de vrijheidsberooving op zich zelf dan wel aan den eigenaardigen vorm van vrijheidsberooving, die wij kennen in de celstraf.

Dit is echter alleen juist, voor zoover bij ons tot nu toe zoowel de cellulaire als de gemeenschappelijke gevangenisstraf negatief is toegepast. Natuurlijk, wanneer men èn in de cel èn in gemeenschap den gevangene opsluit, om hem, zonder meer, buiten de maatschappij te houden, dan zullen beide vormen van vrijheidsberooving ten opzichte van de herhaling dezelfde resultaten opleveren. Maar indien men mag aannemen, dat die tijd van vrijheidsberooving benut moet worden om den gevangenen degelijke vakopleiding te geven, dan is de celstraf juist daardoor veroordeeld. Immers, vakopleiding en cellulaire opsluiting laten zich niet met elkander rijmen. Ik meen dat ook de Minister deze meening is toegedaan; althans in zijn Memorie van Antwoord van het vorige jaar; sprekende over die vakopleiding, heeft hij zich zeer gereserveerd daarover uitgelaten, zeggende, dat dit nog al groote moeilijkheden met zich zou brengen, ook ten opzichte van de afzonderlijke opsluiting. Dit ben ik met hem eens. Als men den weg van vakopleiding opgaat, zal men moeten kiezen of deelen: òf de vakopleiding zonder cellulaire opsluiting òf de cellulaire opsluiting zonder vakopleiding.

Let men daarbij nog op de hygiënische resultaten van de cellulaire gevangenisstraf, denkt men daarbij aan de cijfers, welke ik verleden jaar daaromtrent heb genoemd, aan de hand van onze uitstekend bewerkte gevangenisstatistieken die nòch in nòch buiten de Kamer zijn weerlegd, dan blijft er ten gunste van de cel niet heel veel te zeggen over.

Verleden jaar heeft de Minister ter verdediging van de cel zich beroepen op België en heeft gezegd: ja, ik ben het met u eens, hier te lande wordt de celstraf niet goed toegepast, maar ga naar België, daar geschiedt het beter en daar zijn de resultaten veel gunstiger. Maar dat kan dan toch alleen gelden ten opzichte van den gezondheidstoestand, gelijk mij gebleken is. Ik heb mij de moeite gegeven naar Leuven te gaan en daar de strafgevangenis persoonlijk te bezoeken. Ik ben er niet zoo verrukt geweest als ik gemeend had te zullen zijn na de beschrijving van mr. Engelen in zijn praeadvies aan de Juristenvergadering; hij had sterk den indruk gegeven, dat men daar in Leuven zoo min mogelijk de gevangenen wilde ontwennen aan het gewone dagelijksche leven. Hij vertelde, dat men daar in de gangen van de gevangenis de gewone bedrijvigheid vond, die in onze gevangenissen niet wordt aangetroffen. Maar, Mijnheer de Voorzitter, een van de eerste dingen waarop mijn oog viel was een bord, hangende aan den wand, waarop men werd verzocht niet overluid in de gangen spreken en toen ik daarnaar nog eens uitdrukkelijk had gevraagd, werd mij bevestigd, dat men daar niet overluid mocht spreken zoomin als dat in één enkele gevangenis het geval was.

Overigens moet ik toestemmen, dat de gevangenis te Leuven heel wat beter is dan de gevangenissen in Nederland. Dat de inrichting van de cel een meer huiselijk aanzien heeft dan hier pleit voor de wijze van toepassing der celstraf daar. De plaatsing der ramen is daar zóó, dat men naar buiten kan zien op het gevangenisplein, dat niet bestraat, maar beplant is met bloemen. Men heeft daar veel meer vrijheid aan de gevangenen gelaten bij het ontvangen van bezoeken; rooken op de wandelplaatsen is geoorloofd, muziek wordt er 's avonds en 's morgens in de kapel gegeven. Dat zijn dingen die min of meer herinneren aan de juistere opvatting, welke men van het gevangeniswezen in Amerika heeft.

Het is te hopen, dat, nu de Minister zelf naar België verwijst als een voorbeeld van goed toegepaste celstraf, hij langzamerhand ook tot de invoering dier dingen zal overgaan.

Wanneer men de statistieken van België en die van Nederland vergelijkt, dan blijkt ook, dat in België over het geheel genomen de gezondheidstoestand beter is dan hier. Ik heb genomen voor België de statistique pénitentiaire over 1901 en die van het gevangeniswezen voor Nederland over 1902, beide zonder de cate-

gorie Rijkswerkinrichtingen; nu blijkt mij, dat het aantal zieken in België bedraagt 1,53 pct. der bevolking tegen 6,6 pct. der bevolking hier te lande. Daar is het voordeel zeer beslist aan België. Het aantal ziektedagen per verblijfdagen is in België 2,77 pct. tegen 5,60 pct. bij ons. Daar staat echter tegenover, dat de krankzinnigheid in België 4maal grooter is dan in Nederland, 0,28 tegen 0,07 pct. der bevolking.

En voor den zelfmoord geldt hetzelfde. Ik vind in België tweemaal zooveel zelfmoorden als in Nederland, 0,019 pct. tegen 0,008 pct. der bevolking. Maar gaat men in België vergelijken de prisons centrales met de prisons secondaires, dan blijken weer de nadeelen van de celstraf. Immers het aantal verblijfdagen in de centrale gevangenissen in België per hoofd is 247,6 en in de secundaire 22,1. En wat vindt men nu omtrent het aantal zieken in de twee soorten gevangenissen? In de centrale is het 18,11 pct. der bevolking tegen 1,15 pct. in de secundaire.

Waar dus de celstraf het langst wordt toegepast op het individu is de invloed op de gezondheid oneindig veel nadeeliger dan in de secundaire gevangenissen, waar de celstraf het kortste duurt. Hetzelfde geldt van verschillende ziekten, die afzonderlijk worden genoemd, maar die ik op dit oogenblik niet zal vermelden. Ik heb verleden jaar een vergelijking trachten te maken tusschen den gezondheidstoestand van de cellulaire gevangenissen in ons land en de gemeenschappelijke opsluiting. Een dergelijke vergelijking is in België zeer moeilijk te maken, want daar zijn nog maar 4 gevangenissen, waar gemeenschappelijke opsluiting plaats vindt. Van die 4 zijn er maar 3 afzonderlijk genoemd, Nivelles, Turnhout en Audenaarde. Maar gaat men nu voor die drie gevangenissen den gezondheidstoestand vergelijken met de overige, dan vindt men als aantal ziektedagen per verblijfdagen, voor de cellulaire 2,77 pct., en voor de gemeenschappelijke 0,87 pct. Daar is dus de vergelijking zeer ten voordeele van de gemeenschappelijke opsluiting.

Maar ik ga verder. Al wordt nu toegegeven, dat over het geheel genomen de gezondheidstoestand in de Belgische gevangenissen beter is dan bij ons, de uitkomsten ten opzichte van herhaling van de misdaad is daar precies als bij ons. Ik heb hier de cijfers van de recidive in 4 jaar voor Nederland; ze zijn in 1899 43,61 pct., in 1900 43,94 pct., in 1901 45,53 pct. en in 1902 47,31 pct.

Men ziet dus een geregelde stijging en had ik meer jaren genomen, dan zou de stijging nog duidelijker in het oog springen. In België is het cijfer ongeveer 5 pct. lager, maar de stijging is even geregeld, in 1899 38,47 pct., in 1900 39,83 pct., in 1901 41,29 pct. en in 1902 42,11 pct. Hoe komt dat nu? Omdat het stelsel in België precies hetzelfde is als bij ons, even negatief als bij ons, zonder positieven inhoud, zonder het doel om de gevangenen gedurende de vrijheidsberooving op te leiden tot menschen, die in de maatschappij op eigen beenen kunnen staan.

En nu blijft de vraag over, zal het Elmira-stelsel beter werken dan ons tegenwoordig gevangenisstelsel?

Het is eigenaardig, Mijnheer de Voorzitter, wanneer men het Elmira-stelsel bestrijdt, het doet er niet toe of dit geschiedt door den heer de Ridder of door prof. Domela Nieuwenhuis, gewoonlijk blijft men aan de oppervlakte. Men begint met het menu der gevangenen te noemen, dat te Elmira wordt voorgezet. Dat is voldoende om ieder braven Hollander, die gewend is aan den soberen gevangeniskost, den schrik om het hart te slaan: twee à drie keer vleesch per dag! Prof. Domela Nieuwenhuis komt tot de conclusie, „dat de meeste menschen in de vrije maatschappij daarvoor wel zouden verlangen eens eenigen tijd in de gevangenis te mogen doorbrengen".

Dat is een slecht getuigenis voor het leven in de vrije maatschappij; dan moeten „de meeste menschen" het er al heel slecht hebben om voor twee à drie keer vleesch per dag in de gevangenis te willen gaan. En het is zoo verkeerd hierop allen nadruk te leggen en dit te rukken uit het eigenaardig milieu waarin het voorkomt; want als men nagaat den levensstandaard die in Amerika oneindig hooger is dan bij ons, dan ziet men dat daar alle arbeiders twee à drie keer per dag vleesch eten, en daarmede vervalt de critiek op dat gevangenismenu. Maar gaat men zonder dat vergelijken met onze toestanden, dan zal men tot de conclusie komen, dat men het den heeren gevangenen bijzonder aangenaam wil maken.

Daar komt bij dat het Elmira-stelsel meent te moeten uitgaan van deze gedachte, dat ook de voeding van groote beteekenis is ten opzichte van het psychisch leven, en neemt men dit in aanmerking dan is de critiek op het menu volkomen ongegrond.

Maar ik heb al vroeger er op gewezen dat de gevangenen zelf in Elmira volstrekt niet zoo ingenomen zijn met dat stelsel. Men weet dat de strafrechter de gevangenen veroordeelt, hetzij tot opsluiting in Singsing voor een bepaalden duur, of tot opsluiting in Elmira voor onbepaalden tijd. Zij verkiezen allen de opsluiting in Singsing, omdat zij weten er daarmede af te zijn. Dit is in Elmira niet het geval.

Uit de statistiek blijkt, dat gedurende het bestaan van Elmira 7,6 pct. der gevangenisbevolking ontslagen is na 12 maanden; dit is de kortste duur; 21,7 pct. na 13 tot 15 maanden, 14,9 pct. na 16—18 maanden, 21 pct. na 19—24 maanden, 21,3 pct. na 25—36 maanden en 13,5 pct. na 36 maanden, derhalve de helft na $1^1/_2$ jaar vrijheidsberooving; menschen die anders met een maand of iets langer er af geweest zouden zijn.

Het bevreemdt mij, dat men zoo weinig argumenten tegen dat stelsel aanvoert.

De heer Domela Nieuwenhuis gelooft niet in verbetering van het individu; hij hecht meer aan het afschrikwekkende van de straf.

De recidive toont echter aan, dat onze wijze van straffen niet afschrikt, maar integendeel aantrekt.

Als men nu eens buiten rekening laat de gewoonte-misdadigers en de erfelijk belasten — 2 groepen waarmede moeilijk te handelen is —, en men let alleen op de gelegenheidsmisdadigers, is het dan niet a priori aan te nemen dat het opleiden tot vakkennis het beste middel moet zijn tegen recidive? Vooral als men bedenkt dat ze Elmira niet verlaten vóór zij patroons hebben gevonden in het vak waarin zij opgeleid zijn; heeft men dan niet den besten waarborg dat zij langen tijd uit de gevangenis zullen wegblijven, zoo zij er ooit terugkeeren?

Van de 15126 veroordeelden wegens misdrijf, zijn er 5850 of 38,67 pct. veroordeeld wegens misdrijven tegen den eigendom. Daaruit valt op te maken dat het kweeken van vakkennis van groote beteekenis is om misdaden te voorkomen.

Veel statistieken heb ik niet te mijner beschikking omtrent Elmira, maar toch iets. Uit de statistiek van de recidive van Elmira, over het jaar eindigende 30 September 1899, blijkt dat er dat jaar 2035 gevangenen waren, waarvan 425 werden ontslagen zoogenaamd op „parole", dat wil zeggen, zij zijn voorwaardelijk ontslagen en verplicht gedurende 6 maanden iedere maand een rapport in te zenden, geteekend door een geestelijke of den patroon. Van de 425 ontslagenen werden 4 naar een andere gevangenis overgebracht, 10 werden teruggevoerd naar Elmira en 88 kwamen hun verplichting, om maandelijks een rapport in te dienen, niet na. Rekent men deze 88 allen verloren, dat wil zeggen als teruggevallen in een misdadig leven, dan komt men tot 102 recidivisten gedurende de eerste 6 maanden na hun ontslag, dat is 5 pct. van de bevolking.

Volgens de crimineele statistiek ten onzent, 1902, zijn er 15 216 veroordeelden, waarvan 1907, of $12^6/_{10}$ pct. binnen 6 maanden na ontslag opnieuw een misdrijf pleegden.

Dus 5 pct. voor Elmira en 12,6 pct. voor ons. Dit zijn cijfers die met elkander vergeleken kunnen worden en weder spreken voor het stelsel in Noord-Amerika. Nu erkent men eensdeels meer en meer de fouten die aan ons gevangenisstelsel kleven en nadert men meer en meer tot het stelsel van de opvoeding van de gevangenen door de invoering van vakopleiding te overwegen en door het celstelsel te matigen.

Ik heb al gezegd, dat juist door de invoering van de vakopleiding men hoe langer hoe meer van het eigenlijke celstelsel had moeten afwijken. Nu heeft men er maar een beginsel aan toe te voegen, namelijk dat van de onbepaalde vonnissen en dan komt men te Elmira te land. Ik voeg er echter terstond bij, dat ik daar niet komen wil met ons tegenwoordig gevangenispersoneel. Maar juist daarom, omdat ik gevoel dat de noodzakelijkheid ons leidt in die richting, zoodat wij in die richting ons heil zullen moeten zoeken, dring ik er op aan dat wij tijdig het noodige onderzoek zullen instellen, opdat wij niet te eeniger tijd onvoorbereid zullen worden overvallen. Het is daarom dat ik verleden jaar den Minister vroeg: kunt gij geen aanleiding vinden om een kundig rechtsgeleerde daarheen te zenden, om een uitgebreid onderzoek in te stellen, opdat wij niet langer

op grond van enkele tijdschrift-artikelen over die zaak behoeven te spreken, maar eenigen vasten grond onder de voeten krijgen. Ik weet niet of de Minister daarin getreden is, het scheen mij dat hij verleden jaar daartoe geneigd was.

Ik zou zeggen: laat de Minister het debat uitstellen en al mijn bedenkingen onbeantwoord laten, maar mij beloven, dat hij iemand naar Amerika zal zenden, dan ben ik volkomen tevreden en gevoel ik dat wij op den goeden weg zijn om de zaak in orde te brengen.

De heer **van der Vlugt**: Mijnheer de Voorzitter! Een kort woord om even een lans te breken voor de regeling van het auteursrecht op werken van beeldende kunst.

Door den Minister wordt in de Memorie van Antwoord de wenschelijkheid van zulk een regeling niet ontkend. Slechts acht Zijn Excellentie de noodzakelijkheid eener onmiddellijke voorziening niet zoo dringend, dat zij de onderbreking van het eenmaal aangevangen werkplan zou wettigen.

Ik heb allen eerbied voor de planmatigheid, waarmede deze Minister zijn met zorg afgebakenden arbeid verricht; niet minder eerbied gevoel ik voor de eerlijke oprechtheid, die Zijn Excellentie verbiedt een enkele belofte te doen waarvan hij niet de zekerheid heeft, dat hij haar zal kunnen nakomen. Ook wil ik volstrekt niet ontkennen, dat de vraag of een zekere noodzakelijkheid moet worden betiteld als dringend, zeer dringend of wel allerdringendst, behoort tot de zoodanige vragen, die zich niet met mathematische precitie laten oplossen. Maar wel wil ik als mijn overtuiging uitspreken, dat hier een urgentie is, die de geringe onderbreking van 's Ministers werkplan, ter voorziening in deze zaak noodig, ten volle rechtvaardigt.

Ik noem de in deze noodige onderbreking van 's Ministers werkplan „gering". Wij hebben immers een ontwerp, dat van 1884, een ontwerp te zijner tijd met groote zorg voorbereid door de Regeering, met groote scherpte onderzocht door de Kamer en daarna weder met de uiterste nauwgezetheid door de Regeering omgewerkt, een ontwerp, dat, voor zoover het na die driedubbele zorgvuldige bearbeiding nog op sommige punten te wenschen mocht overlaten, zonder veel moeite tot een hoogen graad van uitnemendheid is te brengen, met gebruikmaking van de voortreffelijke en verstandige wenken, die mr. Swart in zijn uitmuntend proefschrift over dit onderwerp heeft ten beste gegeven. Mij dunkt, men zou zoo zeggen: de zaak onder zoodanige omstandigheden ter hand te nemen en tot een goed einde te brengen, is voor een man van de werkkracht van dezen Minister betrekkelijk maar een kleinigheid.

En van den anderen kant: vergeleken met de geringheid der aan de zaak te besteden moeite, dunkt mij de urgentie van deze aangelegenheid zeer groot.

Reeds dit pleit mijns inziens krachtig voor die urgentie, dat zij al 20 jaren geleden door onze Regeering is erkend, erkend in den meest drastischen vorm, dien zoodanige erkentenis van Regeeringswege kan aannemen, namelijk door de indiening van een wetsvoordracht. Trouwens was dat wetsontwerp slechts de logische consequentie van de drie jaren te voren tot stand gebrachte wet regelende het auteursrecht in den engeren zin des woords.

En was, zoo zou ik willen vragen, de Regeering, die het wetsontwerp van 1884 indiende, daarmede nu zoo bijzonder haar tijd vooruit? Zeker allerminst.

Al 9 jaar vroeger was Duitschland ons op dien weg voorgegaan, in 1862 Engeland, ja, Frankrijk had al het voorbeeld van een regeling ter zake gegeven in een van de laatste jaren der 18de eeuw.

Het wetsontwerp van 1884 beteekende dan ook niets anders mijns inziens dan de erkentenis van Regeeringswege van een rechtseisch, die blijkens het in 1879 door een 20tal Haagsche schilders bij deze Kamer ingezonden bekende adres, ook in de kringen der naast belanghebbenden zeer levendig werd gevoeld en beseft.

Sinds dien tijd hebben de blijken, dat de erkentenis van dien rechtseisch allerwege zich verbreidde, zich nog zeer sterk vermenigvuldigd België en Rusland regelden deze aangelegenheid in 1886, de Vereenigde Staten volgden vijf jaren daarna en weer vier later volgde ook Oostenrijk. Zoo deelen wij dan tegenwoordig en al sinds jaren, met Turkije het twijfelachtige voorrecht alleen in heel de beschaafde wereld aan de beeldende kunstenaars te onthouden de huldiging en bescherming bij de wet van hun recht op de vruchten van hun kunst En dat die staat van rechteloosheid in de kringen der artisten ontstemming en wrevel wekt, daarvan getuigt het request dat ik meen tegen het eind van de maand Augustus l.l. over deze zaak aan de Koningin is gezonden door de Maatschappij Arti et Amicitae te Amsterdam, een request, dat nog door een 8-tal andere kunstminnende genootschappen is ondersteund.

Maar de ernstigste drangreden om deze zaak ter hand te nemen, heb ik met het voorgaande nog niet genoemd. Die ernstigste drangreden komt uit een hoek, waarvoor de ontwerper van 1884 nog niet zoozeer oog kon hebben, maar die sedert meer en meer de aandacht heeft getrokken. Ik bedoel onze weer opbloeiende, vaderlandsche kunstnijverheid.

Niemand zeker is er in deze Kamer of hij zal met voldoening gade slaan de vlucht, die in de laatste tientallen van jaren het artistiek bedrijf ten onzent heeft pogen te nemen. Ik denk bijv. aan de tapijtweverij, aan de plateelbakkerij, aan de artistieke meubelmakerij, enz. De opkomst van die kunst-industrieën verheugt ons vooreerst, omdat er kans is dat er zich op den duur daardoor bronnen van welvaart zullen openen voor allerlei kringen; maar niet in de laatste plaats ook als de uiting van weer ontluikende nationale krachten en gaven, die lang hebben gesluimerd, nadat in vroegere eeuwen zij den goeden naam van ons volk de wereld hadden ingedragen ver over onze grenzen.

Nu komt het mij echter voor, dat het opbloeien van die kunstbedrijven door niets zoo ernstig wordt belemmerd, als door den staat van rechteloosheid, waarin onze wetgever de ontwerpers van hun modellen en dessins laat verkeeren. Ik heb van deze zaak vooral een diepen indruk gekregen door het lezen van een drietal opstellen die verschenen zijn in de nummers van 19, 21 en 23 April ll. in de *Nieuwe Courant*.

„Wie", zoo ongeveer vat de schrijver den korten inhoud van zijn betoog samen: „Wie in de kringen der belanghebbende industrieelen en kunstenaars heeft verkeerd, hij weet, hoe meer dan één hunner er zich over beklaagt, dat zijn artikelen aan wier ontwerpen groote geldelijke offers worden besteed, klakkeloos worden nagemaakt." Vaak komt het voor, dat zulk een namaker in zijn ijver om het publiek een koopje te bezorgen, wat bezuinigt op zijn grondstoffen, het werk door halfbakken krachten laat verrichten, en ten slotte een product levert, dat niet minder vaag aan het origineel herinnert dan een bazarprul aan een Delftschen of Japanschen schotel. Dan beleeft natuurlijk de oorspronkelijke ontwerper dubbele ellende. Het artikel met zijn faux-air van artisticiteit, wordt maar al te gretig voor een prijsje gekocht. In het buitenland rondgevent als echt, doet het met die schunnige pretentie onnoemelijk veel schade aan den goeden naam van het geïmiteerde fabrikaat; en in ons eigen land drukt het uit den aard der zaak het peil van den algemeenen smaak ter neer, welks gestadige verheffing juist de gezonde kunstindustrie ten goede had moeten komen. Maar ook zelfs al maakt de namaker het niet zoo bont, al levert hij technisch even deugdelijk werk als de oorspronkelijke ontwerper, dan nog doet hij dezen door het onvergoed ontleenen van de kostbare modellen en dessins een door en door oneerlijke concurrentie aan, die op den duur niet missen kan moorddadig te werken en zoo ten slotte noodlottig te worden voor den ganschen artistieken bedrijfstak in quaestie."

Hoe pijnlijk menig industrieel door deze en dergelijke vrijbuiterijen gedrukt wordt, het blijkt dunkt mij ten duidelijkste uit het allengs veldwinnen van een verweermiddel, niet afdoende zeer zeker, maar waardoor blijkbaar zij, die daartoe hun toevlucht nemen, hopen zich de kapers eenigermate van het lijf te houden. Onder de handelsmerken nl., die het Bureau voor den industrieelen eigendom steeds voortgaat openbaar te maken in de bijlagen tot de *Staatscourant*, komen hoe langer hoe meer merken voor van een eigenaardige soort. Ik bedoel de zoodanige, waar hij, die het merk deponeert, daarin eenvoudig een afbeelding geeft van het fabrikaat, hetwelk onder dit merk in den handel zal worden gebracht. Kennelijk beoogen zij, die zulk een merk kiezen, daarmede den vorm van hun fabrikaat tegenover eventueele onbevoegde nabootsers buiten schot te brengen. Natuur-

lijk is dit een vergissing. De oneerlijke concurrent, mits hij maar ernstig zich er voor hoedt om het merk zelf te copiëeren, mag overigens het ding namaken naar hartelust. Maar hoe het zij, het toevlucht nemen tot dit ondeugdelijk middel levert wel een bewijs, in hoe ruimen kring langzamerhand de behoefte wordt gevoeld aan het doel: bescherming van het *ding* tegenover onbevoegd namaken.

Wat nu betreft de vraag: of de bescherming van kunstindustrieele modellen en dessins het best geregeld wordt in het kader van de bescherming der kunstwerken, dan wel in het kader van de bescherming der handelsmerken, daarover zal ik thans mij niet uitlaten. Dit schijnt mij zeker: welke van die twee wegen de Minister ook moge kiezen, in beide gevallen ligt, om zoo te zeggen, het kader, waarvan hij zich zal hebben te bedienen, gereed. En in beide gevallen kan derhalve de voorziening in deze nieuwe aangelegenheid, die de ontwerpers van 1884 nog buiten hun gezichtskring lieten, het tot stand brengen van den maatregel, dien ik van den Minister zou wenschen te vragen, niet omslachtig maken. Ziedaar de redenen, waarom ik met vertrouwen de voorziening in dit belang aan Zijn Excellentie nog eens op het hart wilde drukken.

De heer **Bos**: Mijnheer de Voorzitter! Met een enkel woord en met de mededeeling van een enkel voorbeeld wensch ik te ondersteunen en aandrang zoo juist door den geachten afgevaardigde uit Leiden op den Minister van Justitie uitgeoefend om ter hand te nemen de regeling van het auteursrecht ook o. a. voor werken van beeldende kunst.

Ik deel niet het gevoelen van den geachten afgevaardigde dat het hier juist geldt een zeer eenvoudig onderwerp, dat langs zeer eenvoudigen weg te regelen is. Wanneer de geachte afgevaardigde zegt, dat men zou kunnen ter hand nemen en bijna onveranderd indienen het wetsontwerp dat in 1884 is blijven liggen, waag ik dit te betwijfelen, juist om de redenen die door den geachten afgevaardigde zijn ontwikkeld en waarom hij bescherming van het auteursrecht zoo dringend noodzakelijk acht. In het Voorloopig Verslag van dit wetsontwerp werd nl. gevraagd, of onder werken van beeldende kunst ook waren te verstaan werken van kunstnijverheid, gebeeldhouwde stoelen, gedreven zilverwerk of dergelijke? Het antwoord was, dat deze er niet onder vielen, wel werken waarbij de kunst zoozeer op den voorgrond en de nijverheid op den achtergrond trad, als bijv. bij de zilveren beker van Veere.

Daaruit blijkt niet alleen de moeilijkheid om onderscheid te maken tusschen beeldende kunst en kunstnijverheid, zoodat men zeker niet met den tekst van de wet van 1884 zou kunnen volstaan, maar ook dat men, om werken van kunstnijverheid ook onder de beschermende bepalingen der wet te brengen, het ontwerp zou moeten wijzigen en dan zeker niet vrij blijft van de moeilijkheid om een grens te trekken tusschen ambacht en nijverheid eenerzijds, kunstambacht en kunstnijverheid anderzijds.

Bovendien geloof ik niet dat de regeling van 1884 voldoende zou zijn. In Frankrijk heeft men sedert 1902 een wet die niet alleen het auteursrecht voor voorwerpen van beeldende kunst beschermt, maar ook ten aanzien van voorwerpen van kunstnijverheid. In 1903 heeft men nu op een congres van fabrikanten te St. Etienne een nieuwe wet ter bescherming van modellen en teekeningen gevraagd. Ik zal straks bespreken waarom misschien in die richting een stap in ons recht zal moeten worden worden gezet. Die regeling zal evenwel niet zóó eenvoudig zijn als de geachte afgevaardigde uit Leiden meent. Toch geloof ik dat de Minister de voorbereiding hiervan niet langer mag laten liggen. Ik meen dat te kunnen motiveeren door een beroep op het onbevredigd rechtsgevoel dat blijft bestaan bij de tegenwoordige verhoudingen en ook met het oog op de belangen der industrie. Ik laat ter zijde den goeden naam van ons volk, ofschoon deze mij veel waard is.

Het komt mij voor dat wanneer ons volk naam maakt door namaak, dit niet zal zijn een goede naam en het is nog altijd waar, ook voor een volk, dat een goede naam beter is dan goede olie.

In verschillende boekwinkels te dezer plaatse ziet men hangen photograhieën naar een relief van Pier Pander, voorstellende twee kinderkopjes. Een photograaf te Arnhem heeft van den beeldhouwer het recht verkregen die photographieën te vervaardigen en moet den auteur eenige vergoeding geven om die exemplaren te mogen verkoopen. Nadat de photograaf heeft gezorgd voor een artistieke uitvoering en behoorlijke reproductie, komt er een ander, maakt een reproductie van de photographie, en nu wordt overal ook namaak aangeboden in groote hoeveelheden tegen lager prijzen, dan waarvoor de photograaf uit Arnhem natuurlijk kan leveren en Pier Pander krijgt natuurlijk niets daarvan. Is dat rechtmatig?

Zoo is het ook met voorwerpen van kunstnijverheid.

Ik heb daarvan een sterken indruk gekregen, toen ik voor eenige dagen een collectie origineelen en namaak heb gezien o. a van Delftsch aardewerk en van de producten der plateelbakkerij Rozenburg.

In Duitschland en hier bestaan fabrieken, die b.v. het Delftsch aardewerk, wanneer het door de hulp van teekenaars en modelleurs in schoone nieuwe vormen is gemaakt, wanneer er nieuwe decors op zijn aangebracht, terstond nabootsen en in groote hoeveelheid in den handel brengen.

Dit zou nu op zich zelf zoo verkeerd niet wezen; ik geloof, dat, wanneer de schoone vormen onder het bereik worden gebracht van het volk, dit over het algemeen niet anders dan toegejuicht kan worden, maar dan vraag ik toch: is het billijk, dat degenen, die deze schoone vormen hebben gevonden, dikwijls eerst na het mislukken van vele andere, waaraan zeer veel ten koste is gelegd, de vruchten van hun arbeid zien ontroofd? Dit is bij den tegenwoordigen toestand het geval. Het gaat zelfs zoover, dat men de modellen eenvoudig nagiet en zich zelfs den modelleur uitspaart. Wanneer dan de verschillende voorwerpen uit den oven komen, zijn zij natuurlijk door het branden gekrompen, en ziet men dan naast de orgineele de kleinere nagemaakte vormen te voorschijn komen, die in grooten getale over de geheele wereld worden verspreid.

Een ander voorbeeld. Door den kunstenaar Mendes da Costa is voor eenigen tijd een beeldje vervaardigd en in den handel gebracht, voorstellend: het zieke aapje.

Al zeer spoedig heeft men in een fabriek dit aapje nagegoten, men mag zeggen, nageaapt, het een blaker op zijn kop gezet, en nu ziet men dit geblakerde aapje door die fabriek naar Amerika uitvoeren. Is dit nu rechtmatig ten opzichte van den auteur? Maar ook is het wel in het belang van onze kunstindustrie?

Ik heb reden deze vraag ontkennend te beantwoorden na mijn bezoek aan mannen die onze kunstnijverheid op dit oogenblik een grooten naam hebben verschaft. Zij deelen mede, dat de artisten, de teekenaars, de modelleurs ontmoedigd worden, doordat zij den arbeid, welken zij verrichten, zonder eenige vergoeding door anderen zien overgenomen, als gold het een natuurgave die men dankbaar kan aanvaarden.

Zoo ziet men op het oogenblik de bekende associatie van artiesten „de Woning" te Amsterdam, die er zich met succes op toeleggen schoone vormen te geven aan tal van zaken van dagelijksch gebruik. De associatie heeft modellen gemaakt van aardewerk, waarvan het nu reeds bekend is, dat zij te Oostenrijk in porseleinfabrieken worden nagebootst en in April in den handel zullen worden gebracht en waarop reeds tal van bestellingen door onze winkeliers zijn gedaan.

Is dit nu in het belang van onze kustnijverheid en in overeenstemming met ons rechtsgevoel op dit punt?

Dit alles is niet alleen het geval met de Keramische nijverheid, maar evenzeer met ons koperwerk. Dezelfde associatie „de Woning" draagt aan een fabriek de levering op van haarden, naar haar ontwerpen. Vóór dat zelfs haar eigen bestelling is uitgevoerd, ziet ze reeds in allerlei winkels dezelfde haarden met zeer geringe wijziging te koop aangeboden, door den fabrikant geleverd, die zeker niet op goedkooper wijze aan ontwerpen kan komen.

Lampen, gastoestellen en allerlei andere voorwerpen worden op deze wijze naar artistieke modellen nagemaakt, zonder dat de kunstenaars de vruchten van hun werk kunnen plukken.

Het gaat zelfs zoover, dat in een vakblad *Onze Gids*, geïllustreerd vakblad voor den behanger, stoffeerder en meubelfabrikant, van 15 December 1904, in de rubriek vragen en antwoorden, gevraagd wordt: wie fabriceert het koperwerk, ontwerp-de Woning.

Nu zou men verwachten dat werd verwezen naar de associatie De Woning zelf, maar neen, het antwoord luidde: het koperwerk wordt geleverd door de naamlooze vennootschap W. Hibbels, Boerhaavestraat, te Amsterdam.

Dit zal wel juist zijn, maar op de vraag: wie betaalt het ontwerp van dat koperwerk, zou het antwoord zeker anders hebben moeten luiden.

Zoo gaat het ook met de meubelen.

Ik wijs op de producten uit de werkplaats van den heer Pool. Het is voorgekomen dat terwijl deze goederen in consignatie zond ter verkoop, kort daarna in dezelfde magazijnen de ontwerpen nagemaakt mede werden te koop gepresenteerd zonder dat aan den ontwerper eenige schadeloossteling werd gegeven.

Ons rechtsgevoel komt daartegen op. Maar tevens gaat men, dezen toestand bestendigende, in tegen het belang onzer opgroeiende kunstnijverheid.

Het is een zeer gelukkig verschijnsel dat men aan den stam van het ambacht de bloemen van het kunstambacht weer ziet ontluiken en menigeen die gelooft aan de toekomst van het ambacht in dezen tijd der grootindustrie, meent dat dit alleen kan geschieden als meer en meer de individueele smaak en gedachte in het werk van den ambachtsman wordt neergelegd.

Maar kan dit mogelijk zijn als men niet aan het recht op de producten van dien arbeid een behoorlijke bescherming geeft en daardoor medewerkt dat de ambitie om dergelijken arbeid te leveren blijft bestaan?

In den aanvang zeide ik dat de zaak niet zoo eenvoudig zou zijn te regelen als de heer van der Vlugt meent en ik heb daarmede vooral op het oog dat er een langzame overgang is van de zelfstandige gedachte die nedergelegd is in voorwerpen van kunstnijverheid tot die zich openbaart in den gewonen handel en bedrijf in den vorm van nieuwe modellen, nieuwe verpakkingen, het opmaken van eenige waar op een geheel nieuwe wijze, waardoor ze meer ingang kan vinden.

Voor eenige dagen kreeg ik onder oogen wat gebeurd is met een bekend artikel, dat in den laatsten tijd met veel reclame in ons land is aangeprezen, namelijk sodex.

Een firma is op de gedachte gekomen dit artikel op een bepaalde wijze te verpakken; zij gaf het dien eigenaardigen naam en voerde het met behulp van de zeer groote en dure reclame overal in het land in, onder mededeeling dat het artikel vier maal zoo sterk was als gewone soda en verder allerlei voortreffelijkheden bezat, welke ik hier niet nader zal behoeven toe te lichten.

Nu ziet men het merkwaardige geval dat kort daarop 10 à 15 firma's volkomen soortgelijke gedachte in zich voelden opkomen.

Allen meenden dat hun artikel op dezelfde wijze moest verpakt worden; in papier van dezelfde kleur, bedrukt met letters van dezelfde grootte en kleur. Zij stemden ook merkwaardig overeen in de waardeering dat het artikel vier maal zoo sterk was als soda; slechts één in geestdrift ontvonkt, verklaarde dat het oneindig sterker is dan soda.

Die hartroerende eenstemmigheid uitte zich ook in den naam. Deze was onder meer sodes, sodez, soudax, soda-extract, maar zóó afgebroken dat men las soda-ex, sodalex, enz.

Alles dus in overeenstemming met de aanvankelijke gedachte van een ander, om daarvan de geldelijke voordeelen zich toe te eigenen.

Het ligt voor de hand dat men zich afvraagt: is men hier niet op een gebied dat men aanrandt zeker eigendomsrecht, hetwelk degeen moet kunnen laten gelden, die een vinding of gedachte het eerst heeft uitgedrukt?

Ik ben voor mij zelf ten opzichte van een voorbeeld als dit niet geheel en al in het reine, ik heb nog geen opinie over de vraag of het algemeen belang bij het bewilligen van dit recht voldoende is betrokken, alleen wijs ik er op dat het hier geldt een belangrijk vraagstuk, hetwelk de Minister onder de oogen moet zien.

Daarom zou ik den Minister in overweging willen geven, niet onmiddellijk, misschien met een zeer kleine wijziging, het wetsontwerp in te dienen dat wij in 1884 hebben gehad, maar eens te rade te gaan met en zich te laten voorlichten door de mannen vooral ook van de kunstnijverheid, om te ervaren wat die hen kunnen laten zien op het gebied van namaak, en te beoordeelen of hij ook niet, met behulp van de inlichtingen van deze mannen der practijk, een ontwerp van wet kan indienen, op de wijze als de wetten die in zoovele andere landen reeds bestaan. Het zou zeer zeker ook voor de ontwikkeling onzer kunstnijverheid, maar niet alleen voor deze van groote beteekenis kunnen worden.

De heer **Fock**: Mijnheer de Voorzitter! De Minister van Justitie is blijkens zijn Memorie van Antwoord overtuigd van de noodzakelijkheid om een verzachting aan te brengen aan de bepaling van art. 7, n°. 5, der wet op het Nederlanderschap; het is de bepaling die zegt, dat Nederlanders die in het buitenland verblijf houden, binnen 10 jaar aan de daar genoemde autoriteiten kennis moeten geven van hun wensch om Nederlander te blijven en bij gebreke daarvan het Nederlanderschap verliezen. De Minister zegt toe een voorstel tot wetswijziging, waarbij aan Nederlanders die in dat geval verkeeren, die dus de bij art. 7, n°. 5, voorgeschreven kennisgeving binnen de tien jaren niet hebben gedaan, alsnog een termijn zal worden toegekend, binnen welken zij kosteloos naturalisatie zullen kunnen verkrijgen.

De geachte afgevaardigde uit Groningen, de heer Drucker, heeft eenigen tijd geleden, bij een der in den laatsten tijd door ons behandelde naturalisatie-ontwerpen deze quaestie ter sprake gebracht. Ik sluit mij gaarne bij de door hem ter zake gemaakte opmerkingen aan, maar toen was de Memorie van Antwoord, waarin de Minister ons zijn toezegging doet, nog niet verschenen, en het is daarom dat ik thans naar aanleiding van die toezegging een enkel woord wensch te zeggen.

De Minister meent, dat de bepaling van art. 7, n°. 5, moet gehandhaafd blijven, en dat de straf die daar op het verzuim van kennisgeving binnen tien jaren gesteld is, moet blijven bestaan. Maar de Minister wil voor hen op wie die bepaling wordt toegepast, alsnog het verkrijgen van een naturalisatie gemakkelijker maken. Ik stel de vraag, of daarmede aan de door de belanghebbenden geopperde bezwaren zal worden te gemoet gekomen; mij komt voor, dat er aanleiding is om die vraag ontkennend te beantwoorden. Wat beteekent eigenlijk de wetswijziging welke de Minister ons toezegt? Die wetswijziging komt eenvoudig hierop neer, dat men voor de Nederlanders, die in het bedoeld geval verkeeren den termijn nog eenigermate verlengt; daarmede zijn echter de bezwaren niet ondervangen. Immers, wanneer het voorstel dat de Minister ons toezegt, wet wordt, krijgen die Nederlanders die 10 jaren hebben laten verloopen, zonder de kennisgeving te doen, na die 10 jaren nog een naderen termijn binnen welken zij zich kosteloos kunnen doen naturaliseeren, zoodat de gevolgen van hun verzuim van kennisgeving zich binnen dien naderen termijn nog niet in alle kracht zullen doen gevoelen. Wanneer echter die nadere termijn ook is verstreken, dan verkeeren zij in volkomen dezelfde ongunstige positie, waarin de bedoelde personen nu verkeeren na de 10 jaren.

De Minister geeft ons niet aan, welke die termijn zal zijn, maar ik vermoed, dat de Minister geen zeer langen termijn bedoelt, maar een termijn bij voorbeeld van 1 of 2 jaar. Het gevolg zal dus zijn, dat wat nu het geval is na 10 jaar, dan zich na 11 of 12 jaar zal voordoen.

De moeilijkheid is daarin gelegen, dat de Nederlanders die buitenaf zijn, die bepaling van art. 7, n°. 5, niet kennen en dat zij bovendien niet behoorlijk aanteekening houden van het oogenblik waarop zij in het buitenland gekomen zijn, zoodat zij niet op de hoogte zijn van het oogenblik waarop zij verplicht zijn kennis te geven het Nederlanderschap te willen behouden; en als het toegezegde voorstel wet wordt, dan baat dat hun al zeer weinig, daar de personen in quaestie dan al evenmin juist zullen weten, wanneer de tijd voorbij zal zijn, gedurende welken zij nog kosteloos een naturalisatie kunnen aanvragen.

Nu zegt de Minister wel: het komt niet veel voor, en hij leidt dit af uit het feit, dat er slechts weinig naturalisatie is aangevraagd voor dergelijke gevallen. Maar ik meen, dat die conclusie van den Minister niet gerechtvaardigd is.

Op verschillende plaatsen in het buitenland zijn door Nederlanders oproepingen tot hun landgenooten ter plaatse gericht, waarin gesproken wordt van verontwaardiging over het hun aangedane onrecht door de wijze waarop het Nederlanderschap hun kan worden ontnomen; zij achten zich beleedigd en meenen,

dat zij daarom die naturalisatie niet moeten aanvragen, wanneer zij aldus worden behandeld, terwijl zij toch in het buitenland veel voor hun land doen en zouden willen blijven doen. Ik zou den Minister dan ook in overweging willen geven, om eerst eens bijv. te Londen te doen onderzoeken, hoeveel Nederlanders bij ons consulaat zijn ingeschreven en hoeveel verzuimd hebben binnen tien jaren de kennisgeving te doen. De Minister blijft bij zijn meening, dat de bepaling van art. 7, n°. 5, moet gehandhaafd blijven; er moet, naar 's Ministers oordeel, een positieve daad zijn, waaruit blijkt dat men het Nederlanderschap wil behouden.

Nu de Minister dat zoo pertinent zegt, zal ik er niet nader op terugkomen. Ik zou er veel voor gevoelen, dat de geheele bepaling van art. 7, n°. 5, kwam te vervallen, en dat men geen positieve daad eischte, maar het verlies van het Nederlanderschap niet aannam dan wanneer werkelijk duidelijk bleek, dat de personen in quaestie hun Nederlanderschap niet willen behouden. Maar zooals ik zeide, na 's Ministers verklaring zal ik dat laten rusten.

Ik wensch echter nu aan den Minister in overweging te geven om, wanneer hij het door hem toegezegde voorstel uitwerkt, dat wat ruimer op te vatten en het recht om in het bedoeld geval na tien jaren kosteloos naturalisatie aan te vragen, niet te binden aan een bepaalden termijn, maar geheel onafhankelijk van elken termijn aan Nederlanders, die aldus hun Nederlanderschap hebben verloren, het recht toe te kennen om zich *ten allen tijde* te doen naturaliseeren, zonder dat zij tot eenige betaling verplicht zijn. Een termijn is altijd willekeurig. Waarom zal men aan een gewezen Nederlander, die na een jaar komt, het recht geven kosteloos naturalisatie aan te vragen en dat recht onthouden aan iemand, die na een jaar en een dag komt, en door dien persoon de bij naturalisatie gebruikelijke f 100 laten betalen? De Minister wil een speciaal soort naturalisatie instellen voor hen die krachtens art. 7, n°. 5, hun Nederlanderschap hebben verloren; ik waardeer dat voorstel van den Minister, maar hij stelle dan die speciale kostbare naturalisatie altijd, blijvend, onbeperkt in.

Dit wil ik gaarne den Minister in overweging geven.

De heer **Troelstra**: Mijnheer de Voorzitter! De aanhef der Memorie van Antwoord maakt de verleiding groot om een uitvoerig debat aan te gaan over het werkplan en het algemeen beleid van den Minister. Wanneer ik aan die verleiding weerstand bied, dan komt dit omdat het in dezen stand der zaak vrij wel onmogelijk is aan dien drang gehoor te geven. Immers de belangrijkste, meest principieele opmerkingen, die in dit opzicht in het Voorloopig Verslag zijn gemaakt komen hierop neer, vooreerst, dat de Minister te veel is jurist en te weinig bij zijn werk den socialen kant der zaak in het oog houdt, en ten tweede, dat men in zijn werk meent op te merken een zekere tweeslachtigheid. Aan den eenen kant wees men o. a. op de voorwaardelijke veroordeeling, die bij de strafrechtnovelle wordt ingevoerd, en die in de lijn ligt van vooruitstrevende begrippen op strafrechtgebied; aan den anderen kant op allerlei pogingen om met behulp van strafwet-geknutsel den strijd te voeren tegen nieuwe begrippen, een onvruchtbare strijd, waarvan niet anders dan teleurstelling en last voor de bevolking het gevolg kunnen zijn, men denke aan de bepalingen tegen nieuw-Malthusianisme enz. in de strafwetnovelle.

Maar wanneer men deze beide zaken nader zou willen uitwerken, dan — het blijkt uit de Memorie van Antwoord — zou men zich moeten begeven in een debat over wetsontwerpen, waarvan althans enkele, naar ik verwacht, nog in den loop van dit zittingjaar aan de orde zullen komen.

Dan zou de quaestie, of de Minister al dan niet voldoende door een socialen geest is bezield, ons brengen in een debat over het wetsontwerp in zake het arbeidscontract, ten opzichte waarvan die grief voornamelijk is uitgesproken.

Dat wensch ik niet te doen; maar nu dit punt toch is aangeroerd, zou ik den Minister alleen deze vraag willen stellen: kunnen wij eerstdaags uw Memorie van Antwoord in zake het arbeidscontract verwachten? En een tweede vraag, misschien een beetje onbescheiden, een beetje kijken in de keuken, maar daar het een belangrijke zaak geldt zal de Minister mij deze onbescheidenheid niet euvel duiden: „kunnen wij verwachten, dat daarbij zal komen een gewijzigd ontwerp, waarin meer met het sociale karakter van het onderwerp rekening is gehouden?"

Meer wensch ik daarvan niet te zeggen, want nu ik den Minister een toestemmende beweging zie maken en wij dus eerstdaags werkelijk de Memorie van Antwoord betreffende dit ontwerp kunnen verwachten leid ik daaruit af, dat wij dit ontwerp nog zullen kunnen behandelen en dan zullen deze vragen ter sprake komen. Alleen wil ik nog wijzen op de opmerking in het Voorloopig Verslag, dat volgens sommige leden de Minister in het pachtcontract wijziging had behooren te brengen; waarop de Minister geantwoord heeft, dat dit een oeconomische quaestie is, waaromtrent tusschen de deskundigen nog niet de noodige eenheid van opvatting bestaat.

Juist, dit is een oeconomische quaestie, en daarom is zij voor het volk van zooveel meer belang dan bijv. de strijd tegen het nieuw-Malthusianisme. Ik geef den Minister toe, dat ten opzichte van het pachtcontract nog geen communis opinio bestaat; het is trouwens de vraag, of die er ooit zal komen, of daarbij niet altijd wel twee meeningen tegenover elkander zullen staan. Omtrent één punt echter is bij velen eenstemmigheid; één vraag had de Minister kunnen oplossen, namelijk of de artt. 1628 en 1629 van het Burgerlijk Wetboek onveranderd moeten blijven. Nu de Minister bij het arbeidscontract den weg van het dwingend recht is opgegaan, zou hij ook wel instemming hebben verkregen, wanneer hij bijv. aan die artikelen had verbonden dat daarvan in het pachtcontract niet mag worden afgeweken. Ik meen, dat die wijziging althans door den Minister had kunnen worden voorgesteld en dat dit, in afwachting dat voor een algeheele wijziging van het pachtcontract de meeningen geheel rijp zijn, een goede daad zou zijn geweest.

Het debat over de halfslachtigheid in het werk van den Minister kan niet worden gevoerd zonder te treden in een beschouwing der ingediende strafwetnovelle; maar ik meen hier toch een woord van protest te moeten laten hooren tegen verschillende wijzigingen, door den Minister in deze novelle voorgesteld; als: de verruiming van het begrip der strafbare opruiïng, beperking van de propaganda voor bepaalde meeningen, (nieuw-Malthusianisme, homo-sexualiteit) en der vrijheid van colportage.

Natuurlijk beweert de Minister, dat het hem niet te doen is om inbreuk te maken op de vrijheid van drukpers; dat hebben steeds alle wetgevers gezegd die de vrijheid van drukpers aan banden hebben gelegd; maar een streven, als in deze bepalingen tot uiting komt, is in strijd met de vrije ontwikkeling van ons geestelijk en sociale leven en geschikt een duffen geest te brengen in ons publiek leven. Ik wil er aan toevoegen, om eerlijk te zijn, dat als ik deze bepaling reactionnair noem, het niet moet worden opgevat alsof dat reactionnaire een speciale eigenschap ware van dezen Minister; want ik erken volkomen dat de strafwetnovelle van dezen Minister, die grootendeels getrokken is uit die door den Mininister Cort van der Linden ingediend, lang zoo reactionnair niet is als dat ontwerp van dat liberale Ministerie. Zoo komt hierin althans niet voor de uitbreiding van strafbare beleediging tot de collectieve beleediging, van colleges.

Maar al moge deze Minister minder ver gaan in hetgeen ik reactie meen te mogen noemen dan zijn liberale voorganger, dat neemt niet weg, dat, waar ik ook bij de laatste algemeene beschouwingen van het vorig wetgevend tijdperk bij het hoofdstuk Justitie, geprotesteerd had tegen wat wij genoemd hebben het „tuchthuisontwerp" van den Minister Cort van der Linden, tegen het ontwerp van dezen Minister, voor zoover dat is een aanslag op de vrijheid van meeningsuiting, een dergelijk protest niet mag achterwege blijven.

Ik wensch thans nog een paar punten te bespreken.

Het eerste punt is aangeroerd door den heer van Wijnbergen, de quaestie van de *Noordbrabantsche Bank*.

Het zal der Kamer niet verwonderen, dat, waar ik ten vorigen jare de rechterlijke macht meende te moeten gispen, en bij mijn aandrang op den Minister om een strafvervolging te gelasten, verwezen werd naar het hof van den Bosch, ik thans een woord aan de beschikking van dat rechtscollege wil wijden.

Het heeft mij veel genoegen gedaan dat ook van de overzijde iets omtrent de behandeling dier zaak door de rechterlijke macht is gezegd, met veel waarvan ik kon instemmen; maar er is iets

aangevoerd, wat m. i. achterwege had kunnen blijven, zonder aan de kracht en waarde van dat betoog te kort te doen.

Ik begrijp dat, als men te doen heeft met een bevriend Minister en in het gezelschap van sociaal-democraten verzeild raakt, men een beetje moet zorgen niet met dezen gedoodverfd te worden; dit zijn van die parlementaire zwakheden, enfin, die men ziet en begrijpt. Maar daarvoor ware het toch niet noodig geweest, om dien goeden heer Raupp minder aangenaam te bejegenen.

Hij heeft met de sociaal-democratie niets te maken; het is een man, gelijk dit onder de Katholieken een enkele maal voorkomt — wij hebben dit ook hier in de Kamer wel gezien — die zijn sentiment, zijn gevoel heeft; het is een man van energie, die zich er voorgespannen heeft in die zaak van de Noordbrabansche Bank.

Waarom moet men dien man nu beleedigen; hij heeft misschien enkele woorden gebruikt die zijn vrienden hier niet zouden bezigen, maar waarom moet hij nu een schreeuwer genoemd en de blaam op hem geworpen worden, alsof het hem eenvoudig zou zijn te doen geweest om agitatie te maken? Hij heeft daarbij niet het minste belang.

Ik had, eerlijk gezegd, op dit punt wat meer bescheidenheid van den geachten afgevaardigde verstandiger gevonden. Als men een jaar daarna over een zaak wat komt zeggen, waarom moet men dan iemand die dit reeds vroeger gedaan heeft, hard vallen?

Er wordt gezegd, dat de heer van Wijnbergen eerst dit jaar in de Kamer gekomen is, maar mijn opvatting van politiek is, dat men hier niet te doen heeft met elk lid individueel, maar met partijen en groepen; ik neem dus aan, dat, nu die zaak door den geachten afgevaardigde te berde gebracht is, hij die behandelt voor zijn partij. Is dat niet het geval, dan zal men den geachten spreker wel desavoueeren.

Wanneer men dus van dien kant der Kamer een jaar te laat gesteund wordt omtrent het ingrijpen van de justitie, heeft men mijns inziens het recht iets anders te verwachten dan als „schreeuwer" en „agitator" op de kaak te worden gesteld, van mindere edele motieven te worden beschuldigd.

Hoe dit zij, ik ondersteun de conclusie waartoe die geachte afgevaardigde is gekomen, namelijk, dat de Minister van Justitie alsnog zal verklaren dat hij zal ingrijpen. Met hem kom ik op tegen het standpunt ten opzichte van het ingrijpen bij het vervolgen van strafzaken in de Memorie van Antwoord ontwikkeld. Verleden jaar hebben wij reeds van den Minister gehoord: ik kan niet tusschenbeide komen, dit moet gij als jurist toch weten. Zooals verleden jaar en ook dit jaar bleek, staat het *Weekblad van het Recht* in dit opzicht niet aan de zijde van den Minister, het is eigenlijk van meening, dat vóór dat de rechter over het vervolgen van strafbare feiten gehoord wordt, het openbaar ministerie, waarvan de Minister van Justitie het hoofd is, reeds over de vervolging moet hebben beslist, en dat eerst wanneer het openbaar ministerie zich de zaak niet aantrekt, volgens den geest van onze Strafwet de rechterlijke macht aan het woord komt.

Ik zal mij in dit verschil van opvatting tusschen twee rechtsgeleerden van beteekenis niet mengen; maar er blijkt toch wel uit, dat de Minister geen gelijk had toen hij verleden jaar tot mij zeide: gij toch als jurist moest weten, dat het eigenlijk te gek is om los te loopen om van mij te vergen, dat ik in dat stadium van de zaak in zou grijpen. Ik bevond mij toch bij die gelegenheid in goed gezelschap.

Thans zegt de Minister: ik grijp in de zaak niet in wanneer het rechterlijke college eenmaal gesproken heeft. De Minister schijnt in dat ingrijpen van zijn kant tegen de uitspraak van een rechtscollege een conflct te zien, een conflict tusschen den Minister en de rechterlijke macht. Ik betreur dit. En waarom betreur ik dit?

Het geldt hier veel meer dan een verschil van opvatting omtrent de wet; het geldt hier de vraag, of men het prestige van een college zal stellen boven wat recht is. Het is, Mijnheer de Voorzitter, de diep principieele vraag, of het goed is voor de ontwikkeling van ons recht, of het goed is voor de plichtsbetrachting van de rechterlijke macht, wanneer een vraag van recht doorkruist wordt door de vraag: kan er ook een conflict komen tusschen verschillende colleges; daarvan zal het recht de dupe worden.

Ik geloof trouwens dat het conflict geheel in de verbeelding van den Minister bestaat, en dat wij hier te doen hebben met wat in het *Weekblad van het Recht* genoemd zijn: twee parallelloopende organisatiën, die geheel vrij van elkander de zaak kunnen beoordeelen. Het geldt hier geen hooger rechtscollege dat omverwerpt wat een lager college heeft gezegd. Neen, het is het openbaar ministerie, dat, onafhankelijk van de beslissing van den rechter, kan doen wat het meent te moeten doen. De beschikking van rechtbank of hof loopt toch over de vraag, of er *verzuim* is gepleegd bij het vervolgen, maar verbiedt niet, dat er vervolgd zal worden; die vraag blijft volkomen open. Ik zie in de vrees van den Minister voor een conflict met de rechterlijke macht een overdreven hangen aan de autoriteit van de rechterlijke macht, die ik meen dat volstrekt geen grond vindt in ons recht. Ik betreur dit.

De rechterlijke macht is in geen land ter wereld misschien zoo zelfstandig, ik zou haast zeggen zoo overdreven zelfstandig, en zoo prat op die zelfstandigheid en op haar autoriteit, als hier te lande.

Ik heb een jaar of wat geleden als mijn meening te kennen gegeven, dat door de vrije, democratische instellingen, die wij over het algemeen hier hebben, al wat er aan autoriteits- en gezagsliefde in onze bourgeoisie huisde, in onze rechterlijke macht is gevaren.

Ons uitvoerend gezag is vrij democratisch, de wetgevende macht heeft in ons parlementair stelsel groote beteekenis; het kiezersvolk althans staat tegenover het uitvoerend gezag, de Kroon, zeer sterk; maar onze rechterlijke macht — kom daar niet aan! Vergelijk het optreden van onze rechterlijke macht eens met dat van de rechterlijke macht in Duitschland, dan ziet gij — het komt misschien mede doordat de jury daar bestaat — dat zij daar veel minder hautain is, zich veel minder plaatst boven het publiek dan hier geschiedt.

Men behoeft slechts na te gaan, wat daar een werk gemaakt wordt van het strafproces. Het is nog dezer dagen op te merken in het moordproces-Berger te Berlijn.

Daar kan de verdediger gedaan krijgen wat hij in 't belang van 't onderzoek wil; niets wordt te klein geacht, wat strekken kan, om ook op bijzaken nieuw licht te doen vallen. Reeds thans zijn er zeven dagen gewijd aan het onderzoek van de zaak. Vergelijk daar nu eens de houding mede van de presidenten van rechtbanken en andere rechtscolleges hier te lande, die vaak zoo weinig ingaan op hetgeen de verdediger in 't belang van den beklaagde gewenscht acht. Sommige heeren schijnen daarvan nooit last gehad te hebben; maar ik wel, en ik hoor ook van andere collega's hier, dat dit ook met hen het geval is.

Let eens op, wanneer de verdediger tracht op de bijomstandigheden door het stellen van vragen een nader licht te doen vallen; dan wordt al spoedig door een autoritairen president gezegd: daar hebben wij niets mede te maken. Zoo maakt men zich hier dikwijls van de zaak af.

Daarbij ga men eens na hoe onaandoenlijk onze rechterlijke macht is voor de publieke opinie; hoe het feit dat over een bepaalde zaak, bijv. die van de gebr Hogerhuis, gesproken en geschreven wordt, voor de rechterlijke macht dikwijls een reden te meer is om te zeggen: het publiek bemoeit er zich mede, daarom moeten wij er niets van hebben en gaan wij tegen de publieke opinie in, prat op een zelfstandigheid, die op zich zelf goed is.

Welnu, waar die geest al te sterk doorwoekert in onze rechterlijke macht, meen ik dat de Minister van Justitie verkeerd doet, door zoo de onfeilbaarheid van de rechterlijke macht voorop te stellen en zoo bang te zijn voor een conflict, dat naar het mij voorkomt niet eens is te wachten.

En nu wensch ik over de beschikking van het hof in den Bosch nog enkele woorden te zeggen.

Ik wensch er dan de aandacht op te vestigen, hoe in die beschikking wordt medegedeeld, dat er aan de Noordbrabantsche Bank waren twee directeuren, waarvan een is overleden. En nu is die overleden directeur de groote zondebok. Dat is ook een groot zondaar geweest, dat erken ik.

Maar er is nog een levende directeur en die weet van niets. Hij excuseert zich steeds met te zeggen: ik weet zoo weinig van administratie, alles werd gedaan door den gestorven directeur. En het hof legt zich bij dat alles neder. Wanneer er wordt gesproken van boekhouding, dat de boeken feitelijk zoo slecht

zijn gehouden, over valsche balansen, die dan toch niet alleen door den overleden directeur zijn onderteekend, maar die ook mede zijn onderteekend door den nog levenden directeur, dan wordt bij dit alles gezegd: die man wist er niets van. Het hof neemt maar grif aan, dat die man van niets af wist. Nu ligt het in den aard der zaak, dat wanneer iemand zich tracht te excuseeren in zake van opzet, in zake van wetenschap van iets, dat men dan uit de uiterlijke omstandigheden tracht na te gaan, of dit de waarheid is; dat men zich de vraag stelt: is het een redelijk excuus. Wanneer iemand allerlei feiten loochent, dan legt men zich daarbij maar niet zoo dadelijk neder, maar vraagt men: *kon* die man met alles zoo onbekend zijn? En nu is mijn groote grief tegen de beschikking, dat het hof niet heeft gezocht naar aanwijzingen, niet spreekt over het feit, dat de overlevende directeur toch jarenlang met den gestorven directeur heeft gewerkt, terwijl dan de een van niets zou weten en de ander alles. Dat is nu wel heel gemakkelijk, de heer van Alphen komt er op die wijze gemakkelijk af, maar de rechtbanken oordeelen er in zulk een geval wel eens anders over. Dan wordt er gezegd: man, dat maakt gij ons niet wijs, dat gij er niets van zoudt weten, dat gij niet zoudt geweten hebben, dat er maar f 8000 aan effecten waren, terwijl er f 80 000 moesten zijn. Als mede-directeur hadt gij toch ook de effectenkas kunnen inzien; gij waart toch tegenover de commissarissen verantwoordelijk dat er geen onwaarheid werd verklaard, geen valschheid werd gepleegd. Wij kunnen dus niet aannemen dat gij van niets afwist.

Verder waren er commissarissen die volgens art. 11 van de statuten het toezicht hadden over de werkzaamheden van de vennootschap, en die uitdrukkelijk waren bevoegd verklaard om te allen tijde inzage van de boeken en bescheiden te nemen. Bovendien was hun uitdrukkelijk opgedragen, de jaarlijksche balans te onderzoeken, voordat deze aan de aandeelhouders werd overgelegd. Als bewijs van dit onderzoek moesten zij hun handteekening daarop stellen.

Bovendien werd in de artt. 15 en 18 der statuten de beslissing over het verleenen van kredieten — de groote zaak in deze, want het verleenen van lichtvaardige kredieten is de ondergang der Bank geweest — aan commissarissen opgedragen. Bij het toezicht houden op de werkzaamheden der vennootschap behoort zeker ook het toezicht houden op de boekhouding, die, het wordt in de beschikking herhaalde malen medegedeeld, treurig was. Aan ieder, die het kantoor bezocht, moest blijken, dat de boeken achter waren; dikwijls verliepen uren vóór men geholpen werd omdat de boeken zoo slecht waren bijgehouden.

Bovendien werd in de helft van 1897 een nieuwe boekhouder aangesteld, die onmiddellijk constateerde, dat de boeken slecht waren bijgehouden.

En al was dit nu alles bekend, toch hebben commissarissen volgens de beschikking eerst in November 1900 er iets van gemerkt, dat die boekhouding niet in orde was.

En als dit nu geldt van die commissarissen, wat moet men dan wel denken van dien tweeden directeur, die geregeld op het bureau werkte, die toch dien nieuwen boekhouder ook wel eens zal gesproken hebben? Was het niet natuurlijk geweest, dat die tweede directeur had medegewerkt aan de goede bijhouding der boeken? En toch wordt in de beschikking gezegd: er is niet gebleken van het in acht nemen van art. 11 der statuten. Men heeft het toezicht overgelaten aan den president-commissaris, omdat deze in den Bosch woonde en er wordt bijgevoegd, dat ook de president-commissaris geen afdoend toezicht hield. Er werd door commissarissen nooit inzage genomen van de boeken en bescheiden, behalve bij het zoogenaamde onderzoek van de balans, maar dan ging men af op den directeur, die dan eenige papieren en een paar cijfers in de boeken liet zien, en daarmede was de zaak afgeloopen. Er wordt verder gezegd, dat het kantoorpersoneel wist, dat de boekhouding niet deugde.

Waar dit nu alles in de beschikking uitvoerig wordt medegedeeld, waarom wordt dan ten slotte gezegd: als men meent, dat op grond daarvan een vervolging tegen die commissarissen mogelijk is, volgens art. 342, 3e, vergist men zich, want *van grove nalatigheid is niets gebleken.* Maar wat is voor de heeren van het hof van 's Hertogenbosch dan grove nalatigheid?

De inhoud der beschikking rechtvaardigt volkomen wat ten vorigen jare over de treurige manier van beheer is gezegd.

Verder *de jaarlijksche balans.* Daarvan wordt gezegd: die jaarlijksche balansen waren wel valsch, maar niemand kon dit weten, want de overleden directeur ontwierp ze alleen en wanneer hij ze ontworpen had, liet hij ze onmiddellijk drukken en in de vergadering van commissarissen, die vóór de aandeelhoudersvergadering plaats had, goedkeuren. Noch de tweede directeur, noch de commissarissen hebben daar iets van geweten. Nu wil ik aannemen, dat de commissarissen geen falsarissen zijn en dat de tweede directeur zich op een afstand heeft gehouden en ter controleering van de balans niet opzettelijk in de kas en de brandkast heeft gekeken. Wie echter een zoo groote verantwoordelijkheid op zich neemt, moet zich daarnaar gedragen en zich van alles op de hoogte stellen.

Ik geloof niets meer noodig te hebben om aan te toonen dat ook op dien directeur de bepaling van art. 342 van het Wetboek van Strafrecht toepasselijk is, wanneer men de aanwijzingen van zijn wetenschap, zooals behoort, laat gelden.

Een ander punt betreft het *krediet verstrekken.*

Het is in confesso, dat de bank ten onder is gegaan door het roekeloos verstrekken van gelden aan menschen die niet konden terugbetalen.

Omtrent dit punt zegt de beschikking: „de directeuren (hebben) voor kredietverstrekking slechts een adviseerende stem. Desniettegenstaande zijn vele kredieten verleend en uitgebreid uitsluitend door den overleden directeur, die, ten eigen behoeve, bij de alleen door hem gecontroleerde agenten, aanzienlijke geldelijke bedragen op rekening nam."

Er is tegen die bepaling van de statuten in gehandeld. De directeur deed dit maar; wanneer de commissarissen zich op de hoogte hadden gesteld van de boeken, dan hadden commissarissen de kredieten moeten tegenkomen. Bovendien werd elk jaar een balans opgemaakt, waarbij zij met den directeur samen waren en de boeken hun werden voorgelegd.

Hoe is het mogelijk dat de directeur buiten hen om de kredieten kon verleenen, ook al lieten zij, wat niet mocht, het geven van toestemming over aan den president-commissaris?

Wat daarvan door den heer van Wijnbergen is gezegd, wordt door mij onderschreven. Dit was medewerken tot handelingen in strijd met de statuten. Het geheele bestaan van de bank hing af van de kredietswaardigheid der personen. Daarom heeft men aan de twee directeuren niet de beschikking over de kredieten willen laten en deze aan commissarissen opgedragen. Dezen echter zeiden tot hun president: doe gij het maar, wij lezen dat deze daarvan ook wel gebruik heeft gemaakt, maar dat des ondanks de directeur voortging met kredieten te verleenen.

De beschikking zegt hieromtrent: „Dat in de eerste plaats de president-commissaris erkent van die bevoegdheid te hebben gebruik gemaakt, behoudens, dat hij later bemerkt heeft dat de thans overleden directeur en de agenten kredieten verstrekten of vergrootten zonder hem te kennen;

„dat op de tweede plaats volgens den klager, gepleegd is, het met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar bedreigd misdrijf van art. 342, n°. 1, Wetboek van Strafrecht, zullende de bestuurder van Alphen of de commissarissen dezer in staat van faillissement verklaarde naamlooze vennootschap hebben medegewerkt of hunne toestemming gegeven tot handelingen met de statuten in strijd, waaraan de door de vennootschap geleden verliezen geheel of grootendeels zijn te wijten."

Dit is het criterium voor strafbaarheid: De zaak moet in staat van faillissement zijn, er moet in strijd met de statuten zijn gehandeld en als gevolg daarvan moeten grootendeels de verliezen zijn geleden.

„Overwegende", zegt verder het hof, „dat van doeltreffende vervolging van het misdrijf nimmer rede kan zijn; dat toch de oorzaken van de geleden verliezen niet met juridische zekerheid bij zoodanige ongeregelde administratie vast te stellen zijn."

Hier wordt dus de weg gewezen aan hen die in het vervolg dergelijke dingen ongestraft willen plegen. Zij hebben slechts te zorgen, dat de administratie niet in orde is, want dan heeft het hof van 's Hertogenbosch reeds uitspraak gedaan; het is onmogelijk met juridische zekerheid te bewijzen, dat de

verliezen een gevolg zijn van handelingen met de statuten in strijd."

Wij lezen verder: „De verliezen worden toegeschreven aan roekeloosheid bij de verleende kredieten, maar door den president-commissaris wordt dit ten laste gelegd aan den thans overleden directeur en het kantoorpersoneel ondersteunt dit; dat de uitdrukkingen van de wet voorts medebrengen, dat minstens de helft der geleden verliezen aan anti-statuaire handelingen te wijten is en dat het met het oog op den verjaringstermijn en den aanvang der surséance op 4 Januari 1901 reeds nu vaststaat, dat onbewijsbaar is, dat meer dan de helft der verliezen geleden is in de tijdsruimte van Juni 1898 tot 4 Januari 1901."

Nu is het waar, dat verjaring voor dergelijke misdrijven is 6 jaar; dat deze beschikking is van Juni 1904 en dat de verjaring voor het misdrijf van art. 342, n°. 1, dus is aangevangen Juli 1898, maar die anti-statuaire handeling van dien commissaris was een voortgezet misdrijf. Dat zullen de heeren van het gerechtshof in den Bosch mij wel onmiddellijk toegeven. Men kan niet zeggen: het is toen en toen gebeurd, maar door zich te onttrekken aan hetgeen ze moesten doen door feitelijk een werk, hetwelk zij allen volgens de statuten mochten verrichten, op te dragen aan één hunner, hebben de commissarissen een voortdurende handeling gepleegd en de verliezen, daardoor vóór 1898 veroorzaakt, moeten wel degelijk in rekening gebracht worden bij de vraag, in hoever door die handeling de verliezen veroorzaakt zijn.

Nu is het mogelijk, dat bij nadere openbare behandeling voor een rechtscollege dit sofisme — want anders kan ik het niet noemen — zou worden gebruikt om de zaak van de baan te brengen; maar dan meen ik dat de zaak in elk geval moet worden onderzocht. Ik mis in de beschikking de gegevens, ter beoordeeling van dit punt; men had daarin moeten vinden het bedrag der verliezen en een onderzoek naar hun oorzaak, zoodat niet eens blijkt, dat het gerechtshof een voldoend onderzoek naar dit punt heeft ingesteld.

Het maakt op mij den indruk, dat men zich in deze zaak zeer oppervlakkig van de beslissing heeft afgemaakt. Daarom vereenig ik mij met het verzoek van den heer van Wijnbergen en zou het zelfs nog een weinig uitdrukkelijker willen herhalen.

De heer van Wijnbergen zeide: men gevoelt in die streek zich gekrenkt in zijn rechtsgevoel. Stelt ze in de gelegenheid te zien, dat bij openbare behandeling der zaak met getuigen alle licht ontstoken wordt, opdat zij zich kunnen overtuigen, dat niets is nagelaten om te constateeren of hier werkelijk misdrijven zijn gepleegd.

Ik breid dit wat uit. Niet alleen de bevolking dáár dringt op openbaarmaking aan; neen, het geheele Nederlandsche volk voelt zich in zijn rechtsgevoel gekrenkt.

De heer van Wijnbergen protesteert tegen den heer Raupp, die schreef: uit dergelijke beslissing blijkt, dat er toch wel iets aan is van het woord klassenjustitie. Hij noemt dit een leelijke insinuatie, waarvoor geen enkele reden zou zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou liever de vraag willen stellen: treft het u niet, dat iemand daar in uw Katholieke Zuiden, iemand die tot uw richting behoort, nu ook al gaat spreken van klassenjustitie?

Het is gemakkelijk te zeggen: dat *woord* is leelijk; maar weet ge wat leelijker is dan het woord? Het *feit* en de *daad*.

De heer Raupp heeft volkomen gelijk. Die zachte, slappe, vergoelijkende manier, waarop die commissarissen en de nog levende directeur behandeld zijn, is ook voor mij een uiting van klassenjustitie.

Zoo behandelt men niet de kleine lui als ze voorkomen, die al vaak veroordeeld zijn voor ze den mond hebben opengedaan, die voor allerlei kleinigheden scherp op de vingers getikt worden, en, zooals ik meer dan eens heb bijgewoond, meermalen niet eens goed in de gelegenheid zijn, als ze zich een beetje langdradig uitdrukken, hun geheele verdediging voor te dragen; dan weten de heeren de aanwijzingen maar al vaak te vinden; voor de eenvoudige kleine misdrijven openbaart zich het juridisch genie van onze rechterlijke macht op een voor mij vaak stuitende manier. Hier is gewerkt met een slapheid, die ik onverantwoordelijk vind; dat is ook de indruk in de omgeving van het hof; maar weest dan ook gewaarschuwd, dat door zulk optreden propaganda gemaakt wordt in een richting, die u zeer zeker onaangenaam is.

Ik wil mijn bespreking dezer zaak besluiten met een vraag, nl. deze:

Er is in de beschikking van het gerechtshof ook nog gezegd: „Van verduistering is geen sprake." Nu heb ik hier — men vindt dit bladz. 759 der *Handelingen* van verleden jaar — een concreet feit genoemd. Ik zeide toen het volgende:

„Er werd in het vervolg van de vergadering door een van de vertegenwoordigers van crediteuren, den heer Schaap, aan den bewindvoerder van de Noordbrabantsche Bank, den heer van Leeuwen, die aanwezig was, de vraag gedaan: „of het waar was, dat de heer de la Court de obligatiën der maatschappij, die hij in de beleening had, tot lagere koersen heeft doen verkoopen en daardoor aan de obligatiehouders groot nadeel heeft berokkend.

„Ik lees verder in het verslag, „dat de heer van Leeuwen antwoordt, dat hij onvoorbereid is om de gevraagde inlichting te geven.

„„De voorzitter geeft echter alsnu op de gestelde vraag een bevestigend antwoord. Spreker heeft er zelfs de bewindvoerders van de Noordbrabantsche bank schriftelijk of mondeling — dat herinnert hij zich niet meer — opmerkzaam op gemaakt, dat het verkoopen op de voorgestelde wijze van iets dat tot onderpand was gegeven, geacht moest worden in rechten een strafbare daad te zijn."

„Die voorzitter is de bekende Rotterdamsche advocaat mr. Martinus Tels."

Nu vind ik, waar toch het Bossche gerechtshof heeft onderzocht of er dan misschien nog strafbare feiten waren gepleegd, over dit feit in de beschikking niets vermeld. Ik vraag den Minister, ons van dit feit iets naders te willen mededeelen.

Ik stap hiermee af van de quaestie der Noordbrabantsche bank, en wensch nu nog een enkel woord te zeggen over wat in het Voorloopig Verslag is opgemerkt aangaande de Faillissementswet.

Er wordt in het Voorloopig Verslag gewezen op de verbazende ongelijkmatigheid die is waar te nemen in de salarissen van curatoren in faillissementen. Ik geloof — ik ben in de gelegenheid gesteld enkele daarvan na te gaan en te vergelijken — dat het dikwijls al bijzonder moeilijk is te begrijpen, welke beginselen bij de salarieering van curatoren door de rechtbank voorzitten. In het faillissement van de Handelsbank te Rotterdam leest men op de eerste uitdeelingslijst voor het salaris van de curatoren . . . f 3000.

Waarom daar 3 curatoren in een dergelijke zaak werden aangesteld, begrijp ik niet.

Met de andere faillissementskosten bedragen de kosten in dat faillissement één derde van de waarde en aan de concurrente crediteuren werd 4 pct. uitgekeerd. Het is toch een sneu gevoel voor zulk een crediteur, wanneer hij leest dat drie curatoren elk f 1000 salaris krijgen en dat hij slechts 4 pct. van zijn vordering ontvangt.

In het faillissement van de Rijnlandsche Bankvereeniging te Leiden waren twee curatoren en het honorarium van die beide heeren tot de homologatie van het akkoord is door de rechtbank op f 6000 bepaald.

Er wordt gezegd: dat zal een ingewikkelde zaak zijn geweest. Juist en daarom hebben die twee curatoren het wenschelijk gevonden, zich een deskundige ter zijde te stellen, die van dergelijke zaken wel verstand had en die deskundige kreeg nog f 1900. Nu doet zich onwillekeurig de vraag voor, of men niet beter had gedaan, slechts één advocaat als curator te benoemen en dan onmiddellijk daarbij een deskundige aan te wijzen. Dan was men goedkooper uit geweest.

De curatoren fungeerden ook als zoodanig in het faillissement van den firmant in die zaak en daarvoor kregen zij ook nog f 1000. Dat was een salaris van f 7000 tot aan de homologatie van het akkoord.

Toen hebben die heeren bovendien als liquidateuren na de homologatie nog een kleinigheid ingediend; wegens het formeeren van de rekening en verantwoording, de uitdeeling, het incasseeren, den verkoop enz. hebben zij ook nog f 2000 als salaris in rekening gebracht, zoodat er te zamen zoo even

f 9000 als salaris voor de bereddering van deze zaak is betaald. Onwillekeurig zit de vraag voor, waarom zij dien deskundige niet met een rond cijfer f 2000 hebben gegeven, dan had de rekening f 10 000 bedragen, maar dat was wat te erg; het oog wil ook wat hebben.

Een dergelijk geval komt voor in het faillissement van den heer van Munnickrede. De curator krijgt f 1000 en aan de concurrente crediteuren wordt 2 pct. uitgekeerd. De heer van Munnickrede had een paar weken vóór zijn val als curator in het faillissement van de distilleerderij een salaris van f 3500 opgestoken.

Verder wil ik er op wijzen wat aan kosten is uitgegeven in het faillissement van mr. Lindaal Jacobs, dat een jaar of acht heeft geduurd. Er was een credit van f 3890, terwijl aan kosten f 2090 is uitgegeven, waarvan twee curatoren elk f 500, dus te zamen f 1000 kregen. Den crediteuren werd $1^3/_4$ pct. uitgekeerd.

Hoe royaal bij faillissementen omgesprongen wordt met salarissen, blijkt wel uit het faillissement van de Noordbrabantsche Bank, in wier surséance van betaling drie bewindvoerders zijn benoemd, die voor een jaar werken elk f 5000 hebben ontvangen. Toen het jaar om was, heeft men één curator aangesteld. Een en ander wekt het vermoeden, dat niet steeds voldoende wordt bedacht, dat dit geld afgaat van hetgeen wordt uitgekeerd aan de crediteuren, die reeds meestal zulk een ontzaglijke schade bij die soort van zaken lijden.

Waar dus de kosten van faillissementen toch al zoo hoog zijn, waar het faillietverklaren is zulk een kolossaal duur middel, vernietigend voor zoo menigeen die failliet wordt verklaard, klemt te meer wat in het Voorloopig Verslag is opgemerkt, dat niet zonder noodzaak tot faillietverklaring moet worden overgegaan. Er is daarbij gewezen op een faillietverklaring die hier is uitgelokt door den burgemeester voor f 88 hoofdelijken omslag; dat is een diep tragische quaestie geweest. Het betrof een 60-jarige dame die leed aan vervolgingswaanzin, maar voor wie men niet de opzending naar een krankzinnigengesticht had kunnen krijgen. De dame zeide, dat zij van den gemeente-ontvanger f 80 moest hebben en dat zij, zoolang zij die niet kreeg, de f 88 niet wilde betalen; toen heeft men beslag gelegd, een week lang bewaarders in huis gezet en is toen overgegaan haar faillissement aan te vragen, en in het request tot faillietverklaring stond, dat die dame onwillig of onmachtig was om te betalen. Toen zij failliet verklaard was bleek, dat zij in een toestand verkeerde, waarin misschien niemand van ons verkeert. Zij had namelijk geen andere schuld dan belastingschuld, en een hypotheek op haar huis, dat echter een overwaarde had van f 5000.

Er waren natuurlijk groote kosten met dat faillissement gemoeid. Er waren 3 crediteuren en de curator kreeg f 250. Deze heeft het dan ook noodig gevonden in zijn verslag te zeggen, dat hij niet alleen voor den boedel gezorgd had, maar ook voor de dame die — tusschen twee haakjes — in een krankzinnigengesticht is geplaatst. Toen namelijk de curator kwam is zij tot een soort razernij vervallen. Vóór de faillietverklaring kon men de opzending naar een krankzinnigengesticht niet verkrijgen, na de faillietverklaring wel; het is dus mogelijk dat haar toestand door deze quaestie verergerd is.

Nu is deze zaak in de stukken gememoreerd en de Minister stemt toe, dat faillietverklaring niet het middel is om belastingvorderingen binnen te krijgen. Maar de groote vraag is: was er concursus creditorum? Die ontbrak in dit geval volkomen. Al haar schulden bedroegen f 240, behalve de hypotheek op haar huis met overwaarde. De opbrengst van haar boedel was f 593, terwijl zij in haar haren een bankbiljet van f 1000 had verborgen. Van concursus creditorum was dus in dit geval geen sprake. Waarom wordt nu dit geval door mij gememoreerd? Omdat het mij voorkomt, dat het dure middel van faillietverklaren alleen mag worden toegepast wanneer het noodzakelijk is. Daarvoor behoeft de wet niet veranderd te worden. In art. 1 is destijds opgenomen een amendement van den heer van der Kaay, zoodat de rechtbank volgens de wet verplicht is, in een onderzoek te treden over de vraag, of het faillissement in *het gemeenschappelijk belang van de crediteuren* gewenscht is.

Als het gemeenschappelijk belang der crediteuren eischt toepassing van het middel, behoort het te worden toegepast. Dit wordt trouwens door den Minister niet tegengesproken. De rechtscolleges gaan te gauw in op faillissementverklaring. Het wil mij voorkomen, dat het slot van art. 1, dat het gemeenschappelijk belang van de crediteuren als regel geen onderwerp van voldoend onderzoek bij de rechtscolleges uitmaakt. Men stuurt maar een request in en zegt daarin, dat er nog wel andere schulden zijn; maar een onderzoek daarnaar wordt absoluut niet ingesteld. Zóó kan iemand, die er niet tegen opziet om een ander het leven onaangenaam te maken, een faillissement uitlokken. Ook blijft gelegenheid over tot misbruik; bijv. in een plaats, waar het salaris van het request tot faillietverklaring, zooals bij voorbeeld te Rotterdam het geval is, zelfs f 40 overschrijdt, vraagt een advocaat voor een kleine vordering faillissement aan, zonder dat er werkelijk concursus is. Het faillissement, waarover ik gesproken heb, staat volstrekt niet op zich zelf; ik zou het bij voorbeeld kunnen aanvullen met een geval waarvan ik de stukken voor mij heb, waarbij iemand te Rotterdam voor een vordering van f 40 failliet werd verklaard, waarbij de eerste kosten, van het request, f 48 bedragen; zijn boedel werd verkocht en bracht op f 260, alle schulden bedroegen bij elkaar niet meer dan f 100. Welnu, ik heb gemeend de aandacht van den Minister op deze feiten te moeten vestigen, omdat het mij voorkomt, dat hier misschien een goed woord op een goede plaats kan worden gesproken. De behandeling van deze zaken hier in de Kamer behoeft nog niet direct ten gevolge te hebben wijziging van onze Faillissementswet, ofschoon die wijziging op den duur wel weer eens noodig zal blijken; maar dat de aandacht van de rechterlijke macht van deze plaats gevestigd mag worden op de te groote gemakkelijkheid, waarmede menig rechtscollege overgaat tot het uitspreken van faillissementen, en waarmede vaak wordt beschikt over het zure geld, dat de crediteuren in de verschillende boedels hebben zitten.

De heer **Marchant**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een paar vragen tot den Minister te richten.

Het verheugt mij dat ik een dankbetuiging aan den Minister kan doen voorafgaan.

Ik ben hem dankbaar voor de wijze waarop hij in de Memorie van Beantwoording zich uitgesproken heeft over den kosteloozen rechtsbijstand van onvermogenden.

Bij de behandeling van de Beroepswet heb ik een amendement verdedigd strekkende om in den rechtsbijstand voor onvermogenden op zoodanige wijze te voorzien, dat het geen cent aan het Rijk kosten zou; dat amendement is door de Regeering minder sympathiek bejegend en door de Kamer niet aangenomen.

De practijk van de Ongevallenwet heeft mij geleerd dat misschien nergens de rechtstoestand voor rechtzoekenden noodiger is dan bij de administratieve rechtspraak, voornamelijk bij de voorbereiding voor het geding voor de raden van beroep.

Wat is in de practijk, ten gevolge van de verwerping van mijn amendement, van dien bijstand te recht gekomen? Dit: dat in sommige plaatsen niemand zich beschikbaar stelt, op andere plaatsen een minderheid, zoodat de last voor den bijstand van onvermogenden op een gering getal schouders rust. Het gevolg daarvan is, dat zij die voor dergelijke zaken veelal den minsten tijd beschikbaar hebben, met die taak belast zijn.

Nu de Minister zich over die zaak sympathiek uitgelaten heeft, vertrouw ik dat het onderzoek, door hem ingesteld, zal leiden tot voorziening op dit stuk bij de regeling der administratieve rechtspraak.

De vragen die ik den Minister wensch te stellen, zijn de volgende:

1°. Twee jaren geleden richtte ik de vraag tot den Minister betreffende het hooger beroep „quand même", zou ik het willen noemen, van het openbaar ministerie in strafzaken. Verleden jaar had ik geen gelegenheid op de zaak terug te komen en naar den uitslag van het toegezegde onderzoek te vragen.

2°. Bij het voorstel tot wijziging der Jachtwet is onlangs ter sprake gekomen de gewoonte van vele ambtenaren van het openbaar ministerie om processen-verbaal aan de verbalisanten terug te zenden, ten einde daarin opgegeven wijzigingen aan te brengen. Ik zeide toen reeds als mijn meening, dat met die gewoonte behoorde te worden gebroken, omdat het terugzenden van die processen-verbaal allicht een suggestieve werking uitoefent.

Mocht men die terugzending in zeer bijzondere gevallen onvermijdelijk achten, dan zij men daarmede toch zeer, zeer voorzichtig.

Daaromtrent zou ik gaarne het gevoelen van den Minister vernemen.

De heer **Rink**: Mijnheer de Voorzitter! Ook dit jaar is in het Voorloopig Verslag gewezen op zekere leelijke praktijken waaraan sommige kooplieden zich schuldig maken. De klacht is niet van mij, maar ik ben bij de uitoefening van mijn praktijk herhaaldelijk in de gelegenheid geweest om het gegronde van die klacht te leeren kennen. De leelijke praktijken, welke ik bedoel, bestaan hierin, dat sommige groote kooplieden reizigers het land insturen, speciaal het platteland, die de heel kleine winkeliers bezoeken en zoolang met hen praten totdat die menschen een bestelling doen. Kort daarna komt er een pak bij die menschen die, laat ik zeggen, voor f 5 of f 6 ingeslagen hebben en in dat pak zit dan veel meer dan zij gekocht en besteld hebben. In dat pak zit dan voor f 10 of f 12 goederen. Die menschen hebben zooveel niet noodig, kunnen dat niet verkoopen, zitten daarmede verlegen en sturen hetgeen zij te veel kregen terug. Wat gebeurt er nu? Weldra krijgen zij een wissel voor het geheele bedrag, ook voor het te veel gezondene. Het winkeliertje wil natuurlijk niet betalen. Daarop volgt een dagvaarding en dan ziet men dit verschijnsel, dat de koopman, laat ik zeggen uit Groningen, het kleine winkeliertje van het platteland, in de Betuwe b.v., dagvaart voor het kantongerecht te Groningen, hoewel de overeenkomst aangegaan was op de kleine plaats op het platteland en de verweerder ook woont in dat kleine plaatsje, de goederen daar geleverd zijn en daar dus de betaling moest geschieden, zoodat er geen enkele der redenen, in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering genoemd, aanwezig is, die den eischer het recht gaf om den kooper voor den rechter van zijn — eischer's — woonplaats te dagvaarden.

Nu komt het kleine winkeliertje in een heel moeilijk dilemma. Ik noemde zooeven den naam van een bepaalde plaats, maar heb daar geen bedoeling mede, ik kon een andere plaats ook noemen, ik bedoel alleen dat de menschen dikwijls op grooten afstand van elkander wonen. Tweeërlei kan nu geschieden, het winkeliertje kan reizen naar de plaats waar hij gedagvaard is en moet dan een groote, voor zijn beperkte middelen een zeer kostbare reis maken. Gaat hij niet, dan wordt hij bij verstek veroordeeld. Ten einde raad besluit hij eindelijk om in vredesnaam de te hooge rekening maar te betalen. Dit is een euvel dat inderdaad bestaat, waarvan ik herhaalde voorbeelden gezien en van anderen gehoord heb.

Meer dan eens is er in het Voorloopig Verslag op gewezen. Het remedie, dat daarbij is aangeprezen, wordt, naar het mij voorkomt te recht, door den Minister verworpen. Er is namelijk gezegd: gij moest ook in handelszaken maar één forum aannemen en ook in handelszaken algemeen bepalen, dat de verweerder voor den rechter van zijn woonplaats moet gedagvaard worden. De Minister merkt m. a. w. op: zóó zouden de goeden met de kwaden lijden en, laat ik er bij voegen, het zou niet helpen, want iemand die te kwader trouw is en wetende dat zijn woonplaats niet het goede forum is, toch doet dagvaarden voor den verkeerden rechter, zou het dan ook blijven doen. Om dezelfde reden zal niet helpen, wat de Minister aanraadt, nl. de kleine winkelier zou het beding bij de overeenkomst moeten maken, dat hij slechts voor zijn eigen rechter gedagvaard zou mogen worden.

Ik zou daarenboven vreezen, dat de winkeliers, die ik op het oog heb, niet ontwikkeld genoeg zijn om een geldig beding in dien geest te maken. Dit zou dus ook niet baten.

Onder die omstandigheden zou ik met alle bescheidenheid den Minister een denkbeeld in overweging willen geven, een denkbeeld dat als het uitgevoerd werd, dunkt mij, ons billijkheidsgevoel zou bevredigen en misschien het euvel ten deele den kop indrukken. Het zou zijn een kleine, maar rationeele uitbreiding van art. 67 van ons tarief van justitiekosten in burgerlijke zaken, een artikel dat mij meer dan eens gebleken is niet algemeen bekend te zijn.

In dat art. 67 staat nu reeds: „In de gevallen waarin de partijen, ten gevolge van een rechterlijke uitspraak, tot het doen eener reis verplicht zijn, worden de kosten, daardoor veroorzaakt, gebracht ten laste van de in de kosten veroordeelde partij, overeenkomstig de daarvan door den rechter te doene begrooting."

Het denkbeeld nu dat ik in overweging zou wenschen te geven, is, om dit artikel uit te breiden in dien geest, dat niet alleen in het geval van een rechterlijke uitspraak, maar ook wanneer het noodig is een reis te doen ten einde in rechten te kunnen verschijnen, de kosten van die reis zullen gebracht worden ten laste van de verliezende partij. Dat denkbeeld kan op juist den zelfden rechtsgrond verdedigd worden, waarop de geldende bepaling steunt.

Het zou billijk zijn en het voordeel daarvan zou wezen, dat de bepaling een algemeen karakter zou hebben; want zij zou niet alleen ten goede komen aan den verweerder in gevallen als ik bedoelde, maar evenzeer aan den eischer, die een rechtmatige vordering heeft en geen betaling kunnende erlangen, zijn zaak elders aanhangig moet maken. Ik weet niet of het denkbeeld, dat in het Voorloopig Verslag niet is opgenomen, duidelijk genoeg door mij is ontwikkeld, opdat de Minister daarop dadelijk een antwoord zal kunnen en willen geven, maar, indien dit niet het geval mocht zijn, beveel ik het in 's Ministers nadere overweging aan.

De verdere beraadslaging wordt verdaagd tot Dinsdagavond 8 uren en de vergadering gesloten.

VERBETERINGEN.

In de redevoering van den heer **de Marez Oyens**, Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid:

bladz 651, kol. 2, reg. 15 v. o., staat: de dijk; lees: de glooiing;

bladz. 670, kol. 2, reg. 3—18 v. o., moeten de woorden: „de heer de Marez Oyens enz' tot „over te gaan" worden verplaatst naar bladz. 690, 1ste kol. ter vervanging van reg. 1—14 v. b.; de woorden op bladz. 690, kol. 1, reg. 1—14 v. b., behooren te worden verplaatst naar bladz. 670, kol. 2, reg. 3—18 v. o.;

bladz. 679, kol. 1, reg. 5 v. o., staat: complimentje; lees: complementje.

In de redevoeringen van den heer *Melchers*:

bladz. 709, kol. 2, reg. 4 v. o., staat: mishandelen; lees: misstanden;

bladz. 710, kol. 1, reg. 2 v. b., staat: directeuren; lees: directies;

aldaar, reg. 30 v. b., staat: vermeidde; lees: vermeide;

aldaar, reg. 8 v. o., staat: ambtelijk; lees: schriftelijk;

aldaar, kol. 2, reg. 14 v. o., staat: in dien maatregel; lees: van dien maatregel;

bladz. 711, kol. 2, reg. 35 v. o., staat: mijn gedragslijn; lees: onze gedragslijn;

bladz. 712, kol. 1, reg. 30 v. o., staat: communio; lees: communis;

aldaar, kol. 2, reg. 34 v. o., staat: regelen; lees: regeling;

bladz. 713, kol. 2, reg. 22 v. o., staat: In zeide reeds; lees: Ik zeide reeds;

bladz. 734, kol. 1, reg. 8 v. o., staat: art 143; lees: art. 113*bis*;

bladz. 735, kol. 2, reg. 23 v. o., staat: grooten; lees: grooteren;

aldaar, reg. 14 v. o., staat: erkend; lees: erkent.